

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomiky

Diplomová práce

Odvětvová analýza vybrané zemědělské komodity

Bc. Iva Seigertschmidová

© 2011 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra ekonomiky
Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Seigertschmidová Iva

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Odvětvová analýza vybrané zemědělské komodity

Anglický název

Sectoral Analysis of Selected Agricultural Commodity

Cíle práce

Cílem diplomové práce je charakterizovat odvětví mléčného sektoru v České republice. Dalším dílčím cílem práce je analyzovat nejdůležitější statistické údaje týkající se mléčného odvětví v České republice. Na základě statistických údajů je dílčím cílem také ozřejmit základní trendy v oblasti produkce mléka a mléčných výrobků.

Metodika

Pro charakteristiku odvětví mléčného sektoru budou využity primární a sekundární data. V rámci analýz bude využito statisticko-matematické metod. K vyhodnocení kvantitativních informací bude využita metoda odborného úsudku. Podle analýz a zjištěných skutečností bude v práci kvalitativně popsán možný další vývoj produkce mléka a jeho zpracování s ohledem na jeho postavi v zemědělském a zpracovatelském odvětví.

Harmonogram zpracování

09/2011 – teoretická část práce

10/2011 – vlastní práce

Rozsah textové části

60 - 80 stran

Klíčová slova

mléko a mléčné výrobky, dojený skot, užítkovost, produkce mléka, mlékárenství, společná organizace trhu,

Doporučené zdroje informací

- BOREKOVÁ, Božena, *Ekonomika agroodvětví*. 1. vyd. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. 2006. 190 s. ISBN: 80-8069-805-8.
- BOUČKOVÁ, Bohuslava a kol. *Agrární a strukturální politika*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU. 2010. 141 s. ISBN: 978-80-213-2067-3.
- BOUŠKA, Josef. *Chov dojeného skotu*. 1. vyd. Praha: Profi Press. 2006. 186 s. ISBN: 80-867-2616-9.
- BRONCOVÁ, Dagmar. *Historie mlékárenství v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: MILPO ve spolupráci s MILPO MEDIA s.r.o. 1998. s. 279. ISBN: 80-86098-07-09.
- FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. *EVROPSKÁ UNIE*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2003. 743 s. ISBN 80-7325-015-2.
- HINDLS, Richard a kol. *Statistika pro ekonomy*. 8. vyd. Praha: Professional Publishing. 2007. 417 s. ISBN 978-80-86946-43-6.
- HINDLS, Richard, HRONOVÁ, Stanislava, NOVÁK, Ilja. *Metody statistické analýzy pro ekonomy*. 2. vyd. Praha: Management Press. 2001. 259 s. ISBN: 80-7261-013-9.
- HOMOLKA, Jaroslav, PLETICHOVÁ, Dobroslava, MACH, Jiří. *Zemědělská ekonomika*. 1. vyd. Praha: ČZU PEF. 2008. 131 s. ISBN: 978-80-213-1830-4.
- LIKLER, Ladislav a kol. *HISTORIE MLÉKÁRENSTVÍ v Čechách, na Moravě a ve Slezku II. díl*. 1. vyd. Praha: MILPO MEDIA s.r.o. ve spolupráci s vydavatelstvím a nakladatelstvím MILPO. 2001. 219 s. ISBN 80-86098-19-2.
- MAJZLÍK, Ivan. *Chov skotu I*. Praha : Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů ČZU. 2005. ISBN: 80-213-1253-X.
- PETEROVÁ, Jarmila. *Ekonomika výroby a zpracování zemědělských produktů*. 4. vyd. Praha. PEF ČZU. 2010. 253 s. ISBN: 978-80-213-2053-6.
- SVATOŠ, Miroslav, a kolektiv. *Ekonomika agrárního sektoru*. Praha: PEF ČZU, 2009. 168 s. ISBN: 978-80-213-1846-5.
- SVATOŠ, Miroslav a kol. *Agrární politika*. 1. vyd. Praha : PEF ČZU, 2009. s. 200. ISBN: 978-80-213-1914-1.
- SYNEK, Miroslav, a kolektiv. *Podniková ekonomika*. 4 vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. 473 s. ISBN 80-7179-892-4.

Vedoucí práce

Mach Jiří, Ing., Ph.D.

Termín odevzdání

listopad 2011

prof. Ing. Miroslav Svatoš, CSc.
Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr.h.c.
Děkan fakulty

V Praze dne 7.11.2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Odvětvová analýza vybrané zemědělské komodity" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28. 11. 2011

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Jiřímu Machovi, Ph.D. za odborné vedení a rady, které mi poskytl v průběhu zpracování diplomové práce.

Odvětвовá analýza vybrané zemědělské komodity

Sector Analyses of Selected Agricultural Commodity

Souhrn

Předkládaná diplomová práce se zabývá charakteristikou odvětví výroby a zpracování mléka a mléčných výrobků v České republice. V teoretické části práce je podán obecný popis zemědělství a fungování agrárního trhu. Dále jsou zde popsána specifika odvětví chovu skotu, produkce a zpracování mléka, současná regulace odvětví a dále je zde popsána historie chovu skotu se zaměřením na typická plemena chovaná na českém území a - v neposlední řadě - je zde také uvedena historie zpracování mléka na českém území. Praktická část práce vychází ze statistických údajů a jsou zde objasněny základní trendy v odvětví produkce mléka a mléčných výrobků v ČR. Diskuze práce vychází z teoretických východisek, přehledu odborného tisku a praktických výsledků. V závěru práce je uvedeno celkové zhodnocení odvětví a jeho praktických výsledků a je zde autorkou doporučeno, jakým směrem by se vybrané odvětví mělo ubírat.

Klíčová slova: mléko a mléčné výrobky, dojený skot, užitkovost, produkce mléka, mlékárenství, společná organizace trhu.

Summary

The master thesis deals with the characteristics of the production and processing of milk and dairy products in the Czech Republic. In the theoretical part of this master thesis is given a general description of the agricultural industry and to the functioning of the agricultural market. Additionally the theoretical part covers the specifics of the livestock sector, production and processing of milk, the current regulation of the industry, the history of cattle with a view to typical milking breed and the closing part describes the history of the processing of milk in the Czech Republic. The practical part, based on statistical data explains the basic trends in the production of milk and dairy products in the Czech Republic. The discussion in the thesis is based on the theoretical basis, summary of professional press and on the results of this work. The conclusion of the thesis indicates an

overall assessment of the sector and the results of the work. The author recommends at the end, which direction this sector should go.

Keywords: milk and milk products, milking breed, milk production, production of milk, dairy sector, Common Market Organization.

Obsah

Seznam tabulek	10
Seznam grafů	10
Seznam obrázků	11
Seznam zkratk	11
1. Úvod	12
2. Cíl práce.....	14
3. Literární rešerše.....	15
3. 1. Obecné charakteristiky zemědělského odvětví.....	15
3. 2. Živočišná výroba.....	18
3. 2. 1. Kravské mléko	18
3. 3. Obecné charakteristiky zemědělského a potravinářského trhu.....	19
3. 4. Vlivy působící na produkci mléka a jeho ekonomiku	22
3. 5. Společná zemědělská politika.....	27
3. 5. 1. SOT s mlékem a mléčnými výrobky	29
3. 6. Zahraniční obchod s mlékem a mléčnými výrobky.....	34
3. 7. Historie chovu dojeného skotu na území ČR.....	35
3. 7. 1. Holštýnský skot.....	37
3. 7. 2. Český strakatý skot	38
3. 8. Vývoj mlékárenství na českém území	39
4. Metodika práce	42
5. Výsledky.....	48
5. 1. Pozice živočišné produkce a mléka v souhrnném zemědělském účtu ČR	48
5. 2. Produkce a užití mléka a mléčných výrobků v ČR.....	49
5. 2. 1. Spotřeba mléka a mléčných výrobků v ČR.....	55
5. 3. Ceny za mléko v ČR	58
5. 3. 1. Ceny ve vertikále	62
5. 4. Český zahraniční obchod s mlékem a mléčnými výrobky.....	64
5. 5. SOT s mlékem a mléčnými výrobky v ČR.....	67
5. 5. 1. Mléčné kvóty v ČR	68
5. 6. Plemenná skladba dojnic v ČR	73
5. 7. Zpracovatelský průmysl v ČR	76
5. 7. 1. Produkce mlékárenských výrobků v ČR	78
5. 8. Nový trend v ČR – zvyšující se množství prodeje syrového kravského mléka a mléčných výrobků přímo spotřebiteli	80

5. 8. 1. Výroba jogurtů na farmě.....	85
5. 8. 2. Výroba tvarohu na farmě.....	86
5. 8. 3. Výroba tvrdých, čerstvých a bílých sýrů na farmě.....	86
5. 8. 4. Výroba másla a smetany na farmě.....	88
6. Diskuse.....	90
7. Závěr.....	103
8. Seznam použitých zdrojů.....	109
9. Přílohy.....	122

SEZNAM TABULEK

TABULKA 1: Parametry kvality mléka

TABULKA 2: Vybrané ukazatele souhrnného zemědělského účtu v mil. Kč ve stálých cenách roku 2000

TABULKA 3: Celková domácí spotřeba mléka a soběstačnost ČR v produkci mléka

TABULKA 4: Spotřeba mléčných výrobků v kg na obyvatele za rok

TABULKA 5: Rozdíl mezi průměrnou CZV za I. jakostní třídu a vyšší s průměrnou CZV za nižší jakostní třídu v běžných cenách (Kč/l)

TABULKA 6: Bilance českého zahraničního obchodu s mlékem a mléčnými výrobky

TABULKA 7: Počet držitelů kvót k 31. březnu příslušného kalendářního roku

TABULKA 8: Počet schválených odběratelů mléka

TABULKA 9: Produkce mlékárenských výrobků v ČR

TABULKA 10: Podíl SKM na přímém prodeji mléka a mléčných výrobků v ČR

TABULKA 11: Podíl prodeje jogurtů na přímém prodeji mléka a mléčných výrobků v ČR

TABULKA 12: Podíl prodeje tvrdých, čerstvých a bílých sýrů na přímém prodeji mléka a mléčných výrobků v ČR

SEZNAM GRAFŮ

GRAF 1: Průměrný počet dojnic (tis. ks) a průměrná roční dojivost krav (litrů)

GRAF 2: Průměrná výroba mléka, nákup mléka a tržní produkce mléka (mil. litrů)

GRAF 3: Celková spotřeba mléka a mléčných výrobků v kg na obyvatele za rok

GRAF 4: CZV mléka kravského I. jakostní třídy a vyšší v běžných cenách v Kč/l

GRAF 5: Porovnání nákladů za mléko s průměrnými CZV u mléka kravského I. tř. j. a vyšší v běžných cenách v Kč/l

GRAF 6: Porovnání průměrných jakostních parametrů v čase u nakoupeného mléka v ČR

GRAF 7: Porovnání průměrných CZV, CPV a SC (bez DPH) ve vertikále v běžných cenách v Kč/l

GRAF 8: Export mléka a smetany z ČR a import sýrů a tvarohů do ČR

GRAF 9: Kvóta dodávková – národní kvóta, aktuální kvóta a plnění

GRAF 10: Kvóta pro přímý prodej – národní kvóta, aktuální kvóta a plnění

GRAF 11: Plemenná skladba populace dojnic v kontrole užitkovosti

GRAF 12: Užitkovost dojnic – porovnání dojnic českého strakatého a holštýnského plemene

GRAF 13: Objem mléka (%) vstupujícího do výroby

GRAF 14: Prodej SKM přímo spotřebiteli a počet schválených automatů na mléko

GRAF 15: Prodej SKM přímo spotřebiteli v roce 2010 a 2011

GRAF 16: Prodej SKM přímo spotřebiteli dle jednotlivých kvótových roků a počet producentů prodávajících SKM přímo spotřebiteli

GRAF 17: Množství prodaných jogurtů přímo spotřebiteli vyrobených prvovýrobcem mléka

GRAF 18: Množství prodaného tvarohu přímo spotřebiteli vyrobeného prvovýrobcem mléka

GRAF 19: Množství prodaných čerstvých a bílých sýrů přímo spotřebiteli vyrobených prvovýrobcem mléka

GRAF 20: Množství prodaných tvrdých sýrů přímo spotřebiteli vyrobených prvovýrobcem mléka

GRAF 21: Množství prodaného másla přímo spotřebiteli vyrobeného prvovýrobcem mléka
GRAF 22: Množství prodané smetany přímo spotřebiteli vyrobené prvovýrobcem mléka

SEZNAM OBRÁZKŮ

OBRÁZEK 1: Rozmístění mléčných automatů po ČR

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CPV	Cena průmyslových výrobců
CZV	Cena zemědělských výrobců
CZ-NACE	Klasifikace ekonomických činností
ČESTR	České strakaté plemeno
ČTK	Česká tisková kancelář
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
DPH	Daň z přidané hodnoty
EU	Evropská unie
ES	Evropské společenství
KD	Krmný den
KU	Kontrola užítkovosti
MZe	Ministerstvo zemědělství ČR
OKEČ	Odvětвовá klasifikace ekonomických činností
PZO	Produkce zemědělského odvětví
SC	Spotřebitelská cena
SKM	Syrové kravské mléko
SOM	Sušené odstředované mléko
SOT	Společná organizace trhu
SVS	Státní veterinární správa ČR
SZIF	Státní zemědělský intervenční fond
SZP	Společná zemědělská politika
WTO	Světová obchodní organizace
ŽP	Živočišná produkce

1. Úvod

Produkce a zpracování mléka a mléčných výrobků má v České republice dlouholetou tradici a z ekonomického a sociálního hlediska patří k velmi důležitým pododvětvím zemědělské produkce. Strukturální změny, které nastaly během transformačního období po roce 1989, se významně podepsaly právě na produkci mléka a mléčných výrobků v ČR. S rychlou liberalizací cen a obchodu s agrárními produkty došlo také ke snížení počtu krav a produkce mléka. Nelze také opomenout agrární politiku, podřízenou již osm let regulacím Evropské unie, která svými opatřeními významně zasahuje do trhu s mlékem a mléčnými výrobky v ČR. Největším omezením spojeným se vstupem do EU se pro české prvovýrobce a zpracovatele mléka stalo zavedení kvót na produkci mléka. Trh s mlékem a mléčnými výrobky je v České republice ovlivněn i dalšími významnými regulacemi. Prvovýrobci a zpracovatelé mléka a mléčných výrobků musejí splňovat přísné hygienické a veterinární podmínky, sledovat stále se měnící legislativu a jsou pod neustálou kontrolou všech dotyčných orgánů.

Dle výpočtu předběžných údajů Českého statistického úřadu za rok 2010 ve stálých cenách roku 2000, se mléko v celkové živočišné produkci podílí 43 procenty a v celkové zemědělské produkci tato komodita zaujímá 19procentní podíl. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že mléko a mléčné výrobky zaujímají významnou pozici na agrárním trhu České republiky. I přes tuto významnou pozici dochází k poklesu stavů dojníc a k poklesu celkové produkce mléka. Řada prvovýrobců mléka se díky finančním dotacím odklonila od nákladné a pracovně náročné produkce mléka ke stále více populárnímu chovu krav bez tržní produkce mléka. Pro ty, kteří chtějí v produkci mléka i nadále pokračovat, jsou dotace nutností, přestože jsou dotace (přímé platby) - ve srovnání s původními členy (EU 15) - nižší. Se zvyšujícími se standardy na podmínky chovu (welfare) dojníc, pozorujeme u českých chovatelů, že stále častěji přistupují k rekonstrukci zastaralých kravínů, případně ke stavbě nových, a pozadu nezůstávají ani s novými dojíacími zařízeními a ostatními technologiemi. Zásahu na modernizaci zázemí a technologií mají dotace z Horizontálního plánu rozvoje venkova.

S rostoucím zájmem spotřebitelů se zvyšuje počet producentů, kteří prodávají syrové kravské mléko a mléčné výrobky přímo spotřebiteli, anebo pomocí mléčného automatu.

S chovem krav se také rozvíjí tzv. mimoprodukční funkce chovu skotu, které jsou spojeny především se zachováním venkovské krajiny, spásáním trvalých travních porostů, s rozvojem a osídlováním venkova a s redukcí nezaměstnanosti na venkově.

Pro strategický rozvoj českého mlékárenského odvětví je nezbytné posílit konkurenceschopnost českých chovatelů skotu a zpracovatelů mléka a mléčných výrobků. Dále je nutné zajistit lepší přístup k finančním prostředkům pro rekonstrukce technologií, modernizaci potřebných zařízení a výstavbě nových budov a provozoven. Velmi důležitou roli musí sehrát představitelé agrární politiky, kteří by měli nastolit jasná pravidla pro označování výrobků s důrazem na kvalitu a původ, a zajistit tak potravinovou bezpečnost České republiky. Bez spotřebitelů vážících si produktů z České republiky však tento boj producenti a zpracovatelé mléka a mléčných výrobků brzy prohrají.

2. Cíl práce

Cílem diplomové práce je charakterizovat odvětví mléčného sektoru a ozřejmit základní trendy v oblasti produkce mléka a mléčných výrobků v České republice.

Ke splnění cíle diplomové práce jsou využity statisticko-matematické metody. Předmětem analýzy jsou data o produkci mléka, spotřebě, cenách, zahraničním obchodu s mléčnými komoditami, plnění mléčných kvót, plemenné skladbě dojnic a o prodeji mléka a mléčných výrobků od producenta přímo ke spotřebiteli.

3. Literární rešerše

3. 1. Obecné charakteristiky zemědělského odvětví

Zemědělství je úzce spjato se samotným vznikem civilizace a vždy představovalo rozhodující ekonomickou aktivitu pro většinu populace. Současná situace je již však odlišná. Přes nezastupitelnou roli, jakou je např. produkce potravin, zajišťování funkce ekologické, krajinotvorné, infrastrukturní apod., ztrácí zemědělství v národní ekonomice převahu. Zemědělství však již není striktně vnímáno jen jako primární výrobní sektor, který je s ním spojen, ale je vnímáno jako multifunkční komplex. Tento multifunkční komplex je tvořen nezastupitelností potravin, biologickým charakterem zemědělské výroby s její trvalou obnovitelností a plošným charakterem na zemi. S rozvojem multifunkčního zemědělství je spojeno příznivé životní prostředí, kvalitní životní úroveň nejen zemědělců, ale i celé společnosti, a to vše s ohledem na trvale udržitelný rozvoj. Tento multifunkční model je plně prosazován Evropskou unií (EU). Produktem multifunkčního zemědělství je očekávaná tvorba tzv. kladných externalit, mezi které patří zejména udržování tradičního rázu krajiny, redukce environmentální zátěže na půdu a vodu, příspěvek k biodiverzitě, zaměstnanosti a rozvoji lidského a sociálního kapitálu na venkově. Zemědělství tedy významně přesahuje absolutní i relativní hodnoty jeho produkčních výsledků, neboť je nutné na něj nahlížet jako na společenský komplex. (Svatoš a kol., 2009a)

Dle Peterové (2010) je pojem odvětví spojen s výrazem určitého stupně dělby práce v národním hospodářství, které má při výrobě výrobků a uplatnění na trhu svá technologická a ekonomická specifika. Výrobek v jednotlivých odvětvích je reprezentován relativně samostatným segmentem se specifickým užtkem pro odběratele a konečného spotřebitele. Z hlediska trhu zahrnujeme pod pojem odvětví jednotlivé finální zboží s jejich možnými substituty. Spojovacím článkem mezi zbožím tvoří právě možná substituce. Extrém nastává tehdy, když množina finálních výrobků je tak velká, že ji nelze ničím nahradit a jako celek vykazuje velmi nízkou elasticitu poptávky. V případě zemědělství je touto množinou skupina potravin. Posláním zemědělského odvětví je vybudování soustavy hospodaření se znaky vývozně-dovozního odvětví, které - vedle mimoprodukčních funkcí - zabezpečí přiměřenou potravinovou jistotu a uspokojí poptávku po potravinách v co nejlepší kvalitě, a to za náklady, které je schopné poptávka absorbovat a v neposlední řadě

za ceny, které vytvoří vhodné zdroje potřebné pro zabezpečení reprodukce kapitálu, pracovní síly, a to vše s ohledem na životní prostředí. Současné potravinářské odvětví je stále více poptávkově orientované, což souvisí s vysokým stupněm informovanosti o struktuře poptávky. Potravináři se pak snaží získané informace co nejrychleji převést do výrobního procesu. Zemědělští prvovýrobci jsou poté závislí právě na zpracovateli a silně monopolizovaném obchodu. Prvovýrobci surovin jsou také vystavováni neustálému vlivu globalizačních procesů, které souvisejí s neúměrným tlakem na světový trh s potravinami.

K základním prvkům zemědělského odvětví podle Peterové (2010) patří:

- výroba je závislá na půdě;
- kvalita půdy hraje roli v její rozdílné úrodnosti;
- reprodukční proces má biologický charakter a probíhá víceméně v cyklech;
- výrobní cykly mají spíše dlouhodobý charakter a nedají se libovolně měnit či přerušovat, tím pádem klesá schopnost se plynule přizpůsobovat podmínkám trhu;
- výroba je často sezónní, což s sebou přináší dopad na potřebu oběžného kapitálu a pracovní síly;
- klimatické změny modifikují výsledek výroby a její kvalitu;
- existence víceodvětvových zemědělských podniků, které jsou zpravidla účastníkem více výrobních vertikál;
- výrobní toky zemědělských vertikál jsou tvořeny velkým počtem prvků s činnostmi náročnými na velké množství informací;
- bezprostřední závislost na spotřebě.

Peterová k výrobní vertikále uvádí a definuje ji jako „*tok, cestu produktu od jeho vývoje, výzkumu, biologického a technologického řešení, přes hromadnou zemědělskou výrobu, jeho zpracování ve finální výrobek, včetně jeho prodeje spotřebiteli.*“ (Peterová, 2010, str. 3). Důvodem vytváření vertikál je racionální propojení různých organizačních forem a hospodářských subjektů. Propojení může být horizontální, což znamená spojení dvou či více zemědělských podniků a vertikální, tedy propojení podniků prvovýroby, přes zpracovatele až po obchod, a to uvnitř odvětví, mezi odvětvím včetně zahraničí, s cílem plynulého průchodu produktu celým tokem a kvalitního uspokojení poptávky. Propojení podniků může mít různé formy, jakými jsou např. dodavatelské smlouvy, vytváření korporací či fúze. Ekonomická síla takto propojených podniků se zakládá na rozvíjení

technologických vazeb, překonávání izolovanosti, soustředění vědomostí, sil a prostředků ve prospěch shodného výrobního a ekonomického cíle, kterým je v první řadě kvalitní výroba a konkurence schopný výrobek uplatnitelný jak na domácím, tak i na zahraničním trhu.

Agrární sektor se tedy neobejde bez státních zásahů. Státní zásahy však mají smysl pouze za předpokladu, že náklady na opatření jsou nižší než odpovídající přínosy. Mezi nejvýznamnější státní zásahy patří zejména nevyčerpaná ekonomická efektivnost, nestabilita a neekonomické stanovení cílů spojené s existencí externalit (Svatoš a kol., 2009b). Agrární trh je také spojen s vysokou mírou dotací, které jsou především veřejností vnímány mylně jen jako subvencování produkční funkce zemědělství. Dotovány jsou především narůstající mimoprodukční funkce spojené s tvorbou externalit (Svatoš a kol., 2009a). Boučková a kol. (2010) popisují teoretické opodstatnění dotací do zemědělství, mezi které patří zejména:

- zajištění potravinové bezpečnosti, znamenající zajištění zásobování obyvatel dané země potravinami z vlastních zdrojů;
- zajištění péče o krajinu dané země;
- zajištění cenové stability zemědělských komodit, neboť vývoj cen ovlivňuje životní náklady, úroveň důchodů prvovýrobců, náklady na průmysl a inflační míru dané země;
- udržení osídlení venkova spojené s tradicemi dané země a podpoře cestovního ruchu;
- zajištění ochrany důchodů prvovýrobců z důvodů nižší produktivity práce;
- zajištění podpor kvůli přirozenému poklesu podílu zemědělství na národním produktu.

Zemědělské odvětví je ve statistice reprezentováno souhrnným zemědělským účtem, který je základním metodologickým nástrojem pro měření ekonomické velikosti a výkonnosti zemědělského odvětví v národním hospodářství, a slouží také k hodnocení Společné zemědělské politiky (SZP) Evropské unie (ČSÚ, 2010).

Součástí souhrnného zemědělského účtu je i produkce zemědělského odvětví, která je reprezentována celkovou finální produkcí odvětví zemědělství, která toto odvětví opouští a je vyjádřena v základních cenách. Základní cena je ta, kterou producent obdrží po odečtení všech daní z produkce a se započtením všech dotací na produkty. Produkce zemědělského odvětví je reprezentována zemědělskými výrobky, zemědělskými službami

a zbožím a dále také vyprodukovanými vedlejšími mimozemědělskými činnostmi (Obecná databáze Eurostatu, 2011). Dle Svatoše a kol. (2009a) je hrubá zemědělská produkce vyjádřena jako: $HZP = \sum p_1 c_1 + p_2 c_2 + \dots + p_n c_n$, kde p je vyprodukované množství i -tého výrobku a c je jednotková cena tohoto výrobku (ve srovnatelných nebo běžných cenách) a zahrnuje veškerou produkci bez ohledu na její další užití ve stejném časovém období. Dalším z důležitých ukazatelů stavu zemědělského odvětví je míra soběstačnosti. Tu Svatoš a kolektiv definují, jako „procentický podíl, vyjadřující nakolik je domácí spotřeba pokryta domácí produkcí“, pro daný produkt či skupinu produktů (Svatoš a kol., 2009a, str. 37). Je vyjádřena vzorcem: $S = \frac{\Sigma \text{domáci produkce } x}{\Sigma \text{domáci spotřeba } x} \cdot 100 (\%)$. V případě, že $S > 100$, pak domácí produkce pokrývá koupěschopnou poptávku a rozdíl je řešen vývozem. V opačném případě, kdy $S < 100$, domácí produkce nepokrývá koupěschopnou poptávku a rozdíl je řešen dovozem.

3. 2. Živočišná výroba

Účelem živočišné výroby je podle Peterové (2010) produkce finálních výrobků živočišného původu. Základem produkce jsou živé organismy, tj. zvířata, jejichž potenciál je dán schopností rozmnožovat se a poskytnout specifický užitek. Produkční funkce skotu jsou obecně považovány za rovnocenné funkcím mimoprodukčním. Skot je totiž konzumentem pícnin produkovaných jak na orné půdě, tak i na trvalých travních porostech. Tento fakt dává skotu další rozměr, kdy se s respektováním všech ekologických hledisek zvyšuje jeho význam jako výrazného tvůrce kulturní krajiny, především v souvislosti s nutností udržovat vybrané plochy v podhorských a horských oblastech (Bouška a kol., 2006). Kvapilík (1998) k chovu skotu dále uvádí, že je všeobecně investičně, pracovní, materiálově a organizačně nejnáročnější skupinou ze všech druhů hospodářských zvířat chovaných v zemědělských podnicích. V silné konkurenci se prosadí a udrží pouze chovatelé s kvalitními produkty, které jsou spotřebitelům prodávány za přijatelné ceny.

3. 2. 1. Kravské mléko

Finálním produktem živočišného původu u dojeného skotu je mléko. Kravské mléko je produktem mléčné žlázy a k jeho vyměšování dochází s narozením telete. U některých plemen krav došlo pomocí šlechtění k tomu, že produkce mléka

mnohonásobně převýšila spotřebu telete a mléko začalo být užíváno pro výživu lidí (Majzlík, 2005). Z rozborů DNA prvních neolitických zemědělců vyšlo najevo, že tehdejší lidé nebyli schopni trávit laktózu obsaženou v mléce (mléčný cukr) s výjimkou nejranějšího dětství. Zásadou genetických změn u člověka, došlo postupem času ke změně. Mutace lidského genomu umožnila jejím nositelům trávit mléčnou laktózu i v dospělosti. V Evropě byla mutace natolik prospěšná, že ji v současné době má 70 % obyvatel jižní, 90 % obyvatel střední a 97 % obyvatel severní Evropy. Mléko totiž obsahuje takřka všechny látky nutné pro růst, vývoj a činnost lidského organismu (Kučera, 2011). O mléce Peterová (2010) tvrdí, že obsahuje mléčné bílkoviny, jako je kasein, albuminy a globuliny, které se podílejí ve vyspělých zemích ze 40 % na příjmu bílkovin ve stravě. Důležitý a lehce stravitelný je právě mléčný tuk. Mléčný cukr napomáhá ke vstřebávání vápníku a je důležitou látkou při mléčném kysání. Mléko obsahuje všechny životně důležité vitamíny, a to jak rozpustné v tucích A včetně provitamínu karotenu, *D*, *E*, *K*, tak i rozpustné ve vodě, především skupina vitamínů *B* a biotin *H*. Mimo to se v mléce vyskytuje vysoký obsah vápníku, fosforu a řada stopových prvků. Majzlík (2005) k mléku dodává, že nejvíce obsaženou složkou je voda, která tvoří celkem 87,5 %, dále je to s 12,5 % sušina, tuk se pohybuje od 3,6 % do 4,5 % a bílkovina tvoří celkem 3 % až 3,5 % (80 % tvoří kasein) v závislosti na systému chovu.

3. 3. Obecné charakteristiky zemědělského a potravinářského trhu

Dle Svatoše a kol. (2009a) je zemědělství jednou z oblastí, kde trh nevede k optimálnímu řešení a dochází k tzv. tržnímu selhání. Důsledkem tržního selhání je, že nedochází k optimální alokaci zdrojů, což dále znamená, že trh není schopen efektivně vyřešit otázky co, jak a komu vyrábět. Běžně uváděnými příčinami selhání jsou faktory typu monopolní síla a jeho nedokonalá konkurence, tvorba externalit a veřejné statky (Hobza, 2009). Produkce a spotřeba zemědělských a potravinářských výrobků ne zcela pružně reaguje na tržní signály tak, jako je tomu u ostatních výrobků. Utváření tržní rovnováhy zemědělských a potravinářských výrobků je tedy více složitě a navíc dochází k modifikaci trhu různými faktory, jakými jsou např. časové zpoždění a s tím související jak nízká nabídková pružnost, tak i nízká cenová a důchodová poptávková pružnost. Dalšími důležitými faktory jsou cykličnost, periodicita a sezónnost na straně nabídky, omezená

a nákladově náročná skladovatelnost, klimatické podmínky, závislost na cenové úrovni, nedostatečná nákladová pružnost a mnohé další (Svatoš a kol., 2009a). Zemědělství se totiž řadí mezi odvětví, ve kterém se podmínky trhu blíží dokonalé konkurenci, což znamená, že žádný z prodávajících nemůže sám výrazně ovlivnit tržní cenu a přijímá ji jako cenu danou trhem. Zemědělské výrobky dodané zpracovatelskému sektoru nebo na trh ke spotřebě se za normálních okolností příliš neliší. Vstup na trh komodit jako výrobce zemědělských výrobků je relativně snadný, ale jak už bylo výše uvedeno, trh je charakteristický citelným časovým zpožděním, které je spojeno s délkou výrobního cyklu jednotlivé komodity. Čím delší dobu se tržní cena udržuje relativně daleko od bodu tržní rovnováhy, ať již směrem dolů nebo nahoru, tím se dají v následujícím období očekávat její větší výkyvy způsobené nepřiměřeným přílivem či odlivem kapitálu v rámci odvětví. Důvodů kolísání ceny je několik a patří mezi ně např. velikost zásob a předpokládaná výše budoucí produkce (Peterová, 2010).

Poptávka po zemědělských komoditách je závislá na ceně a spotřebitelé na ni reagují okamžitě. Nabídka zemědělských výrobků je v krátkodobém pojetí naprosto nepružná. Nejkratší doba odezvy na změnu v ceně je vyjádřena délkou výrobního cyklu. Rozhodování producentů vychází z předpokladu, že ceny, které jsou platné v současném období, budou na stejné úrovni i v období příštím. Nabízená produkce v období $t+1$ může přijít na trh za zcela odlišných podmínek než ty, které platily pro tržní situaci v období t . V průběhu několika let tak dojde k výskytu cyklických změn cen, protože jeden rok jsou ceny vysoké a další rok jsou nízké. Důvodem vzniku těchto cyklů je časová mezera mezi rozhodnutím o změně produkce a obdobím, kdy výsledek tohoto rozhodnutí může být empiricky prokázán na trhu. Očekávaná budoucí úroveň je tedy závislá na cenách v minulosti. Výrobní proces se tedy přizpůsobuje na základě cenových očekávání. Jakákoliv pozitivní či negativní cenová očekávání a doprovodné změny v produkci se projeví v cyklických změnách cen. U skladovatelných výrobků je možné cykly eliminovat, a to skladováním a účelnou tržní speculací. Zemědělsko-potravinářský trh určitého výrobku je schopen interakcí nabídky a poptávky vytvořit relativně stabilní tržní rovnováhu jen za určitých okolností, a to pouze při větší pružnosti poptávky a nabídky, avšak v ostatních případech je nezbytné zavést regulativní opatření (Svatoš a kol., 2009a).

Zemědělská surovina je směňována na různých tržních úrovních. Tržní nerovnováha na kterémkoliv trhu směřuje k systémové disproporcii celého zemědělsko-potravinářského

trhu. Mezi fází výroby zemědělské suroviny a spotřeby potravinářského výrobku se rozlišují podle Svatoše a kol. (2009a) následující typy trhů:

- 1) **Naturální trh**, kde výrobce je zároveň i spotřebitelem.
- 2) **Trh surovinovo-potravinářský**, kde prodávajícími jsou výrobci zemědělské komodity předzpracované v různém stupni do potravinářského výrobku a kupujícími jsou spotřebitelé, kteří výrobek dále upravují do potravinářského výrobku. V tomto případě producenti prodávají své výrobky na místních trzích, případně v podniku. K běžným formám přímého prodeje podle Peterové (2010) patří zejména prodej v místě výrobce, prodej na farmářských trzích či dovoz objednaného zboží zákazníkovi pomocí tzv. „dodávky na práh“ nebo „bedýnkového“ prodeje. Předností je bezesporu přímý kontakt výrobce se zákazníkem s možností reakce na požadavky z hlediska množství, sortimentu, času, kvality i ceny. Očekávaná je i vyšší cena pro výrobce, než při běžných dodávkách velkooběrateli. Přímý prodej je většinou vhodný pro menší objemy výroby a pro výrobce vzdálené od zpracovatelských center a zároveň pro výrobce, kteří jsou v blízkosti center spotřebitelských. Nevýhodou pro spotřebitele je úzký profil sortimentu a - z pohledu výrobce - je odbyt časově značně náročný a častokrát dosti nejistý. Další možností je pro producenta vybudování si vlastní odbytové sítě. Tato možnost je však kapitálově náročná, protože zde existuje předpoklad, že se podnik musí stát integrátorem většího či menšího počtu podnikatelských subjektů, kteří zajišťují komoditu od vývoje až po finálního spotřebitele, včetně zahraničního obchodu.
- 3) **Trh zemědělských výrobků**, kde prodávajícími jsou producenti zemědělské suroviny a kupujícími jsou zpracovatelské podniky, nákupní odbytové organizace nebo individuální zprostředkovatelé, kteří se následně stávají prodávajícím subjektem, a to buď navzájem, nebo vůči zpracovatelské organizaci. Velká část sortimentní skladby zemědělských komodit je směřována mezi výrobními a zpracovatelskými podniky. Typickými výrobky, které procházejí přes trh zemědělských výrobků, jsou ty, které před vlastním užitím vyžadují zpracování do široké sortimentní skladby (např. mléko, obilí atd.) (Peterová, 2010).
- 4) **Trh potravinářských výrobků**, kde prodávajícími jsou potravinářské podniky a kupujícími jsou pro část potravinářské produkce spotřebitelé, a pro rozhodující část

potravinářské produkce obchodní podnik. Obchodní podniky následně prodávají výrobky koncovým zákazníkům.

3. 4. Vlivy působící na produkci mléka a jeho ekonomiku

Živočišná výroba dle Peterové (2010) nepatří mezi odvětví tak závislá na vnějších klimatických podmínkách, ovšem o to větší vliv má znalost a dodržování chovatelských technologií s ohledem na welfare zvířat. Vliv klimatických podmínek se projeví v případě, že produkce je založena na vlastní krmivové základně. V živočišné výrobě se vyskytuje méně nepředvídatelných vlivů, z čehož vyplývá možnost modelace produkce s využitím všech produkčních funkcí. K ekonomickým výsledkům chovu skotu Kvapilík (1998) uvádí, že jsou výsledkem působení celé řady faktorů a vlivů. Jedná se např. o výživu a krmení, ukazatele plodnosti, zdravotní stav zvířat, systémy ustájení, způsob dávkování krmiv, odklidu hnoje, dojení, organizaci a kvalitu práce aj. Důležitým předpokladem úspěšného chovu je tedy zajištění přirozených podmínek pro chovaná zvířata. K ekonomickému hledisku Peterová (2010) dále dodává, že plemenná zvířata ze šlechtitelských a rozmnožovacích chovů a také základní stádo krav se zařazují mezi hmotný investiční majetek a odepisují se.

Boreková (2006) rozlišuje v rámci chovu dva základní směry specializace, a to:

- a) chov šlechtitelský a rozmnožovací, který je zaměřený na reprodukci a zlepšování vlastností zvířat, jehož výsledkem je produkce plemenných zvířat;
- b) chov užitkový zaměřený na reprodukci vlastní výrobní základny s nižší úrovní plemenařské práce a na produkci surovin pro finální spotřebu.

K důležitým činitelům, jež mají vliv na tvorbu mléka, patří plemeno skotu. Obecně lze skot rozdělit dle směru užitkovosti na skot dojený, masný či s kombinovanou užitkovostí. Dojená plemena, jako jsou např. plemena holštýnská, jersey, ayrshire jsou čistě zaměřená na produkci mléka. Kombinovaná plemena, např. strakatá jsou šlechtěna v obou směrech současně, avšak ve většině případů bývají tato plemena více heterogenní, tj. obsahují linie užitkového typu zaměřeného na jeden či druhý směr. Jedná se o směr maso-mléčného typu, kdy užitkovost mléčná převládá, kdežto u mléčno-masného typu převládá užitkovost masná (Majzlík, 2005). Ke kombinovaným plemenům Peterová (2010) doplňuje, že dosahují v každém z užitkových směrů zpravidla horší kvantitativní i kvalitativní výsledky produkce oproti specializovaným plemenům. Ekonomický výsledek

kombinovaných plemen však nemusí vždy přinášet horší výsledky, protože výsledek je závislý i na poměru cen obou finálních výrobků a souvisí s možnými úsporami nákladů. Využívána jsou především ta plemena, která produkují nejen velké množství mléka, ale zároveň je mléko bohaté na obsah jednotlivých složek mléka. Právě moderní šlechtitelská práce umožnila rozvinout čistě mléčnou, masnou či kombinovanou užitkovost skotu. Mimoevropské kontinenty jsou zastánci chovu plemen s mléčnou užitkovostí, zatímco pro Evropu je příznačné využívat plemena s kombinovanou užitkovostí. Rozdíl je dán nejenom tradicí, ale také rozdílnými výrobně-ekonomickými podmínkami chovu (Bouška, 2006).

K obecným výhodám chovu dojeného skotu Peterová (2010) dodává, že příjmy jsou dosahované pravidelně po celý hospodářský rok, neprojevuje se zde sezónní charakter výroby a náklady se časově kryjí. Chov dojeného skotu a produkce mléka je však omezen potřebou denního zásobování, nízkou údržností suroviny spojenou s vysokými nároky na přepravu a celkovou organizací. Produkce mléka je však také spojena s cyklickou výrobou, která je odkázaná na biologickém cyklu dojnic, tj. průběhem a počtem laktací. Majzlík o laktaci uvádí: *„Laktace je obdobím produkce mléka začínající porodem a končící zaprahnutím. V prvním období produkce mléka rychle stoupá a dosahuje maxima, ze kterého pozvolna delší dobu klesá. Grafické znázornění užitkovosti v průběhu laktace dává laktační křivku, která umožní posoudit průběh laktace, případně vlivy faktorů prostředí. Laktační křivka krávy po otelení prudce stoupá (proces rozdojování) na maximum, kterého dosáhneme ve 4. - 6. týdnu. Po dosažení maxima klesá zprvu zvolna (o 30 – 50 g denně), později rychle až ke dni zaprahnutí.“* (Majzlík, 2005, str. 184). Ke zjištění produkce mléka se využívá kontrola užitkovosti, která zpravidla jednou měsíčně měří množství nadojeného mléka. Kontrola užitkovosti slouží šlechtitelům a chovatelům pro selekci zvířat, práci se stádem, a je zároveň jedním z indikátorů upozorňujících na nedostatky managementu v oblastech výživy, zoohygieny a prevence (Majzlík, 2005). Pro doplnění, je dle údajů International Committee for Animal Recording v České republice do kontroly užitkovosti zařazeno celkem 94,5 % z celkového počtu dojnic (ICAR, 2010).

Cykličnost dle Peterové (2010) je ovlivňována dále také krmnou dávkou, která vede k nerovnoměrné produkci mléka. Neblahé přebytky z produkce musejí být díky své krátké trvanlivosti přeměněny na výrobky s dlouhou trvanlivostí, tj. na sušené mléko, trvanlivé sýry a máslo. Uvedené produkty jsou tudíž nejčastějším předmětem zásob na světovém trhu.

Intenzita produkce mléka se dle Peterové (2010) hodnotí na základě produkce mléka na kus a produkcí mléka na hektar zemědělské půdy, neboli intenzity mlékaření. Produkce mléka na kus, neboli užítkovost, je výsledkem genofondu a úrovně výživy v jednotlivých chovech a je ovlivněna také délkou mezidobí, neboli doby od otelení do dalšího otelení. K mezidobí Peterová (2010, str. 154-155) dále uvádí, že „*hodnoty mezidobí vyšší než 400 lze již počítat za jednu z příčin horších ekonomických výsledků v řadě našich chovů*“. Dalším ještě nezmiňovaným faktorem ovlivňující užítkovost je dlouhověkost krav, která by „*měla umožnit dosáhnout nejproduktivnější laktace, tj. čtvrté*.“ Dlouhověkost krav je spojena s úrovní brakace, která se vyjadřuje v procentech (Peterová, 2010, str. 154-155). Užítkovost je dle Borekové (2006) ovlivněna technologií chovu, s ní spojené ustájení zvířat a celkového welfare a v neposlední řadě je užítkovost ovlivněna úrovní výživy, tj. kvality krmné dávky.

Dalším z reprezentantů, které ovlivňují ekonomické výsledky, je kvalita produkce. Kvalita syrového mléka je důležitá z hlediska bezpečnosti mléčného potravinového řetězce a také přispívá k lepší konkurenceschopnosti mlékárenských výrobků na trhu. Během desetiletého referenčního období ČR došlo k legislativním změnám právě u diskriminačních limitů ukazatelů kvality kravského mléka. Nesplnění hlavních parametrů kvality mléka přináší srážku nákupní ceny, která je vyplácena při splnění, případně i s příplatkem za splnění doplňkových ukazatelů. Nesplněním doplňkových ukazatelů však srážku nákupní ceny nepřináší (Hanuš a kol., 2008). V současné době je také nezbytné splňovat kvalitativní znaky s ohledem na zdravou výživu. Tak jako užítkovost, i kvalita je ovlivněna genofondem zvířete, kmením a jeho technologiemi, zdravím zvířete a v neposlední řadě také manipulací se surovinou a jejím ošetřením (Boreková, 2006). V tabulce č. 1 jsou uvedeny všechny povinně zkoumané parametry u kvality mléka. Vzorky jsou posílány ke zpracovatelům z centrálních laboratoří. Po analýze výsledků je syrové mléko zpracovatelem rozděleno do jakostních tříd. U hodnot jakosti však vlivem stádia laktační křivky či nevyrovnanosti krmné dávky (zejména na jaře a podzim) a ročního období dochází k sezónnímu kolísání.

Tabulka 1: Parametry kvality mléka

Znak jakosti	Třída jakosti			
	Q	I	II	III
Celkový počet mikroorganismů (CPM) v tis./1ml. do	50	100	300	800
Počet somatických buněk (PSB) v tis./1ml. do	300	400	400	400
Inhibiční látky	nezjištěno			
Bod mrznutí	≤ -0,515 °C			
Kyselost mléka	6,2 – 7,8 °SH			
Minimální obsah tuku g/l	33 = 3,3 % tučnosti			
Minimální obsah bílkovin g/l	28 = 2,8 % bílkovin			

Zdroj: Peterová, 2010, str. 159

Poznámky:

a) Norma ČNS 57 0529a stanovuje limit u CPM ≤ 300 tis. a u PSB ≤ 400 tis. (Hanuš, 2008)

b) Za II. jakostní třídu jsou producenti mléka finančně penalizováni.

c) III. jakostní třída je zpracovatelem odmítnuta

d) Odběratelé mléka zvláště zajímají bod mrznutí mléka, který prokáže, že do mléka nebyla přimíchána jiná tekutina.

Rozsah živočišné výroby je poměrně proměnlivý, a proto se vstupy i produkce vyjadřují na určitý počet krmných dnů (KD). (Boreková, 2006)

Peterová (2010) definuje KD jako jednotku představující jedno zvíře, které je ve stavu jeden den. Pomocí KD a naturálního množství produkce za určité období lze vypočítat průměrnou denní užitkovost. Ekonomické výsledky produkce živočišné výroby jsou reprezentovány vzájemně provázanými charakteristikami, k nimž patří především průměrná užitkovost na jeden KD, kvalitativní parametry produkce, tržnost (poměr tržní produkce k produkci celkem), dosažená realizační cena a náklady spojené s dosažením této produkce.

Neméně důležitým činitelem, který ovlivňuje ekonomické výsledky, jsou náklady. Náklady definujeme jako vynaložené prostředky, především se jedná o prostředky finanční. Je důležité nezapomenout na fakt, že náklady nevznikají pořízením, ale použitím prostředků ve výrobě nebo oběhu. Náklady se obecně dělí z hlediska druhu (materiálové, mzdové, finanční), podle místa vzniku, podle vztahu k objemu produkce (náklady variabilní či fixní), podle období a z hlediska jejich přičitatelnosti ke kalkulačnímu úseku. Příkladem členění kalkulovaných nákladů v zemědělském odvětví s ohledem na živočišnou výrobu je podle Peterové (2010) následující:

- spotřeba krmiva a steliva na jeden krmný den (KD);

- hnojiva;
- spotřeba chemických ochranných prostředků;
- ostatní přímý materiál;
- odpisy hmotného investičního majetku;
- ostatní přímé náklady, jako je práce a služby;
- náklady nepřímé druhotné a režijní.

Rychlejší nárůst cen vstupů, který není doprovázen jejich zvýšenou účinností, a tím možností omezovat jejich naturální množství, zhoršuje ekonomické možnosti podnikání nejen v zemědělství, ale i v rámci celého komplexu výroby potravin. V případě, že se růst cen vstupů nepromítne do růstu výstupů, dojde k efektu nazývaném jako „rozevírání cenových nůžek“. Efektivní zhodnocení těchto vstupů lze provést např. oddělením krmení zvířat s různou užitkovostí, podílem spotřeby nakoupených a vyrobených krmiv, efektivní délkou reprodukční doby, využitím kapacit stájí, technologií, kvalitní pracovní silou s efektivním využitím pracovní doby, hmotné zainteresovanosti a hlavně také kvalitní úrovni organizace a řízením podniku (Boreková, 2006). Do kalkulace na hlavní výrobek se dle Peterové promítá také rozsah produkce a systém oceňování vedlejších výrobků chovu, jakým je např. chlévská mrva a telata. „*Téměř třetinu nákladů v odvětví představují náklady na krmiva.*“ (Peterová, 2010, str. 170). Náklady na krmiva jsou ovlivněny cenou rostlinné výroby, jejich skladováním a dopravou. Je však nutné mít na paměti, že na kvalitu a strukturu krmiv reagují plemena skotu různě. V souvislosti s růstem užitkovosti je nutné počítat s vyššími reprodukčními náklady a náklady na prostředí dojníc. Zvýšenou mléčnou užitkovost doprovází negativní korelace k tučnosti mléka i k natalitě. Důležitým faktorem, který snižuje náklady, je prodloužení produkčního věku dojníc. Dochází tak ke zpomalení obratu základního stáda dojníc.

S ohledem na zpracovatelský průmysl, Peterová (2010) k nákladovým položkám uvádí, že záleží na:

- ceně suroviny;
- podílu výrobních obalů v nákladech (čím menší obal, tím větší náklad);
- přímých nákladech výroby, mzdách a zásobovací režii.

3. 5. Společná zemědělská politika

Homolka a kolektiv definují agrární politiku jako „*souhrn všech nástrojů státu nebo nadnárodních společenství (např. Evropské unie), jímž příslušný stát (či společenství) řeší hospodářské a sociální poměry v oblasti zemědělství a výživy obyvatel.*“ (Homolka a kol., 2008 str. 124). Boučková a kol. (2010) k agrární politice dodávají, že je specifickou formou ekonomické politiky státu, neboť musí respektovat specifické rysy zemědělství a produkce potravin. Svatoš a kol. (2009b) dále uvádějí, že agrární politika představuje mimořádně komplexní celek a v případě přijetí agrárněpolitického opatření se dotýká nejen agrárního sektoru, ale také i dalších hospodářských odvětví. Tak jako každá politika, tak i ta agrární má své cíle, které se postupem času mění. Mezi ty nejdůležitější patří např. efektivnost při využívání všech produkčních faktorů, jistota zásobování, stabilizace cen a liberální pojetí zemědělského trhu. Pro naplňování stanovených cílů je nezbytné aktivní vytváření podmínek ovlivňujících agrární trh. Mezi základní podmínky patří zejména vytváření právních a institucionálních podmínek, aktivní tvorba veřejných statků, jakými jsou vzdělávání a zemědělský výzkum a dále pak také možnost ovlivňování hospodářských aktivit, mezi které patří stabilizace cen, subvence, regulace apod. Při regulaci se podle Svatoše a kol. (2009b) uplatňují tři přístupy, a to regulace nabídky, cen a poptávky.

a) Regulace nabídky se uskutečňuje pomocí:

- výroby - udělování kvót na produkci, restrikce ve využívání rozhodujících výrobních faktorů, vysoké úrokové sazby na zemědělské úvěry omezující přístup k využívání kapitálu.
- zásobování - uskutečňuje se tím, že se zásoby uvolňují na trh, a to pomocí např. celních, netarifních a daňových opatření, uplatňováním vyrovnávacích dávek, udělováním dovozních a vývozních licencí.

b) Regulace cen - obecně lze říci, že regulace cen v tržních podmínkách znamená jejich přizpůsobení se od úrovně stanovené trhem k rozšíření, udržení či omezení rozsahu stávající nabídky nebo poptávky. Všeobecně lze uvést, že cenová regulace ovlivňuje alokační funkci ceny, většinou však s následným zhoršením efektivnosti využívaných zdrojů. Regulace cen se uskutečňuje pomocí:

- stanovení maximální maloobchodní ceny vybraných zemědělských výrobků (v ČR zrušeno v roce 1991)
- stanovením garantovaných cen pro nákup vybraných zemědělských výrobků.

c) Regulace poptávky se uskutečňuje pomocí:

- reklamy a propagace potravinářských výrobků s převisem nabídky;
- ekonomické podpory spotřebitelů při nákupu potravinářských výrobků.

Agrární politika Evropské unie je reprezentována tzv. Společnou zemědělskou politikou a je jednou z nestarších součástí společného trhu EU, která je spravována Evropskou komisí a radou, bez přímého vlivu vlád členských států EU a od svého vzniku je založena na protekcionistické struktuře. K založení SZP došlo 14. ledna 1962, a to vytvořením Evropského orientačního a záručního fondu. Pomocí prosazování SZP se členskými státy podařilo zvýšit objem produkce potravin a celá EU se dostala do pozice jednoho z největších světových exportérů zemědělských komodit a potravin (Fiala, Pitrová, 2003).

S ohledem na vytvoření principů SZP došlo k odstranění možnosti diskriminace jakéhokoliv členského státu. Dále začaly být ceny zemědělských komodit určovány tehdejšími Společenstvími a ve všech zemích platily stejně. Ceny se dají rozdělit na ceny cílové či směrné (stanoveny jsou tak, aby poskytovaly většině výrobců stabilizovaný důchod) a ceny intervenční (je stanovena orgány EU a představuje nejnižší možnou úroveň ceny – výrobci tak zajišťují minimální důchod). Pro účely regulace vnitřního trhu byla vytvořena pravidla pro společnou organizaci trhu (SOT) (Homolka, a kol., 2008). K negativním stránkám SZP však od počátku patřil rozpočet a mezinárodní spory, které se vztahovaly k nadprodukcí spojené s vysokými náklady a následným dotovaným exportem. Unie byla častokrát obviňována z dumpingové politiky při exportu a z deformace cen na světových potravinových trzích (Fiala, Pitrová, 2003).

Od 70. let došlo k zavedení exportních refundací, které evropským exportérům záměrně umožňovaly snížit cenu komodit na úroveň ceny světové. Vzhledem k masivní nadvýrobě některých komodit se přistoupilo k zavedení kvót na omezení produkci. V roce 1992 došlo k další významné změně, a to na základě MacSharryho reformy. Reforma umožnila dohodu v rámci Všeobecné dohody o clech a obchodu a následně uzavření Uruguayského kola jednání o multilaterální liberalizaci světového obchodu. Přínosem bylo odvázní dotací od výše produkce a Společenství se zavázalo ke snížení garantovaných cen. Kompenzace však přišla se zavedením přímých plateb stanovených na základě rozsahu obdělávané půdy aj. V roce 2003 došlo ke změně plateb, a to na jednotnou platbu na

farmu (prozatím platí jen EU15). Vyplácení přímých plateb je podmíněno dodržováním souboru legislativních norem, tzv. Cross-compliance (životní prostředí, welfare zvířat, bezpečnost potravin atd.). Zásadou výše zmiňované reformy se finance na přímé platby přesouvají na podporu a rozvoj venkova. Poslední změna nastala v roce 2008. Změna známá pod názvem Health Check, neboli kontrola stavu SZP (Bydžovská, 2008). Dalším důležitým prvkem SZP se stala také propagace spotřeby potravin.

Cílem SZP je především produkce vysoce kvalitních potravin a rozvoj venkova (Fiala, Pitrová, 2003). Boučková a kol. (2010) rozšiřují cíle SZP o efektivní účast zemědělství na národohospodářském rozvoji, stabilizaci agrárních trhů, optimálního zásobování obyvatel, dostupnou cenu potravin, zabezpečení přiměřené životní úrovně pracovníků v zemědělství, trvale udržitelný rozvoj a v neposlední řadě o multifunkčnost zemědělství.

3. 5. 1. SOT s mlékem a mléčnými výrobky

Mléko zaujímá v zemědělském odvětví EU důležité místo, protože více než milion výrobců mléka dodává ke zpracování každoročně 148 mil. tun mléka v celkové hodnotě 41 miliard EUR. Ve zpracovatelském průmyslu pracuje zhruba 400 tis. osob a vytváří obrát ve výši 120 miliard EUR. EU patří k předním světovým exportérům mléčného ekvivalentu. SOT s mlékem a mléčnými výrobky začala v EU fungovat již v roce 1968 a byla jednou z prvních SOT v rámci SZP. SOT s mlékem vychází ze čtyř hlavních cílů, mezi které patří dosažení rovnováhy, stabilizace cen, zajištění odpovídající životní úrovně zemědělského obyvatelstva a zvýšení konkurenceschopnosti mléčných výrobků na světových trzích (Evropský účetní dvůr, 2009).

Důvodem regulace trhu v EU byla klesající spotřeba mléka, která nebyla doprovázena odpovídajícím poklesem výroby. Od 70. let se odvětví mléka a mléčných výrobků potýkalo se stále větší nadprodukcí, která se stala jedním z největších problémů evropského zemědělství. Důsledkem použití lepších šlechtitelských metod a krmiv se dojivost krav nepřetržitě zvyšovala. SOT s mlékem zaručovala vysoké ceny mléka, a v případě odbytových potíží se o nadbytečné množství mléka měly postarat evropské intervenční sklady. Zemědělce tak nikdo nenutil, aby svou produkci přizpůsobovaly poptávce. V roce 1975 Evropská komise oznámila, že celkové množství uskladněného mléka na intervenci dosáhlo miliónu tun. To donutilo evropské orgány konat. V roce 1984

Rada (ES) přijala zásadní opatření a zavedla systém mléčných kvót, které celou situaci s přebytkem mléka radikálně změnily (BusinessInfo, 2009). Právě zavedení mléčných kvót bylo jedním z nejradikálnějších řešení, které mělo řešit strukturální přebytky vyplývající z nerovnováhy mezi nabídkou a poptávkou. Systém mléčných kvót snížil nabídku a udržel nominální ceny na poměrně vysoké a stabilní úrovni. V rámci Agendy 2000 a reformy z roku 2003 došlo k liberalizaci odvětví mléka. Díky reformě se omezila cenová podpora a zavedla se podpora příjmů. Kontrola stavu odvětví v roce 2008 potvrdila, že se bude odvětví i nadále liberalizovat a plánuje se zrušení mléčných kvót na rok 2015. Důvodem ke zrušení kvót je téměř každoroční existence přebytků mléka spojená se subvencemi a intervenčními nákupy. SOT s mlékem nadále usiluje o produkci mléka na uspokojování evropského trhu a za další také o výrobu sýrů a dalších výrobků s vysokou přidanou hodnotou, jenž je možné exportovat na světové trhy bez rozpočtových podpor. Na základě kontroly sektoru, došlo v souladu s nařízením Rady (ES) č. 248/2008 z března 2008 k navýšení národních kvót všem členským státům o 2 % (výjimku tvořila pouze Itálie s navýšením o 5 %). Další 1% navyšování národních kvót je každoročně realizováno na základě nařízení Rady (ES) č. 72/2009 z ledna 2009, a to mezi kvótovými roky 2009/2010 až 2013/2014 (Evropský účetní dvůr, 2009). Pracovním názvem pro výše uvedená navýšení se stal pojem „soft landing“ neboli „hladké přistání“.

Vzhledem ke krizovému roku 2009, kdy se celý mléčný sektor EU potýkal s nízkými výkupními cenami, došlo k zasedání expertní komise pro mléko, aby navrhla změny, které by sektor opět stabilizovaly. Proto byl v prosinci 2010 Komisí (ES) přijat návrh na změny týkající se smluvních vztahů v odvětví mléka a mléčných výrobků. Komise (ES) navrhuje zavedení písemných smluv mezi producenty a zpracovateli mléka, které by měly vést k posílení pozice producentů a případných organizací, které by zaručily kolektivní vyjednávání (Euroskop, 2011).

Regulací a správou SZP v ČR, byl pověřen SZIF. SZIF byl zřízen v roce 2000 na základě zákona č. 256/2000 Sb. Předchůdcem SZIF byl Státní fond tržní regulace. SOT s mlékem a mléčnými výrobky se řídí platnými nařízeními Evropské rady a komise a dalšími upravujícími předpisy a zákony vydanými ČR. SOT s mlékem a mléčnými výrobky v ČR má stejnou strukturu jako SOT s mlékem a mléčnými výrobky v celé EU. Regulace trhu s mlékem a mléčnými výrobky je rozdělena na regulaci vnějšího a vnitřního trhu.

Regulace vnějšího trhu je zajišťována prostřednictvím obchodních mechanismů, mezi které patří výše celních sazeb, dovozní a vývozní licence, záruky, vývozní subvence a kontrolní mechanismy.

a) Výše celních sazeb

Vstupem do EU převzala ČR celní legislativu včetně celního sazebníku. Obchodní vztahy EU se třetími zeměmi charakterizuje velký počet preferenčních dohod, meziregionálních iniciativ, dohod typu zóny volného obchodu, dohody o spolupráci se skupinou afrických, karibských a tichomořských rozvojových zemí a dále pak existují ujednání preferenčního charakteru, jakým je např. vývoz sýrů do Spojených států amerických či Kanady (Hrubá, Veselá, 2010).

b) Dovozní a vývozní licence

Licence existují v ČR již od 90. let 20. století a byly spravovány SFTR. Licence však byly díky přístupovým dohodám s EU a ostatním dohodám postupně upravovány tak, aby došlo k plynulému přistoupení do EU. Režim licencí je vhodným mechanismem pro řízení celních kvót pro dovoz a vývoz. Jejich účelem je sledování pohybu mléka a mléčných výrobků do nebo z EU. (nařízení Komise (ES) č. 514/2008, ve znění pozdějších předpisů, 2008) Vývoz mléka a mléčných výrobků podléhá předložení licence pouze tehdy, chce-li vývozce nárokovat příslušnou vývozní subvenci (Hrubá, Veselá, 2010).

c) Záruky

Záruka neboli jistina je finanční zajištění, které skládá žadatel o licenci jako záruku, že se dovoz nebo vývoz uskuteční. V případě nesplnění podmínek záruka částečně nebo zcela propadá. Záruka se skládá v předem uvedenou dobu a vzhledem ke komoditě se udává v EUR na 100 kg (Hrubá, Veselá, 2010).

d) Vývozní subvence

Vývozní subvence neboli náhrady, obecně slouží vývozům z EU, kterým mají zajistit konkurenceschopnost jejich zboží na světovém trhu. Tak jako licence, tak i vývozní subvence fungovaly v ČR již v 90. letech. K vývozním subvencím se přistupuje pouze v případě, že situace na trhu je pro producenty a zpracovatele mléka a mléčných výrobků nevyhovující. Vzhledem ke krizové situaci v roce 2009, došlo v lednu 2009 k zavedení náhrad. Od druhé poloviny roku 2009 zaznamenaly ceny mléka a mléčných výrobků mírný růst a již ke konci roku 2009 byla Komisí (ES) stanovena nulová sazba na všechny

výrobky. Výše vývozní subvence se stanovuje na 100 kg základního výrobku v EUR (Hrubá, Veselá, 2010).

e) Kontrolní mechanismy

Do kontrolních mechanismů jsou zařazeny kontroly celní správy a kontrolní orgány SZIF.

Regulace vnitřního trhu je zajišťována prostřednictvím mléčných kvót, intervenčních nákupů, intervenčních prodejů, podpor, zvláštních opatření a propagace.

a) Mléčné kvóty

Principem mléčných kvót je přidělení určitého objemu mléka v kilogramech, které může členský stát čerpat. Kvóta je dále členěna na kvótu dodávkou (umožňující prodej mléka schváleným odběratelům) a kvótu přímého prodeje (prvovýrobcům mléka umožňující prodej mléka a mléčných výrobků přímo spotřebiteli). Za překročení národní kvóty, ať už kvóty dodávkové nebo přímého prodeje, jsou producenti zatíženi tzv. dávkou. Dávka z přebytku je stanovena všem producentům, kteří se na překročení kvóty podíleli. Dodávková kvóta je navíc dle platné legislativy upravována podle obsahu tuku (Oddělení správy mléčných kvót SZIF, 2011).

b) Intervenční nákupy másla a sušeného odstředovaného mléka (SOM)

Intervenční nákupy másla a SOM mají podle Peterové (2010) za cíl odčerpávat přebytky z volného trhu. Intervenční cena dává výrobcům másla a SOM jistotu v případě, že se jim nepodaří uplatnit své zboží na trhu a tak jej mohou prodat alespoň za cenu intervenční. Vykoupená produkce je umístěna v intervenčních nebo veřejných skladech. Předmětem intervenčního nákupu smí být pouze výrobky, které splňují požadované normy. Intervenční nákup másla se provádí dvěma možnými způsoby, a to:

- prováděný za 90% intervenční ceny v období od 1. března do 31. srpna, jestliže tržní cena v příslušném členském státu poklesne pod 92% intervenční ceny po dva po sobě jdoucí týdny (od roku 2009 jsou intervenční nákupy vyhlášovány každoročně bez ohledu na tržní cenu);
- na základě tzv. stálé výzvy k tendru schválené Evropskou komisí v případě, kdy dojde k překročení nakoupeného množství.

Evropská komise může pozastavit intervenční nákup másla, pokud nakoupené množství v celé EU přesáhne 30 000 tun (platí od roku 2008). Intervenční nákup SOM probíhá

stejným způsobem jako nákup másla s rozdílem maximální výše nakoupeného množství, a to ve výši 109 000 tun SOM (Hrubá, Veselá, 2010).

c) Intervenční prodej másla a SOM

Intervenční prodej slouží ke stabilizaci cen mléka a mléčných výrobků na trhu EU a probíhá v rámci veřejné intervence tak, aby nedošlo k narušení trhu a byl zajištěn rovný přístup ke zboží. SZIF prodá komodity jakémukoliv podnikateli, který je oprávněn podnikat na území ČR a prodá je výhradně za intervenční cenu platnou ke dni uzavření kupní smlouvy zvýšenou o 1 EUR/100 kg (Hrubá, Veselá, 2010).

d) Soukromé skladování mléčných výrobků, másla, smetany, SOM a sýrů

Soukromé skladování je vyhlášováno Evropskou komisí v případě, že cenové a skladovací trendy vykazují závažnou nerovnováhu na trhu. Tato nerovnováha by mohla být eliminována nebo odstraněna prostřednictvím sezónního skladování. Jde tedy o regulaci, a to zvýšením či snížením objemu produktů na trhu (Hrubá, Veselá, 2010).

e) Podpora výroby kaseinu a kaseinátů

Podpora se používá pro stabilizaci trhu s mlékem a mléčnými výrobky. Cílem je odčerpat sezónní přebytky. Od července 2009 je povoleno používat kasein a kaseináty při výrobě mléčných výrobků do 10 % bez povolení. Od roku 2006 je však stanovena nulová sazba na podporu výroby kaseinu a kaseinátů (Oddělení podpor živočišných komodit a podpor SZIF, 2011). Kasein je hlavní bílkovinou obsaženou v mléce a je jednou z příčin alergií na mléko a pomalu se v lidském těle vstřebává. Kasein hraje z ekonomických a technologických důvodů roli v nahrazování části mléka, hlavně při výrobě sýrů (A-Z slovník pro spotřebitele, [s.n.]).

f) Podpora nákupu másla neziskovými organizacemi

Cílem opatření je zvýšit odbyt másla, a to za přijatelnou cenu sociálně potřebným skupinám obyvatel. Máslo se prodává veřejně prospěšným zařízením poskytující zdravotní služby občanům a subjektům plnícím vzdělávací funkci (Hrubá, Veselá, 2010). Výše uvedená podpora byla na základě nařízení Rady (ES) č. 72/2009 ze dne 19. ledna 2009 k 1. červenci 2009 zrušena (Oddělení podpory spotřeby mléčných výrobků SZIF, 2009).

g) Příspěvek na umožnění prodeje másla a smetany za snížené ceny výrobcům pekařských a cukrářských výrobků a zmrzliny

Cílem příspěvku je snížit přebytek másla na trhu v EU a nalézt jeho využití v potravinářském průmyslu (Hrubá, Veselá, MZe, 2010). Výše uvedená podpora byla na

základě nařízení Rady (ES) č. 72/2009 ze dne 19. ledna 2009 k 1. červenci 2009 zrušena (Oddělení podpory spotřeby mléčných výrobků, SZIF, 2009).

h) Podpora mléka používaného na krmivo

Jedná se o poskytnutí podpory pro odstředěné mléko a SOM, podmásli a sušené podmásli využívané jako krmivo (Hrubá, Veselá, 2010). V říjnu 2006 došlo ke změně výše podpor. Výše podpory byla stanovena na 0 EUR/100 kg (Oddělení podpor spotřeby mléčných výrobků SZIF, 2006).

i) Podpora „školního mléka“

Podpora školního mléka byla vytvořena za účelem stimulace spotřeby mléka, snížení deficitu vápníku a zlepšení stravovacích návyků u mladé generace v zemích EU i v budoucnosti. Konečným příjemcem podpory jsou žáci, kteří pravidelně navštěvují školy. V ČR byla tato podpora zahájena již v roce 1999. V rámci opatření jsou poskytovány dva druhy podpor placené ze zdrojů EU a ze zdrojů ČR (Hrubá, Veselá, 2010)

j) Zvláštní opatření a podpory

Jedná se o mimořádné podpory v sektoru mléka. Zvláštní podpory vyhlášené v posledních třech letech byly vydány na základě drastického snížení výkupních cen mléka v roce 2009.

k) Propagace

Propagace mléka a mléčných výrobků mají za cíl zlepšit marketing a odbyt v jednotlivých členských státech EU.

3. 6. Zahraniční obchod s mlékem a mléčnými výrobky

Agrární trhy všeobecně představují extrémně vysoké uplatňování protekcionismu. Světový trh podle Svatoše a kolektivu „*má pak charakter reziduálního trhu, který je navíc výrazně ovlivňován zeměmi, které mají v důsledku protekcionismu agrární přebytky, jejichž export je subvencován. Ceny na tomto reziduálním trhu nemohou mít proto žádnou významnou řídicí funkci*“ (Svatoš a kol., 2009a str. 147). Za tradiční protekcionistické opatření je považováno clo, které zvyšuje cenu importovaného zboží a vytváří negativní a pozitivní diskriminaci. K negativní a pozitivní diskriminaci Svatoš a kolektiv shrnují, že „*Negativní diskriminace se týká domácích importérů a zahraničních producentů, protože zavedením cel klesá objem poptávky po importovaném zboží. Pozitivní diskriminace je*

často označována též jako efekt protekcionismu z cel. Spočívá v tom, že domácí producenti příslušného zboží mohou zvýšit ceny vlastní produkce, aniž by se museli obávat, že budou z trhu vytlačeni zahraniční konkurencí. Domácí producenti tedy mohou prodávat díky clu za vyšší ceny a současně i větší objem produkce“ (Svatoš a kol., 2009a str. 147). Náklady v důsledku protekcionismu vznikají jednak na straně zahraničních producentů a domácích importérů, ale také na straně spotřebitelů. Mezi další nástroje či překážky ovlivňující zahraniční obchod patří zejména množstevní dovozní omezení, licence v podobně povolení dovozu, diskriminační určení hodnoty importovaného zboží, technické a kvalitativní standardy, zvláštní daně, mezinárodní dohody, dopravní náklady a jiné. Charakteristickým rysem agrárního zahraničního obchodu je rostoucí složitost, komplikovanost, nepřehlednost a vysoká úroveň byrokracie.

Cílem exportu je realizovat přebytky. Nejrozšířenější exportní komoditou na mléčném trhu je sušené a kondenzované mléko a máslo. Vzhledem k nadvýrobě a možnosti delší trvanlivosti tyto komodity využívají téměř všichni producenti. S výše uvedeným však souvisí vysoká míra konkurence a s tím spojená cena. Je tedy nutné exportovat výrobky s tzv. vysokou přidanou hodnotou, jakými jsou např. sýry, tvarohy, smetana. Pro mlékárenský průmysl, který disponuje přebytkem, je tedy důležité se orientovat na sortiment s vyšší přidanou hodnotou, ne jen na výrobky přebytkových velkoobjemových komodit. Při exportu je dále důležité počítat se situací, kdy mnoho zemí požaduje pro export od dovozce veterinární atest na kvalitu surovin. Pro zvýšení efektivnosti vývozu je třeba:

- získat vývozní licence s výhodnými odbytovými podmínkami;
- vyloučit mezičlánky v obchodě;
- jít na co možná nejmenší stupeň finalizace vývozu.

Import obecně obohacuje trh a probíhá v závislosti na přání odběratelů a posiluje se vlivem obchodních řetězců v odbytu potravin. Import má sezónní výkyvy a je ovlivněn výší nabídkových cen domácích producentů (Peterová, 2010).

3. 7. Historie chovu dojeného skotu na území ČR

Skot se na území ČR vyskytoval již ve 14. století a byl chován zejména pro tažnou sílu, produkci hnoje a masa. Spotřeba mléka byla v tehdejší době nízká a mléko nebylo takřka předmětem obchodu. V 17. století zde byl rozšířen chov staročeských červinek,

kteří v dnešní době patří ke kulturně-historickému dědictví českého národa. Kvůli rozvoji průmyslu se začal vyvíjet obchod s masem a mlékem a docházelo k zintenzivnění produkce mléka. V této době došlo ke zvyšování užitkovosti skotu, především na feudálních velkostatkách. Na velkostatky se záměrně dovážela alpská nížinná plemena. Na menších statcích se však stále pro skromnost a odolnost choval typický červený skot. V polovině 19. století došlo k vyšlechtění nových druhů červeného skotu a docházelo k výraznějšímu dovozu dalších plemen a změně ve struktuře chovu. Nížinná plemena však neobstávala pro svou náročnost na podmínky ustájení a krmení, a proto docházelo k dovozu horských plemen ze Štýrska, Tyrolska a Švýcarska. Díky švýcarským plemenům byly vyšlechtěny skupiny skotu simensko-český, bernsko-český a další, které daly základ k formování českého strakatého skotu (Bouška, 2006). Ještě do druhé světové války se na českém území chovala typická plemena s trojstrannou užitkovostí (maso, mléko a tah).(Kučera, 2011). Ve druhé polovině 20. století došlo k dalšímu zušlechtění typického českého strakatého skotu pomocí moderních metod kontroly dědičnosti pro odhad plemenné hodnoty a následující expanze černostrakatého, později holštýnského plemene.(Bouška, 2006).

Do roku 1989 představoval chov skotu v ČR extenzivní odvětví s vysokými počty skotu s nízkou užitkovostí, nízkou produktivitou práce a vyššími náklady než v zemích západní Evropy (Majzlík, 2005). Změna režimu, ztráta významných zahraničních trhů a zrušení záporné daně vedly k poklesu stavů krav, k poklesu užitkovosti a k přebytkům. Ve druhé polovině 90. let docházelo k dalšímu dovozu mléčných plemen a na úrovni státu se začalo s podporou zacílenou na růst užitkovosti spočívající se zavedením prémie vyplácené za užitkovost každé dojnice zapojené v kontrole užitkovosti. Na nízké úrovni užitkovosti se překvapivě nepodílel genofond, nýbrž špatná výživa dojnic (Peterová, 2010). Se vstupem ČR do EU nastala pro chovatele dojnic, kteří chtěli syrové kravské mléko prodávat zpracovateli, odbytovému družstvu nebo přímo spotřebiteli změna ve formě zavedení mléčných kvót. Každý nový chovatel dojnic, který chce kravské mléko uvádět na trh, musí být „schválen“ SZIF a musí být vlastníkem dojnic nebo vysokobřezích jalovic nad 5 měsíců březosti zapsaných v Integrovaném zemědělském registru, vlastnit doklad o nepřítomnosti nebezpečné nákazy infekční rhinotracheitidy skotu a paratuberkulózy dojnic, popřípadě vysokobřezích jalovic, dále musí žadatel prokázat, že je podnikatelem podle obchodního rejstříku a má doklad od Krajské veterinární správy

o schválení a registraci zařízení, v němž se zachází se živočišnými produkty (Oddělení správy mléčných kvót SZIF, 2011).

S postupem času chovatelé přebrali mnoho zkušeností s ekonomičtějším chovem dojnic, vybavují se novými technologiemi v chovu či krmí své dojnice kvalitnějšími a výživnějšími krmivy. Navíc se mění i plemenná skladba dojeného skotu. Zatímco ještě v roce 1990 vedlo typické české strakaté plemeno, v současné době převládají dojná plemena holštýnská. Trendem však také zůstává zvyšující se počet krav bez tržní produkce mléka, které se využívají na údržbu krajiny. Z výše uvedených důvodů je patrné, že chov dojeného skotu v České republice se přibližuje chovům západním. Na území ČR se chovají v největší míře dojnice holštýnského plemene, českého strakatého plemene a dále pak v malé míře plemena montbeliard, ayrshire, jersey a další.

3. 7. 1. Holštýnský skot

Holštýnské plemeno, původně nížinný černostrakatý skot, je světově nejrozšířenějším dojeným plemenem a je chováno na všech kontinentech vyjma Antarktidy. Celosvětově dosahuje populace okolo 70-80 mil. krav. Plemeno pochází z Holandska a severozápadního Německa (od Fríska přes Šlesvicko-Holštýnsko až po Jutsko), kde bylo vyšlechtěno směrem k mléčné užitkovosti. V 60. letech 20. století ve všech chovatelsky vyspělých zemích Evropy se začali používat špičkoví býci z USA a Kanady, čímž byla zahájena „holštynizace“, která v současnosti pokračuje. Zároveň se i v dnešní době nahrazují tímto plemenem méně výkonná dojená plemena po celém světě. Holštýnské plemeno produkuje v laktaci velké množství mléka. Na vrcholu laktace dosahuje denní produkce mléka u krav prvotelek 30-50 kg a u krav na dalších laktacích 50 až 80 kg i více. Vysoká schopnost produkovat mléko klade velké nároky na výživu a krmení, udržování reprodukčních funkcí plemenic a celkově taky na welfare zvířat. Vzhledem k zušlechťování červených a červenostrakatých dojených plemen právě holštýnským skotem a také větší konkurenceschopností při produkci mléka ve srovnání s jinými plemeny v podmínkách zlepšujícího se chovatelského prostředí se dá předpokládat, že expanze tohoto plemene bude i nadále ve velkém pokračovat (Boučka, 2006).

První zmínky o černostrakatém skotu na českém území se datují ještě před rokem 1830. Celková populace černostrakatého skotu v Česku činila v roce 1931 celkem 8 000

krav a 230 plemenných býků (Motyčka, 2005). Plemeno nebylo na menších farmách v oblibě, stran vyšších nároků na výživu a chovatelské podmínky. Proto se plemeno výrazněji používalo na větších farmách, které byly založeny za účelem produkce mléka. Novodobé dějiny chovu černostrakatého skotu v ČR sahají do 60. let 20. století, kdy se z Dánska, Holandska, SRN a v malé míře i z Kanady realizoval dovoz těchto plemen. Domácí populace černostrakatého skotu byla legislativně uznána až v roce 1983 (Genoservis, 2011).

3. 7. 2. Český strakatý skot

České strakaté plemeno je na území ČR původním plemenem skotu a je součástí světové populace strakatých plemen. Současně je druhým nejrozšířenějším plemenem dojeného skotu v ČR. Plemeno je zaměřeno na vysokou hospodárnou produkci mléka a masa (Svaz českého strakatého skotu, 2008). ČESTR, jak se ve zkratce plemeno hojně mezi odbornou veřejností označuje, se začalo utvářet od poloviny 19. století křížením domácích plemen, zvláště červinek s býky bernsko-simentálskými pocházejícími ze Švýcarska. Od druhé poloviny 20. století docházelo k zušlechťování plemene ve prospěch mléčné užitkovosti a tvarových parametrů vemene. Od 70. let 20. století se plemeno zušlechťovalo pomocí býků červeného holštýnského skotu. V 90. letech se přistoupilo k zušlechťování fylogeneticky příbuzných (strakatých) plemen býků např. z Německa, Rakouska a dalších (Bouška, 2006).

Výhodou tohoto plemene je širší typová variabilita v rámci populace a jeho přizpůsobivost na rozdílné chovatelské podmínky. Tato adaptabilita ulehčuje chovatelům volbu vhodného produkčního využití a pohotovou reakci na měnící se požadavky trhu (Svaz českého strakatého skotu, 2008). Mezi přednosti chovu strakatého plemene patří zdraví, plodnost, dlouhověkost, přizpůsobivost, schopnost přijímat velké množství objemných krmiv, perzistence laktace a hospodárnost produkce. Na rozdíl od ostatních plemen je pro ČESTR charakteristický vysoký příjem potravy s využitím objemných krmiv. Výborně se také hodí k pastevnímu chovu bez tržní produkce mléka. Výhodou také zůstává vyšší obsah tuku a mléčných bílkovin, které se hodí také pro výrobu sýrů (Národní referenční středisko uchování a využití genetických zdrojů hospodářských zvířat, 2009).

3. 8. Vývoj mlékárenství na českém území

Mléko a mléčné výrobky byly důležitou součástí výživy už od nejstarších dob. Svědčí o tom četné archeologické nálezy a řada osad, které na českém území vznikly ve středověku a nesou jména, která s mlékárenstvím souvisejí jako např. Mlékojemy, Syrovátka či Zákraví. Na vývoj mlékárenství měl velký vliv ráz krajiny. Na rovinách a mírných pahorkatinách se šířil chov skotu, zatímco v horských oblastech chov dojených ovcí. Na rozvoji mlékárenství měly dále značný vliv vědecké poznatky z oblasti chemie a techniky. Důležitý byl rok 1858, kdy byly zveřejněny Pasteurovy objevy. Ty položily pevné základy bakteriologii a kvasné fyziologii. Předpokladem průmyslového zpracování mléka se stala intenzivnější výroba mléka, která stačila pokrýt nejen vlastní potřebu zemědělců, ale produkovaly se i jeho přebytky. Další důležitou roli sehrálo pěstování červeného jetele a řepy cukrovky, po jejímž zpracování zůstalo kvalitní krmivo jako cenný doplněk výživy dobytka. Na českém území se tato cenná krmiva pěstovala v oblasti Hané, která se tak stala ideálním místem pro rozvoj mlékárenství. Oblast Moravy si své vedoucí postavení v tomto oboru udržela až do 1. světové války. Paradoxně se však prvním soukromým mlékařským podnikem nestala sýrárna na Moravě, nýbrž v Čechách, a sice na velkostatku v Pitkovicích u Říčan, založená v roce 1838. První světová válka přinesla do mlékárenství dlouhodobou krizi, která silně postihla zemědělství jako takové. Byla zdecimována stáda hospodářských zvířat rekvizicemi, podvýživou a nemocemi, zejména slintavkou a kulhalkou. Některé mlékárny musely být pro nedostatek produkce uzavřeny, jiné se neustále pohybovaly na pokraji uzavření. V té době svou činnost ukončilo 51 mlékáren v Čechách a 88 na Moravě a ve Slezsku. Nedostatek mléka trval i po skončení války. Oživení nastalo až v roce 1920, kdy byly opětovně uváděny do provozu některé mlékárny, které během války ukončily činnost. Ve 30. letech se začaly stavět nové provozy zaměřené nejen na výrobu konzumního mléka, ale i na výrobu sýrů a kaseinu. Počátkem 20. století začaly vycházet i mlékařské listy, které vydávaly tržní zprávy. V roce 1934 byla uzákoněna pasterizace mléka a zakázán prodej syrového mléka přímo spotřebiteli. Tento zákaz však narazil na odpor soukromých překupníků a byl později zrušen. Německá okupace a 2. světová válka znamenaly pro mlékárenství zásadní změny. Záborem pohraničí po „Mnichovu“ přišel mlékařský průmysl v Čechách a na Moravě o více než dvě desítky mlékáren. Němci zavedli řízené hospodářství a podřídili výrobu mléka a mléčných výrobků zájmu říše. V té době však došlo k rozšíření stavebního a strojního

vybavení mlékáren. Po osvobození, v květnu 1945, se v Československu podařilo úspěšně zvládnout zásobování mléčnými výrobky (Broncová, 1998). Zcela zásadní změnu pro české mlékárenství přinesl rok 1948. V letech 1948 až 1951 bylo znárodněno celkem 27 % velkých mlékáren. K 1. 1. 1951 byl v každém kraji vytvořen jeden mlékárenský podnik. Postupně se realizovala úplná socializace mlékárenské výroby a došlo k novému organizačnímu uspořádání, spojeného s koncentrací mlékáren. V roce 1952 byly znárodněny všechny zbylé mlékárny (Peterová, 2010). V roce 1955 se v Československu snížil počet mlékáren oproti roku 1945 o 69 %. V období let 1955 až 1965 se zvýšil nákup mléka u mlékáren v ČSSR o 74,3 %. V 70 letech došlo k výraznému nárůstu nákupu mléka a k cenovým úpravám. Podíl tržeb za mléko na tržbách z živočišné výroby v JZD a státních podnicích v ČSSR činil 32,66 %. Po roce 1989 došlo i v mlékárenském oboru k zásadnímu přelomu. Zcela se změnila struktura vlastnictví. Většina podniků začala zvyšovat svoji kapacitu a nevzala přitom v úvahu omezené možnosti trhu spojené s poklesem spotřeby kvůli zavedení reálných cen. Začal se také prosazovat import mléka a mléčných výrobků (Broncová, 1998). Od roku 1994, a to zejména mezi lety 1997-1999, začala v ČR znovu vznikat mlékařská odbytová družstva (Svatoš a kol., 2009b). Odbytová družstva mají stále na český mlékárenský sektor obrovský vliv, protože vykupují větší část produkce syrového mléka od svých členů a přeprodávají jej dále zpracovatelům. V rámci příprav na vstup ČR do EU musel mlékárenský zpracovatelský průmysl přijmout a realizovat tvrdá veterinární, fyto-sanitární a zdravotní předpisy (Likner a kol., 2001). Dalším z významných opatření byl také kvótový systém a s ním spojená administrativní zátěž pro všechny zpracovatele, ale také pro odbytová družstva. Všichni zpracovatelé a s nimi i odbytová družstva, která chtěla vykupovat syrové kravské mléko od producentů (držitelů mléčné kvóty pro dodávky), se musela po vstupu do EU nechat SZIF registrovat se statusem schváleného odběratele mléka. U žadatele o registraci je provedena kontrola na místě, u které musí žadatel prokázat, že má k dispozici evidenční systém, který umožňuje poskytnout informace o identifikačních údajích a výši kvót jednotlivých producentů, o denních dodávkách mléka, včetně údajů o obsahu tuku v mléce a o plnění kvót, a dále musí zajistit přesnost přístrojů na měření objemu mléka a jeho jakosti, a to jak při převzetí mléka u producenta, tak při vykládce u zpracovatele (Oddělení správy mléčných kvót SZIF, 2011).

Novým druhem zpracování mléka mimo velká zpracovatelská střediska, se stalo zpracování mléka přímo producenty. Malé provozy však zpracují jen malé množství

suroviny. Mléčné výrobky jsou dále prodávány přímo producentem mléka, a to ve většině případů bez distribučních mezičlánků.

4. Metodika práce

Pro charakteristiku odvětví mléčného sektoru jsou využita sekundární data získaná z Českého statistického úřadu, Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního, Českomoravské společnosti chovatelů, International Committee for Animal Recording, Ministerstva zemědělství České republiky, Ústavu zemědělské ekonomiky a informací, Státního zemědělského intervenčního fondu, Státní veterinární správy a Svazu chovatelů holštýnského skotu. Vzhledem k vykonané diplomové praxi jsou v práci využita také primární data získaná od producentů a zpracovatelů mléka.

V rámci analýz jsou využity níže uvedené metody:

- **Analýza ekonomických charakteristik odvětví**

Analýza je objektivním a nezávislým odborným pohledem na stávající situaci v odvětví a slouží k hodnocení možného budoucího vývoje. Mezi ukazatele analýzy ekonomických charakteristik odvětví patří zejména velikost trhu, míra rivality mezi konkurenty, míra růstu trhu, stádium životního cyklu, počet podniků v odvětví, zákazníci, stupeň vertikální integrace, složitost vstupu do odvětví, technologie/inovace, charakteristika výrobků/služeb, úspory z rozsahu, využití kapacity a profitability odvětví. Vzhledem k rozsáhlosti zkoumaného sektoru a cíli práce, objemu výroby, počtu producentů a zpracovatelů mléka jsou okrajově využity jen některé z ekonomických charakteristik hodnocení odvětví.

- o **Výpočet hospodářského výsledku**

Zisk (ztráta) = výnosy – náklady (1)

- **Statistické metody**

- o **Indexní analýza**

Indexy a absolutní rozdíly porovnávají rozdílnost dvou hodnot téhož ukazatele, který se liší z hlediska věcného, prostorového nebo časového. Typická vlastnost ukazatelů je stejnorodost a srovnatelnost. Indexy se vyjadřují v procentech. Indexy se třídí na jednoduché (srovnávají dvě hodnoty téhož ukazatele) a složené (shrnují dílčí hodnoty sledovaného ukazatele) a dále pak na intenzivní (charakterizují intenzitu daného jevu a vznikají jako poměr jiných veličin, tudíž se nedají shrnovat) a extenzivní (charakterizují např. rozsah, objem, množství a další a jsou shrnovatelné).

Srovnání ukazatelů lze provést prostřednictvím bazických nebo řetězových indexů. Bazické indexy jsou počítány ke stejnému základu a jsou vyjádřeny ve tvaru:

$$\frac{q_2}{q_1}, \frac{q_3}{q_1}, \frac{q_4}{q_1}, \dots, \frac{q_s}{q_1} \quad (2)$$

V případě řetězových indexů a srovnáním dvou za sebou následujících hodnot je řada řetězových indexů vyjádřena ve tvaru:

$$\frac{q_2}{q_1}, \frac{q_3}{q_2}, \frac{q_4}{q_3}, \dots, \frac{q_s}{q_{s-1}} \quad (3)$$

V případě složeného individuálního indexu, kdy jsou hodnoty daného ukazatele členěny na dílčí hodnoty a provádí se shrnování těchto dílčích hodnot, je vzorec uveden ve tvaru:

$$I(\sum q) = \frac{\sum_{i=1}^n q_{1,i}}{\sum_{i=1}^n q_{0,i}} \quad (4)$$

Absolutní přírůstky jsou uvedeny ve tvaru:

$$\Delta(\sum q) = \sum_{i=1}^n q_{1,i} - \sum_{i=1}^n q_{0,i} \quad (5)$$

○ **Aritmetický průměr**

Průměr označený jako \bar{X} se vypočítá jako součet hodnot X_i , který se vydělí součtem rozsahu výběru n .

$$\bar{X} = \frac{1}{n} \sum X \quad (6)$$

Aritmetický průměr je však z důvodu špatné interpretace či zneužití dobré doplnit o některý z údajů o variabilitě, jakým je rozptyl, směrodatná odchylka nebo variační koeficient.

○ **Rozptyl**

Rozptyl měří současnou variabilitu hodnot okolo aritmetického průměru.

$$S^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n} \quad (7)$$

Čím je rozptyl větší, tím více se údaj odchyluje od aritmetického průměru. Nevýhodou interpretace je, že se rozptyl vyjadřuje ve čtvercích použité jednotky, a proto je lepší variabilitu popsat spíše směrodatnou odchylkou.

- **Směrodatná odchylka**

Směrodatná odchylka je kladná druhá odmocnina z rozptylu a udává střední stupeň kolísání hodnot x_i od \bar{x} v takových jednotkách, v jakých je uveden sledovaný znak x . Vypovídá tedy o tom, jak moc se od sebe navzájem liší typické případy v souboru zkoumaných čísel.

$$S = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}} \quad (8)$$

- **Variační koeficient**

Variační koeficient je poměr směrodatné odchylky a aritmetického průměru a je vyjádřen vzorcem:

$$V(\%) = \frac{\sqrt{S}}{\bar{x}} * 100 \quad (9)$$

V případě, že výsledek variačního koeficientu $<10\%$ je možné aritmetický průměr považovat za typickou hodnotu datového souboru. V případě, kdy se variační koeficient pohybuje v rozmezí $10\% - 40\%$ lze aritmetický průměr považovat za hodnotu pouze orientační. V případě, že variační koeficient je $>40\%$, není dobré dávat aritmetickému průměru zvláštní význam a v tomto případě se nejedná o typickou hodnotu v datovém souboru. V tomto případě je lepší pro nalezení typické hodnoty datového souboru použít medián.

- **Regresní analýza**

Regrese se definuje jako jednostranná závislost na jiné veličině nebo veličinách. Při zkoumání regrese jde o nalezení regresní funkce, která vystihuje průběh závislosti. Nejvíce využívaným typem regresní funkce je lineární regrese. Regresní přímka je vyjádřena jako:

$$\eta = \beta_0 + \beta_1 x \quad (10)$$

Parametr β_1 je regresní koeficient a udává, jaký přírůstek či úbytek střední hodnoty proměnné y odpovídá jednotkovému přírůstku (úbytku) hodnoty proměnné x .

- **Korelační analýza**

Korelace měří těsnost korelační závislosti mezi dvěma proměnnými a posuzuje kvalitu regresní funkce. Zkoumaný vztah je tím silnější a regresní funkce tím lepší, čím více jsou hodnoty vysvětlované proměnné soustředěné kolem regresní funkce a naopak tím slabší,

čím více jsou hodnoty vzdáleny hodnotám vyrovnaným. Dále také umožňuje posoudit přesnost regresních odhadů, a to tak, že čím více se jednotlivé zjištěné hodnoty soustředí kolem regresní přímky, tím je závislost těsnější a odhad přesnější. K měření závislosti se používá korelační koeficient označován jako r_{xy} . Korelační koeficient je poměr kovariance s_{xy} proměnných k součinu jejich směrodatných odchylek s_x a s_y .

$$r_{xy} = \frac{s_{xy}}{s_x s_y} \quad (11)$$

$$s_{xy} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}) \quad (12)$$

Korelační koeficient nabývá hodnot z intervalu $\langle -1, 1 \rangle$. Směr závislosti se posuzuje podle znaménka. Mají-li při růstu hodnot proměnné x hodnoty proměnné y tendenci růst, je $r_{xy} > 0$ (přímá závislost), mají-li tendenci klesat, je $r_{xy} < 0$ (nepřímá závislost). V případě, že absolutní hodnota korelačního koeficientu je blízká či rovna nule, nelze proměnné jednoznačně prohlásit za slabé či za nezávislé. Mohou být totiž i silně závislé, ale jinak než lineárně. Druhou mocninou koeficientu korelace nazýváme koeficient determinace označený jako r^2 , který udává, jaké procento rozptýlení hodnot závislé proměnné je důsledkem rozptylu teoretických hodnot závislé proměnné, odhadnutých na základě regresní přímky. Stupnice těsnosti závislosti podle koeficientu determinace je zhruba: $r^2 < 10\%$ nízká, $10\% \leq r^2 < 25\%$ mírná, $25\% \leq r^2 < 50\%$ význačná, $50\% \leq r^2 < 80\%$ velká, $80\% \leq r^2$ vysoká.

○ Analýza časových řad

Časové řady jsou definovány jako posloupnosti věcně a prostorově srovnatelných pozorování nebo dat, která jsou jednoznačně uspořádaná z hlediska času ve směru z minulosti do přítomnosti. Pomocí řad se analyzuje dynamický vývoj ukazatelů v čase. Cílem časových řad je popis zkoumaných ukazatelů a předvídání jejich budoucího chování. Ukazatelé musí být stejně obsahově vymezené, musejí se vztahovat ke stejnému geografickému území a jejich velikost závisí na délce intervalu.

Časové řady se dělí podle:

- a) rozhodného časového hlediska na časové řady
 - intervalové (sestavovány z ukazatelů vztahujících se k určitému okamžiku)
 - okamžikové (sestavovány z ukazatelů, jejichž velikost závisí na délce intervalu)
- b) periodicity

- dlouhodobé (periodicita je jeden rok i delší)
- krátkodobé (periodicita je kratší než jeden rok – nejobvyklejší je měsíční)
- c) druhu sledovaných ukazatelů
 - primární (ukazatele zjišťované přímo – určíme charakteristiku či znak)
 - sekundární (odvozené ukazatele)
- d) způsobu vyjádření údajů na časové řadě
 - naturální
 - peněžní

Při srovnávání cen lze postupovat dvěma postupy. Prvním z nich je použití běžných cen, tj. aktuálních a druhým je použití ceny stálé, tedy ceny fixované k určitému datu (reálná hodnota).

Při práci s časovou řadou jsou k dispozici časové okamžiky $1, \dots, T$ a jednotlivá pozorování y_1, \dots, y_T . Snahou je tedy rozložit časovou řadu do několika složek. Aditivní dekompozice se provádí na složky:

$$Y_t = T_t + S_t + C_t + \varepsilon_t \quad (13)$$

T_t je složka trendová, která představuje dlouhodobý vývoj časové řady. Další dvě složky se nazývají periodické. Sezónní složka S_t znázorňuje odchylky s periodicitou kratší než jeden rok (rozdíly mezi jednotlivými měsíci). Cyklická složka C_t vyjadřuje jevy s periodou, která je delší než jeden rok. Poslední složka ε_t je složkou náhodnou a jedná se o náhodné pohyby, které nemají rozpoznatelný systematický charakter. Často se předpokládá, že ε_t je tzv. bílý šum. V případě analýz pracujících s hodnotami za kalendářní rok, se vynechá sezónní složka S_t a v případě relativně malého počtu pozorování se vypustí cyklická složka C_t a model se zjednoduší na :

$$Y_t = T_t + \varepsilon_t. \quad (14)$$

Odhad trendové složky se dá rozdělit do dvou kroků. V prvním kroku se zvolí tvar trendu a v druhém se pak odhadne samotný parametr. Nejjednodušší variantou je trend, který je polynommickou funkcí času.

$$U \text{ lineárního trendu se předpokládá } T_t = \beta_0 + \beta_1 t \quad (15)$$

Z čehož plyne, že při změně času o jednu jednotku, se očekává růst (pokles) y_t o parametr β_1 .

Při odhadu trendu se mohou využít trendy kvadratické, exponenciální, logaritmické nebo Gompertzův trend. Výběr modelu je založen na subjektivních nebo objektivních kritériích. V práci je využit pouze model lineární.

Vlastní práce je závislá na získaných statistických hodnotách a analyzuje odvětví pomocí výše uvedených metod. K vyhodnocení kvantitativních informací je využit autorčin odborný úsudek. Podle analýz a zjištěných skutečností je v práci kvalitativně popsán možný další vývoj produkce mléka a jeho zpracování s ohledem na jeho postavi v zemědělském a zpracovatelském odvětví.

5. Výsledky

5. 1. Pozice živočišné produkce a mléka v souhrnném zemědělském účtu ČR

Živočišná výroba a odvětví mléka a mléčných výrobků má v zemědělském odvětví České republiky své důležité místo. Mléko si v podílu na produkci zemědělského odvětví (PZO) drží již deset let průměrnou hodnotu 19 %, z čehož vyplývá, že je stabilní komoditou. Podíl mléka na živočišné výrobě (ŽP) za posledních deset let vzrostl z 38 % na 43 %, a to vlivem nepříznivé situace s ostatními komoditami živočišného původu.

Tabulka 2: Vybrané ukazatele souhrnného zemědělského účtu v mil. Kč ve stálých cenách roku 2000

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ¹⁾	2010 ²⁾
Produkce zemědělského odvětví (PZO)	101 188	104 460	102 616	97 219	111 286	107 853	101 461	105 121	110 670	106 177	97 893
Živočišná produkce (ŽP)	50 551	49 896	49 697	49 830	47 937	47 731	47 969	49 063	49 605	46 849	44 330
% podíl z PZO	50%	48%	48%	51%	43%	44%	47%	47%	45%	44%	45%
Mléko	19 041	18 494	18 708	18 861	18 906	20 001	19 858	19 775	20 118	20 030	19 043
% podíl z PZO	19%	18%	18%	19%	17%	19%	20%	19%	18%	19%	19%
% podíl z ŽP	38%	37%	38%	38%	39%	42%	41%	40%	41%	43%	43%

Zdroj údajů: Český statistický úřad (2011). Procentické podíly jsou vypočítány autorkou práce.

1) semidefinitivní výsledky

2) předběžné údaje

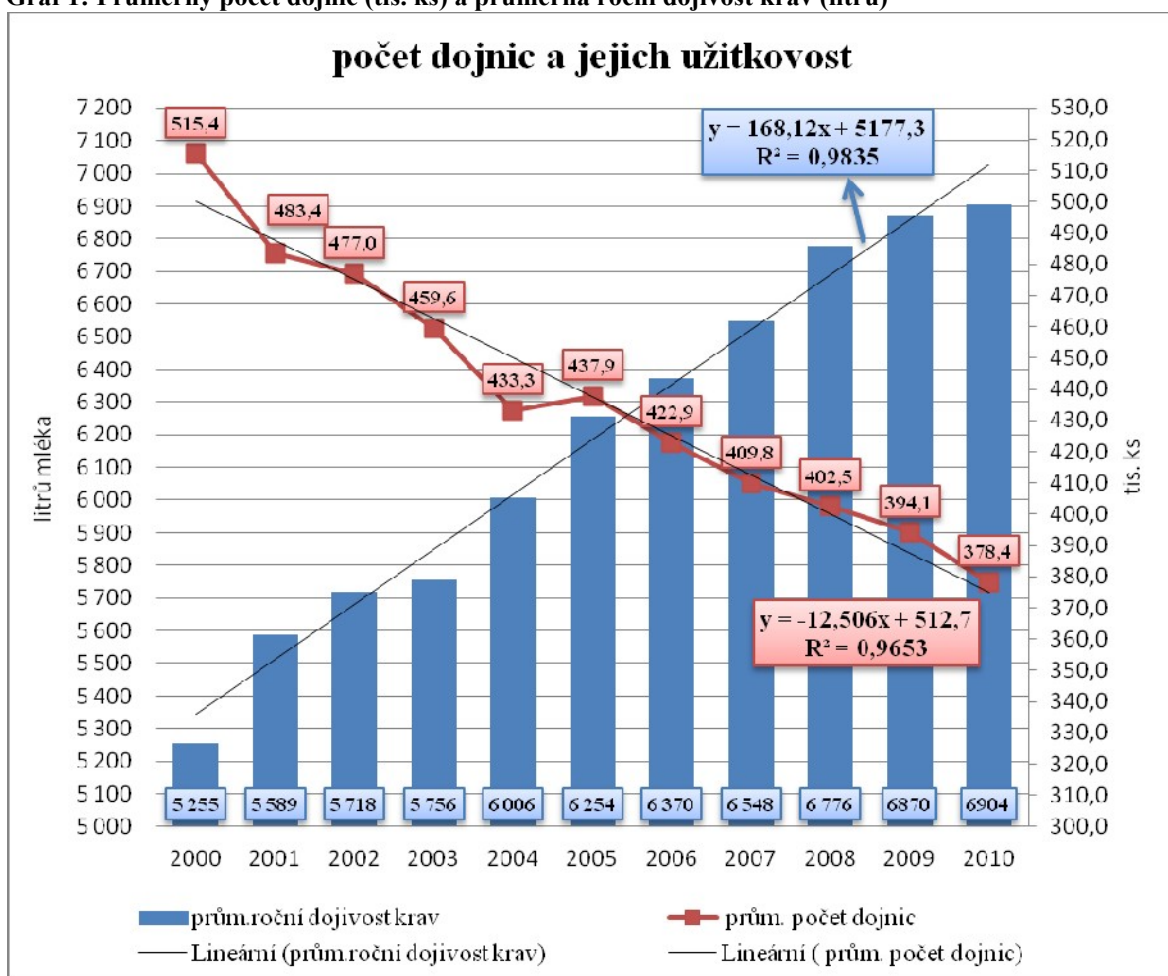
Zásadní změnou se nejen pro oblast agrárního trhu, ale pro celé české hospodářství stal vstup do EU. Celková produkce zemědělského odvětví mezi roky 2003 a 2004 vzrostla o 14 %. Zásahu na vysokém meziročním navýšení PZO v roce 2004 mají příznivé klimatické podmínky a vstup ČR do EU. V roce 2009 došlo vlivem ekonomické krize k meziročnímu poklesu u PZO o 4 %, u ŽP o 6 % a u mléka byl pokles zaznamenán pouze o 0,44 %. Dle předběžných údajů ČSÚ v roce 2010 se PZO meziročně propadla o 8 %, ŽP o 5 % a mléko zaznamenalo pětiprocentní pokles. Pětiprocentní pokles mezi lety 2009 a 2010 u mléka byl způsoben poklesem průměrného stavu dojnic o 4 %, dvouprocentním snížením tržní produkce mléka, nízkou výkupní cenou mléka (CZV činila v roce 2009 v průměru 6,15 Kč/l) a dalšími vlivy.

5. 2. Produkce a užití mléka a mléčných výrobků v ČR

Chov mléčného skotu a produkce syrového kravského mléka je z hlediska zařídění Klasifikace ekonomických činností (CZ NACE) vedeno pod kódem 01.41. Chov mléčného skotu (do 31. prosince. 2007 se používal OKEČ, a to kód 01.21. Chov skotu). (ČSÚ, 2009)

Do celkové produkce mléka vstupují dva důležité činitele, prvním z nich je počet dojnic a druhým je jejich užitkovost.

Graf 1: Průměrný počet dojnic (tis. ks) a průměrná roční dojivost krav (litrů)

Zdroj údajů: Ročenka: chov skotu v České republice (2005-2011), Rezortní statistiky MZe ČR. Graf zpracován autorkou práce.

Z grafu č. 1 vyplývá, že obecně dochází ke snižování průměrného počtu dojnic a naopak dochází ke zvyšování průměrné roční užitkovosti dojnic. Restrukturalizace stád dojených krav v ČR a jejich intenzivní chov mají zásluhu na růstu užitkovosti dojnic. Během let 2000 až 2010 došlo ke zvýšení průměrné užitkovosti dojnic o 31,4 %, tj. o 1 649 litrů mléka. Z rovnice lineárního trendu průměrné roční užitkovosti vyplývá, že v každém

následujícím roce vzroste užitkovost v průměru o 168 litrů. V případě roku 2011 se dá předpokládat meziroční nárůst průměrné roční užitkovosti o 291 litrů.

Největší meziroční nárůst užitkovosti byl zjištěn v roce 2001, a to o 6,4 %. Nárůst mohl být způsoben přípravami na přidělování mléčných kvót (bez SOT EU), nárůstem vysoko produkčních dojnic, kvalitnějším krmivem a dalšími vlivy. Nejnižší meziroční nárůst užitkovosti byl zaznamenán v roce 2010, kdy činil pouze 0,49 %. Snížení tempa růstu užitkovosti (v roce 2008 činil meziroční nárůst průměrné užitkovosti celkem 3,48 %, v roce 2009 došlo ke zvýšení užitkovosti celkem o 1,38 % oproti roku 2008) bylo zřejmě způsobeno nerentabilitou produkce a prodeje mléka, což se zřejmě odrazilo ve zhoršení krmné dávky pro dojnice.

S restrukturalizací stád krav v ČR je spojeno také snižování počtu dojnic, neboť mezi lety 2000 a 2004 došlo ke změně plemenné skladby krav v ČR. V roce 2000 bylo v ČR do kontroly užitkovosti zapojeno o 46 tis. ks dojnic českého strakatého plemene více než dojnic plemene holštýnského. V roce 2010 byla situace opačná, protože do kontroly užitkovosti bylo zapsáno o 66 tis. ks dojnic plemene českého strakatého méně než dojnic plemene holštýnského. Obecně platí, že holštýnské plemeno produkuje v laktaci větší množství mléka než plemena strakatá. Rozdíl mezi průměrnou roční užitkovostí u plemene holštýnského a plemene českého strakatého činil v roce 2010 celkem 2 249 kg ve prospěch plemene holštýnského (více se tomuto tématu věnuje kapitola č. 5. 6. Plemenná skladba dojnic v ČR). Z výše uvedeného vyplývá, že čeští chovatelé zvýšili produkci mléka zásluhou zapojení výkonnějších dojnic, mohli tudíž snižovat počet kusů dojnic ve stádu.

Na poklesu stavu dojnic má zásluhu také zvyšující se počet krav bez tržní produkce mléka. Nárůst krav (bez tržní produkce mléka) od roku 2000 do roku 2010 činil 151%, tj. z 67 tis. kusů na 168 tis. kusů. Nárůst krav bez tržní produkce mléka je spojen s menší náročností chovu oproti chovu dojeného skotu.

K největšímu meziročnímu poklesu průměrného stavu dojnic došlo v roce 2001 a 2004, a to shodně o 6 %. Meziroční pokles v roce 2001 mohl být spojen se zavedením kvótového systému v ČR. Meziroční pokles v roce 2004 mohl být způsoben zapojením kvótového systému ČR do společné organizace trhu EU a zpřísněním hygienických a veterinárních norem pro chov skotu a produkci mléka. V roce 2010 došlo k meziročnímu poklesu průměrného stavu dojnic o 4 %, a to z důvodu krize v mlékárenském sektoru. V roce 2009 činila průměrná ztráta z litru mléka 2,04 Kč/l, což vedlo producenty

k postupnému snižování produkce či k ukončování chovu skotu. Z rovnice lineárního trendu průměrného stavu dojnic vyplývá, že v každém následujícím roce klesne počet dojnic v průměru o 12,5 tis. ks. V případě roku 2011 se dá předpokládat, že klesne průměrný počet dojnic na 362,6 tis. ks, což odpovídá meziročnímu poklesu o 15,8 tis. ks.

S poklesem stavu dojnic a poklesem zemědělské půdy (z. p.) (mezi lety 2000 až 2010 došlo k poklesu z. p. o 1,08 %) souvisí také pokles počtu dojnic na 100 ha z.p.. Autorka práce vypočetla, že v roce 2000 připadalo 12,79 dojnic na 100 ha z.p a v roce 2010 připadalo na stejnou výměru pouze 9,06 dojnic.

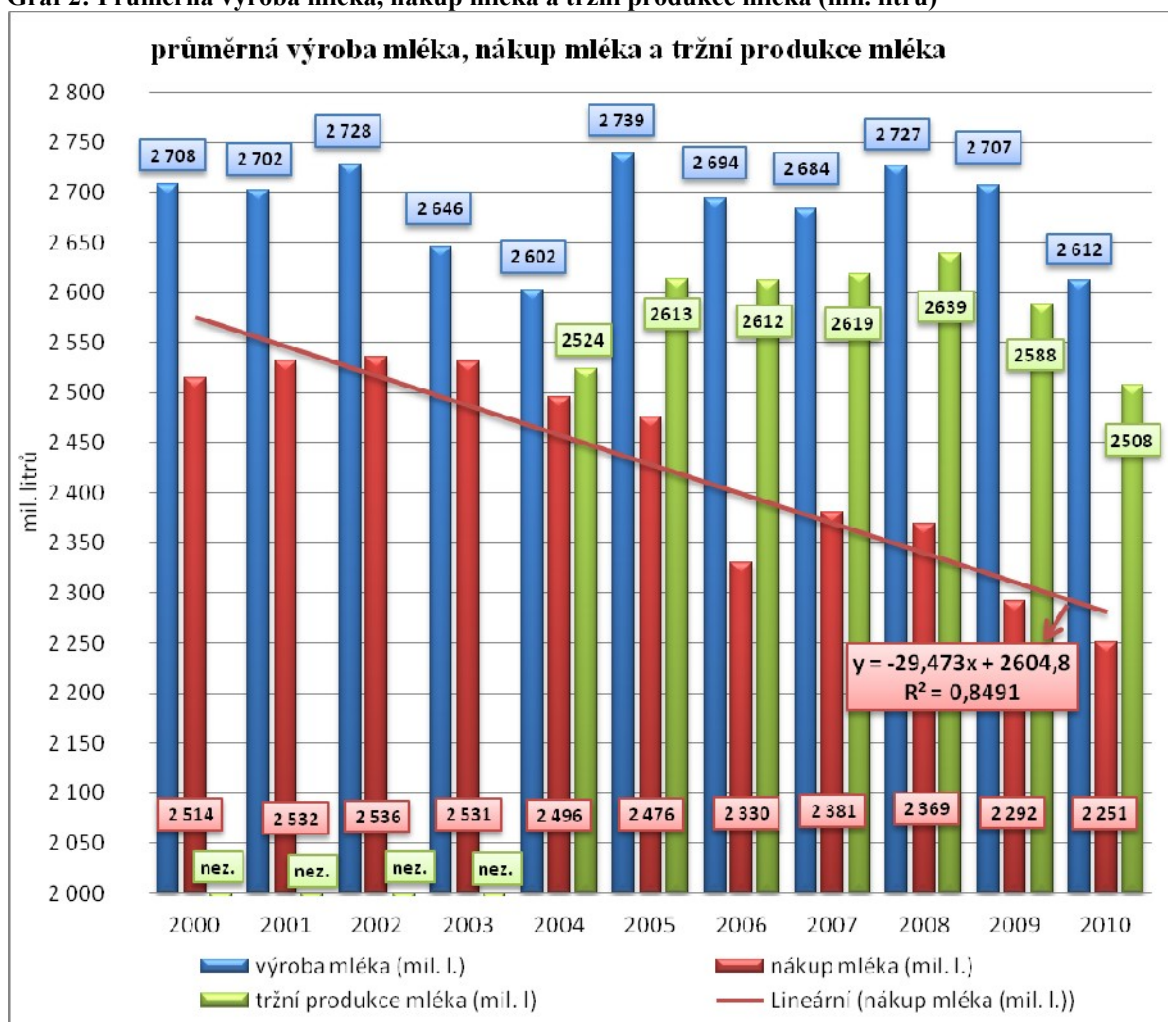
V grafu č. 2 jsou zobrazeny hodnoty průměrné výroby mléka, údaje o nákupu mléka a tržní produkci mléka v ČR. Průměrná výroba mléka je vypočítávána jako průměrný počet dojnic a jejich průměrná roční užitkovost (údaje o výrobě mléka tedy necharakterizují přesnou produkci mléka, ale vzhledem k tomu, že jsou údaje oficiálně využívány MZe ČR, jsou i součástí diplomové práce). Nákup mléka je podle metodiky MZe ČR vykazován zpracovateli, působícími na území ČR, kteří měsíčně Mze ČR informují o nákupu mléčné suroviny atd. V nákupu mléka dle MZe ČR není zaznamenáván vývoz mléčné suroviny mimo ČR, zároveň zde není započítáváno mléko vykoupené malými zpracovateli, na které se nevztahuje povinnost statistického výkaznictví a není zde započítáno mléko prodané od producenta přímo spotřebiteli. Nejreprezentativnějším ukazatelem produkce mléka v ČR je údaj o tržní produkci mléka, který je měsíčně sledován Oddělením správy mléčných kvót SZIF. V tomto případě se jedná o veškeré mléko, které je uvedeno na trh producenty působícími na území ČR. Vzhledem k tomu, že systém mléčných kvót byl plně zaveden až v roce 2004, není proto možné získat data od roku 2000 do roku 2003.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že rozdíl mezi průměrnou výrobou a tržní produkcí mléka může být tvořen z takového mléka, které je využito v hospodářství (např. jako krmivo), anebo je vlivem špatné kvality vyřazeno z dodávky, nebo ho tvoří šum vzniklý výpočtem průměrných hodnot. Rozdíl mezi nákupem a tržní produkcí mléka je tvořen mlékem vyvezeným mimo území ČR, mlékem nakoupeným malými zpracovateli, prodejem mléka od producenta přímo spotřebiteli, anebo ho tvoří šum vzniklý při statistickém výkaznictví.

Porovnáním grafů č. 1 a 2 vyplývá, že od roku 2000 do 2010 došlo k poklesu průměrného počtu dojnic (o 27 %) a nárůstu průměrné roční užitkovosti (o 31,4 %), což se

odrazilo v mírném poklesu průměrné výroby mléka o pouhé 3,5 %. U průměrné výroby mléka byl zaznamenán největší meziroční nárůst v roce 2005 o celkem 5,3 %. Růst nastal z důvodu jediného meziročního navýšení průměrného stavu krav v roce 2005 o 4,6 tis. ks (tj. o 1 %) a meziročního navýšení průměrné roční užitkovosti ve stejném období o 4 % (tj. o 248 litrů). S výrobou mléka souvisí také výpočet ukazatele intenzity mlékaření, tedy kolik mléka se vyrobí na 100 ha z. p. Výsledkem je, že mezi lety 2000 a 2010 došlo k poklesu intenzity mlékaření z 633 l/100 ha z.p. na 617 l/100 ha z. p. Pokles intenzity mlékaření je způsoben poklesem průměrné výroby mléka (mezi lety 2000 až 2010 činil pokles celkem 3,5 %) a poklesem zemědělské půdy v ČR (mezi lety 2000 až 2010 došlo k poklesu z. p. o 1,08 %)

Graf 2: Průměrná výroba mléka, nákup mléka a tržní produkce mléka (mil. litrů)

Zdroj údajů: Rezortní statistiky MZe ČR, Státní zemědělský intervenční fond. Graf zpracován autorkou práce.

Pozn.: nez. – neexistuje oficiální údaj. Tržní produkce v roce 2004 neobsahuje údaje o přímém prodeji.

Negativním trendem vyplývajícím z grafu č. 2 je pokles nákupu mléka v ČR. Celkově se nákup mléka od roku 2000 do roku 2010 snížil o 10,5 %. Důvodem je, že se mezi lety 2000 a 2010 zvýšil vývoz mléka mimo území ČR, což dokazuje kladná bilance zahraničního obchodu s nezahuštěným mlékem a smetanou (více se tomuto tématu věnuje kapitola č. 5.4. Zahraniční obchod). MZe ČR na základě údajů celních statistik a údajů SZIF sleduje také vývoz mléčné suroviny, která je započítávána do vývozu nezahuštěného mléka a smetany. V období mezi květnem a prosincem 2004 činil vývoz mléčné suroviny celkem 37 145 tun, v roce 2005 činil vývoz celkem 216 817 tun, v roce 2006 došlo k meziročnímu nárůstu mléčné suroviny o 44 % na 312 257 tun, v roce 2007 následovalo další zvýšení vývozu, a to o 29 % na 401 450 tun oproti roku 2006, v roce 2008 činil meziroční nárůst celkem 12 % na 448 380 tun, v roce 2009 vzrostl meziročně vývoz pouze o 4 %, tj. na 465 675 tun a v roce 2010 došlo k meziročnímu snížení vývozu mléčné suroviny o 15 %, tj. na 398 346 tun (Rozdíly mezi nákupem mléka a tržní produkcí neodpovídají vývozu mléčné suroviny. Rozdíly mohou být způsobeny statistickým šumem či jinými nespécifikovanými okolnostmi, neboť prodej mléka přímo spotřebiteli se počítá do miliónů litrů (přibližně 2-6 mil. l) a MZe ČR neuvádí konkrétní počet zpracovatelů poskytujících výše uvedené statistiky). K největšímu meziročnímu poklesu nákupu mléka došlo v roce 2006, a to celkem o 6 %. Důvodem může být meziroční nárůst vývozu nezahuštěného mléka a smetany v roce 2006, a to o 56 %. Z rovnice lineárního trendu nákupu mléka vyplývá, že se nákup mléka v každém následujícím roce sníží v průměru o 29,5 mil. litrů.

V případě tržní produkce došlo v roce 2005 k meziročnímu nárůstu o 3,52 %, což bylo zřejmě způsobeno stabilními průměrnými CZV a ziskem z prodeje mléka v období mezi lety 2001 až 2005 (průměrný zisk v tomto období činil 0,2 Kč/l)

V roce 2006 došlo k meziročnímu poklesu produkce o 0,03 %, což bylo zřejmě způsobeno placením dávky z přebytku (V kvótovém roce 2005/2006 byla překročena vnitrostátní kvóta pro dodávky o 0,63 % a bylo zapotřebí zaplatit pokutu za překročení ve výši 146,7 mil. Kč.) V roce 2007 došlo k nárůstu produkce o 0,25 % oproti roku 2006 a v roce 2008 došlo k dalšímu meziročnímu nárůstu produkce o 0,77 %. Nárůst produkce byl zaznamenán i přesto, že průměrný rozdíl mezi průměrnými CZV a průměrnými náklady za mléko v letech 2006 až 2008 činil -0,24 Kč/l (jedná se pouze o průměrné hodnoty a producenti mléka mohli nepatrné ztráty nahrazovat jinými zdroji ze zemědělské činnosti).

V roce 2009 byl zaznamenán meziroční pokles produkce o 1,9 % a v roce 2010 bylo zaznamenáno snížení produkce oproti roku 2009 o 3,12 %. Snížení produkce mezi těmito lety bylo způsobeno zejména vysokým snížením CZV. V roce 2009 činila průměrná CZV za mléko (I. třída jakostní a vyšší) 6,15 Kč/l a průměrné náklady činily 8,19 Kč/l. Rozdíl tedy činil -2,04 Kč/l. V takovémto případě se produkce mléka mnohým producentům nevyplatila a postupně docházelo ke snižování produkce, a to prostřednictvím nižší úrovně krmné dávky anebo postupným zaprahnutím dojníc či dokonce docházelo k ukončování činnosti chovu dojeného skotu (v kvótovém roce 2009/2010 došlo k meziročnímu poklesu počtu o 151 producentů mléka) (více se tomuto tématu věnuje kapitola č. 5. 3 Ceny za mléko v ČR a kapitola č. 5. 5. 1. Mléčné kvóty v ČR). I přesto, že v roce 2010 již rozdíl mezi CZV a náklady za mléko činil 0,15 Kč, došlo k 3,12% poklesu produkce v roce 2010 oproti roku 2009. Promítnutí poklesu produkce mléka v roce 2010 je způsobeno časovým zpožděním, které je spojeno s délkou výrobního cyklu (reprodukční cyklem dojníc, výživa atd.). Na základě výpočtu průměrného plnění produkce a odhadu lineárního trendu u prodeje mléka přímo spotřebiteli za rok 2011 (příloha Tabulka č. 3 a Tabulka č. 4) autorka zjistila, že v roce 2011 bude celková tržní produkce mléka pravděpodobně činit 2535 mil. l., což znamená, že se meziročně v roce 2011 produkce zvýší o 1,09 %. Výše uvedené podporuje teorii, že vlivem nepříznivé situace na trhu s mlékem v roce 2009 producenti omezili výrobu mléka, čímž došlo k poklesu produkce v roce 2010, a když se CZV opět v roce 2010 zvýšila, začali postupně navyšovat produkci, což se dle výpočtu odrazí na zvýšené produkci mléka až v roce 2011. Dle informací Oddělení správy mléčných kvót SZIF bylo od ledna 2011 do srpna 2011 nakoupeno o 0,8 % mléka více než za stejné období roku 2010.

V tabulce č. 3 je uvedena celková domácí spotřeba mléka a soběstačnost ČR. Celková domácí spotřeba mléka se v období mezi lety 2000 až 2010 zvýšila o 8,65 %. Dle odhadu lineárního trendu by měla celková spotřeba mléka v roce 2011 vzrůst o téměř 4 % oproti roku 2010. Soběstačnost vypočítaná z výroby mléka klesla od roku 2000 do roku 2010 z 133,9 % na 118,9 %. Soběstačnost vypočítaná z nákupu mléka klesla od roku 2000 do roku 2010 z 124,3 % na 102,5 % a soběstačnost vypočítaná z tržní produkce klesla od roku 2004 do roku 2010 z 119,6 % na 114,1 %. Dle výpočtu lineárního trendu nákupu, výroby a tržní produkce (dodávky byly počítány průměrným plněním) mléka se předpokládá, že v roce 2011 by soběstačnost vypočítaná z výroby mléka měla činit celkem

117,1 %, soběstačnost počítaná z tržní produkce by ve stejném období měla činit celkem 111,1 % a soběstačnost počítaná z nákupu mléka by měla klesnout na 98,7 %, což by znamenalo, že by zpracovatelé působící na území ČR museli mléko ke zpracování dovážet ze zahraničí, anebo by sami snížili výrobu mléka. Nejdůležitější skutečností je, že ČR je stran produkce mléka stále soběstačná.

Tabulka 3: Celková domácí spotřeba mléka a soběstačnost ČR v produkci mléka

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	trend 2011
Celková domácí spotřeba (mil. l)	2022	2032	2067	2081	2111	2182	2191	2244	2215	2233	2197	2281,09
Soběstačnost (z nákupu mléka)	124,3%	124,6%	122,7%	121,7%	118,2%	113,5%	106,4%	106,1%	107,0%	102,6%	102,5%	98,7%
Soběstačnost (z výroby mléka)	133,9%	133,0%	132,0%	127,2%	123,3%	125,5%	123,0%	119,6%	123,1%	121,2%	118,9%	117,1%
Soběstačnost (z tržní produkce mléka)	nez.	nez.	nez.	nez.	119,6%	119,7%	119,2%	116,7%	119,1%	115,9%	114,1%	111,1%

Zdroj údajů: Český statistický úřad, Rezortní statistiky Mze ČR, Ročenka: chov skotu v České republice (2005-2011) a Státní zemědělský intervenční fond. Údaje o soběstačnosti jsou vypočítány autorkou práce.

Pozn. Výpočty trendu u nákupu mléka a výroby mléka jsou uvedeny v příloze práce (Tabulka č. 4 a č. 5). Údaj o trendu 2011 u tržní produkce je vypočítán součtem údajů z Tabulky č. 3 v příloze práce a součtem údajů o přímém prodeji mléka v Tabulce č. 2 v příloze práce (přepočtené na litry mléka)

5. 2. 1. Spotřeba mléka a mléčných výrobků v ČR

Mezi lety 2000 až 2007 došlo ke každoročnímu nárůstu spotřeby mléka a mléčných výrobků v kilogramech na osobu (v roce 2001 činil meziroční nárůst spotřeby celkem 0,5 %, v roce 2002 došlo k nárůstu spotřeby o 2,6 % oproti roku 2001, v roce 2003 činil meziroční nárůst spotřeby celkem 1,3 %, v roce 2004 se spotřeba zvýšila o 3 % oproti roku 2003, v roce 2005 došlo k dalšímu nárůstu spotřeby o 3,6 % oproti roku 2004, v roce 2006 došlo k meziročnímu nárůstu spotřeby o 0,5 % a v roce 2007 se zvýšila spotřeba celkem o 2,2 % oproti roku 2006) V roce 2008 však došlo k meziročnímu poklesu spotřeby o 0,8 %, V roce 2009 se spotřeba meziročně zvýšila o 2,9 % a v roce 2010 se spotřeba meziročně snížila o 2,3 %. Kolísání celkové spotřeby mléka a mléčných výrobků mezi lety 2008 až 2010 mohlo být zapříčiněno světovou ekonomickou krizí, turbulencí cen komodit na světovém trhu, cenou výrobků či mediální kampaní propagující zdravý životní styl. Z rovnice lineární trendu celkové spotřeby mléka a mléčných vyplývá, že v každém následujícím roce vzroste spotřeba v průměru o 3,7 kg. V případě roku 2011, se dá předpokládat meziroční nárůst spotřeby mléka a mléčných výrobků o 11 kg na osobu.

V grafu č. 3 jsou také uvedeny údaje o spotřebě konzumního mléka. Nejvyšší meziroční pokles spotřeby konzumního mléka byl zaznamenán v roce 2005, a to o 10 %. Desetiprocentní meziroční snížení spotřeby konzumního mléka v roce 2005 mohlo být

způsobeno mediálním rozruchem okolo výskytu BSE (Bovinní spongiformní encefalopatie neboli nemocí šílených krav) v ČR. Naopak nejvyšší meziroční nárůst spotřeby konzumního mléka byl zaznamenán v roce 2008, a to o 9 %.

Graf 3: Celková spotřeba mléka a mléčných výrobků v kg na obyvatele za rok

Zdroj údajů: Český statistický úřad, Rezortní statistiky Mze ČR, Ročenka: chov skotu v České republice (2005-2011). Graf zpracován autorkou práce.

Při evropském srovnání spotřeby mléka a mléčných výrobků (počítáno průměrem za období 2003-2005 v kg na obyvatele) obsadila Česká republika 22. místo z 24 zemí. Za ČR bylo Maďarsko a Litva. Prvenství získalo Finsko, Švédsko a Irsko. (Rohner-Thielen, 2008) Vzhledem ke zkušenosti ze studijní stáže Erasmus ve Švédsku, autorka práce může potvrdit, že spotřeba mléka a mléčných výrobků je ve Švédsku opravdu vysoká. Mléko a mléčné výrobky, hlavně čerstvé mléko, kupovali švédští spotřebitelé ve velkém množství. Také nabízený sortiment mléčných výrobků byl ve srovnání s Českou republikou nesrovnatelný.

V tabulce č. 4 je uvedena spotřeba jednotlivých mléčných výrobků od roku 2000 do roku 2010.

Tabulka 4: Spotřeba mléčných výrobků v kg na obyvatele za rok

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sýry celkem	10,5	10,2	10,6	11,3	12,0	12,5	13,4	13,7	12,9	13,3	13,2
Tvaroh	3,4	3,6	3,6	3,4	3,6	3,2	3,3	3,4	3,4	3,4	3,3
Máslo	4,1	4,2	4,5	4,5	4,6	4,8	4,4	4,2	4,7	5,0	4,9
Ostatní mléčné výrobky	25	26,2	28,6	29,4	29,8	30,0	31,7	32,3	32,2	32,7	32,5

Zdroj údajů: Český statistický úřad, Rezortní statistiky Mze ČR, Ročenka: chov skotu v České republice (2005-2011)

Mezi lety 2000 až 2010 došlo k nárůstu spotřeby u sýrů ve výši 26 %, u másla o 20 % a u ostatních mléčných výrobků (jogurtů, zakysaných nápojů a dalších) o 30 %. U tvarohu byl za stejné období zaznamenán pokles o 3 %. Celkově si čeští spotřebitelé oblíbili konzumaci ostatních mléčných výrobků (jogurtů, zakysaných nápojů a dalších) a sýrů.

Pro srovnání byla také zjišťována spotřeba mléka a mléčných výrobků od roku 1990 do roku 2010. V roce 1990 činila celková spotřeba mléka a mléčných výrobků celkem 256,2 kg na obyvatele za rok, u mléka konzumního činila spotřeba celkem 94,4 kg, u sýrů 7,7 kg, u tvarohu 4,6 kg, u másla činila spotřeba celkem 8,7 kg na obyvatele za rok a u ostatních mléčných výrobků (jogurtů, zakysaných nápojů a dalších) činila spotřeba celkem 31,8 kg na obyvatele za rok. Za dvacet let tedy došlo k poklesu celkové spotřeby mléka a mléčných výrobků jen o 5 %, ale u konzumního mléka byl pokles zaznamenán o 39 %, následoval pokles másla o 44 %, spotřeba tvarohu poklesla o 28 %. Za dvacet let však vzrostla spotřeba sýrů, a to o 71 % a o 2 % vzrostla spotřeba ostatních mléčných výrobků (jogurtů, zakysaných nápojů a dalších), což souvisí zřejmě s rostoucí nabídkou mléčných výrobků na trhu. Nejnižší hodnota celkové spotřeby mléka a mléčných výrobků byla zaznamenána v roce 1995, kdy činila celkem 187,8 kg na obyvatele za rok. V roce 2000 se tedy spotřeba mléka a mléčných výrobků na osobu zvýšila o 14 % oproti roku 1995. Vysoký pokles spotřeby másla od roku 1990 do roku 2000 (o 44 %) je pravděpodobně způsoben změnou stravovacích návyků. Vysoký pokles spotřeby konzumního mléka od roku 1990 do roku 2000 (o 39 %) mohl být pravděpodobně spojen s postupným zvyšováním ceny mléka, neboť v socialistických dobách bylo mléko státem subvencované a dalším důvodem mohl být také nárůst nejrůznějších mléčných výrobků na trhu a spotřebitelé tak dali přednost výrobkům před samotným mlékem.

V současné době se ČR znovu rozhodla začít s propagací spotřeby mléka. V roce 1999 došlo k zavedení podpory na spotřebu školního mléka, která by měla školáky „naučit“ pít mléko. V období od roku 2004 do roku 2010 bylo z rozpočtu ČR a EU vyplaceno celkem 342,2 mil Kč a v posledním školním roce 2010/2011 se do programu zapojilo 6 subjektů dodávající mléčné výrobky do zhruba 2 900 škol (Oddělení podpor živočišných komodit a podpor SZIF, 2011). Dalším z dotačních titulů na podporu spotřeby mléka byl ČR v roce 2010 schválen tříletý program pod názvem „Bílé plus“ v celkové hodnotě 9,2 mil. Kč (EU přispěla 4,6 mil. Kč.) (APIC- Krajské informační středisko pro

rozvoj zemědělství a venkov Libereckého kraje, 2010). V současné době je reklama a propagace významným ovlivňovatelem poptávky a spotřeby, proto se autorka domnívá, že vynaložené finanční prostředky se snad v budoucnu odrazí na spotřebě mléka a mléčných výrobků, i když bude v první řadě záležet především na reálném příjmu obyvatel.

5.3. Ceny za mléko v ČR

Ceny výrobků či komodit hrají ve všech odvětvích významnou roli a ne jinak, je tomu i v sektoru mléka a mléčných výrobků. K analýze cen zemědělských výrobců (CZV) byly vybrány ceny za I. jakostní třídu a vyšší z důvodu téměř stoprocentního podílu na celkově vykoupeném mléce. Průměrný podíl CZV u mléka kravského v I. jakostní třídě a vyšší činil za období let 2005 až 2010 celkem 98,4 % na celkovém výkupu mléka v ČR (Ročenka: chov skotu v České republice, 2005-2011).

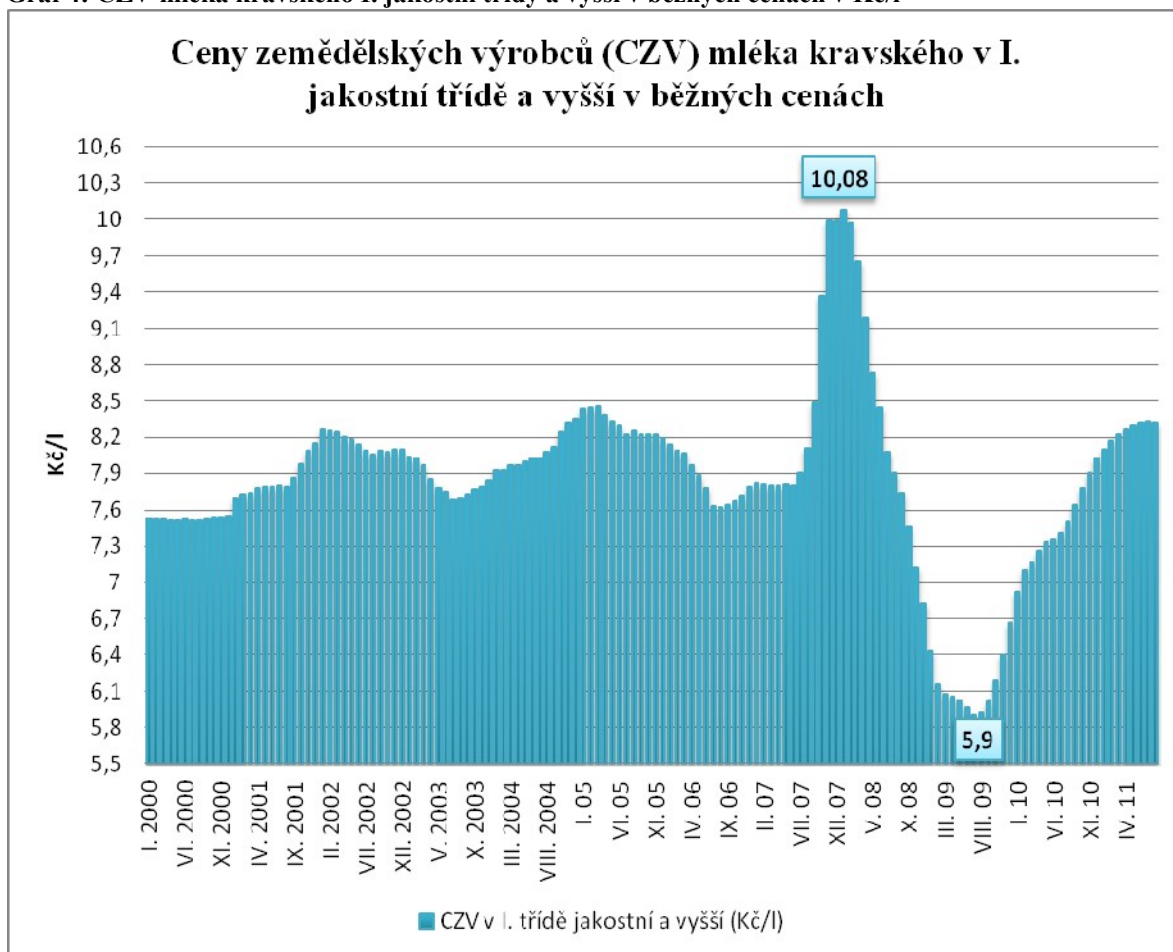
CZV jsou ceny placené prvovýrobcům mléka, a to schváleným odběratelem. Ceny průmyslových výrobců (CPV) jsou ceny, za které zpracovatelé prodávají své výrobky a ceny spotřebitelské (SC) jsou ceny, které platí spotřebitelé v obchodě.

Celosvětová ekonomická krize, zvýšení produkce mléka mimoevropskými státy a jiné se podepsaly na extrémním propadu cen mléka v ČR i mimo ni. Graf č. 4 zachycuje CZV v běžných cenách od ledna 2000 do července 2011 a její kolísání mezi lety 2008 a 2010.

První kolísání se objevilo v srpnu 2007, kdy průměrná CZV vzrostla nad 8 Kč/l. V lednu 2008 se cena vyšplhala na rekordních 10,08 Kč/l a hned od následujícího měsíce začaly CZV klesat (v únoru 2008 klesla CZV o 1,09 % oproti lednu 2008, v březnu 2008 došlo ke snížení CZV o 3,11 % oproti předcházejícímu měsíci, v dubnu 2008 se CZV opět snížila, a to o 4,87 % oproti březnu 2008 a nejvyšší meziměsíční pokles cen nastal v květnu 2008, kdy se CZV snížila o 5,01 %). Zvýšení CZV ze začátku roku 2008 bylo způsobeno především zvýšením poptávky po mléku na světovém trhu. Nejhorší situace byla zaznamenána v červenci 2009, kdy cena spadla na hranici 5,90 Kč/l. Od srpna 2009 se cena zase začínala mírně zvyšovat (v srpnu 2009 se CZV zvýšila o 0,34% oproti červenci 2009, v září se CZV oproti předcházejícímu měsíci zvýšila o 1,52 %, v říjnu 2009 došlo k meziměsíčnímu nárůstu CZV o 3 %, v listopadu 2009 se CZV opět oproti předcházejícímu měsíci zvýšila o 3,39 % a v prosinci nastal růst CZV o 4,22 % oproti listopadu 2009). Až v únoru roku 2010 se CZV dostala nad hranici 7 Kč/l. Nad hranici

8 Kč/l se CZV dostala až v prosinci 2010. V červenci 2011 se CZV pohybovala na hranici 8,32 Kč/l.

Graf 4: CZV mléka kravského I. jakostní třídy a vyšší v běžných cenách v Kč/l

Zdroj údajů: Rezortní statistiky Mze ČR. Graf zpracován autorkou práce.

Současná pozitivní situace s CZV se také odrazila na produkci mléka. Vyplývá to především z mírného nárůstu tržní produkce mléka v roce 2011 oproti roku 2010. Od ledna 2011 do srpna 2011 bylo nakoupeno celkem 1 760 mil. kg mléka, což je o 0,8 %, tj. o 14 mil. kg více než za stejné období roku 2010 (Oddělení správy mléčných kvót SZIF).

V krizovém období, které postihlo nejen české producenty, ale i ty evropské, se pořádalo několik masivních demonstrací zemědělců produkující mléko a následně se obnovilo nebo vzniklo několik podpůrných opatření na podporu produkce mléka. Důsledkem této krize však došlo v ČR k úbytku producentů mléka, kteří mléko prodávali odběratelům.

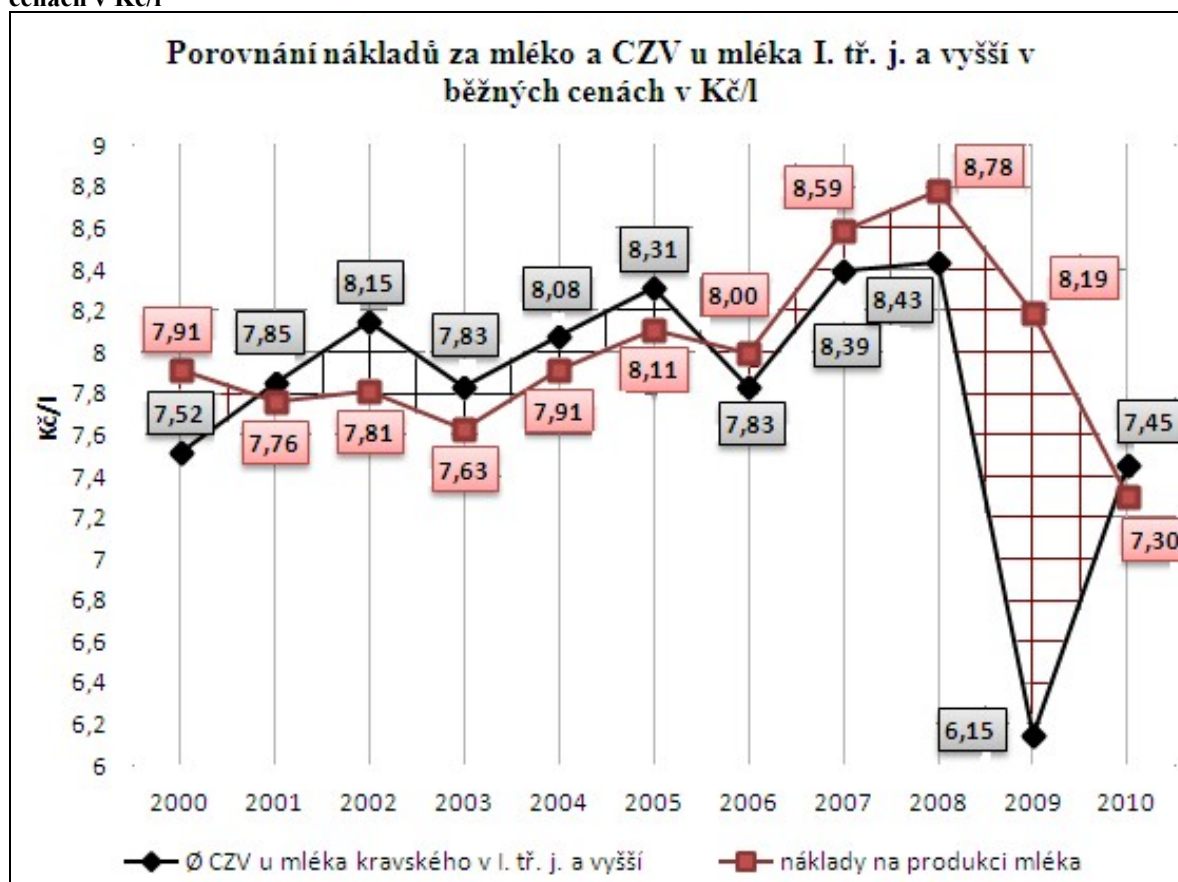
Jednou z podpor, která byla speciálně vytvořena na záchranu producentů mléka v roce 2009, byla mimořádná podpora stanovená na základě nařízení Komise (ES) č. 1233/2009 které dále vyústilo k vydání nařízení vlády č. 77/2010 Sb.. České republiky

byla EU přidělena částka ve výši 5 792 943 EUR, tj. 151 398 565 Kč. Částka byla vyplacena všem oprávněným žadatelům, tedy prvovýrobcům mléka, kteří dodali mléko schválenému odběrateli nebo přímo spotřebiteli za období od 1. listopadu 2009 do 31. prosince 2009. Koeficient byl vypočítán ve výši 0,367 Kč za 1 kg (výše podpory/celkový objem dodaného nebo prodaného mléka v kg) (Oddělení podpor a intervencí živočišných komodit SZIF, 2010). Částka byla producentům mléka vyplacena na jaře roku 2010.

Další významnou podporou v oblasti produkce mléka se stala platba na krávy chované v systému s tržní produkcí mléka. V roce 2009 EU zavedla možnost přerozdělení určité finanční částky přímých plateb mezi prvovýrobce v rámci členské země, konkrétně se jednalo o využití 3,5 % finančních prostředků určených na Jednotnou platbu na plochu. Vzhledem k výše popsané možnosti, ČR přistoupila na základě nařízení vlády č. 87/2010 Sb., k podpoře pro chovatele krav chované v systému s tržní produkcí mléka. Sazba byla pro rok 2010 a 2011 stanovena ve výši 2 444,40 Kč/VDJ (Velká dobytčí jednotka). 100 % podpory je vypláceno v případě, že podíl příjmů nebo výnosů za prodané mléko na celkových příjmech nebo výnosech ze zemědělské výroby je vyšší nebo roven 30 %. Pokud je podíl příjmů nebo výnosů za prodané mléko na celkových příjmech nebo výnosech ze zemědělské výroby vyšší nebo roven 15 % a nižší než 30 %, je podpora stanovena ve výši 50 % plné sazby (1222,20 Kč). Klesne-li podíl pod 15 %, nemá žadatel nárok na podporu vůbec. Podpora je vyplácena na základě splnění podmínek Cross Compliance (Řezbová, 2010, Oddělení metodiky PP a ostatní opatření SZIF, 2011).

Na grafu č. 5 je zobrazen rozdíl mezi náklady za mléko a průměrnými CZV v I. tř. j. a vyšší. Od roku 2001 do roku 2005 byly náklady nižší než CZV (zisk v roce 2001 činil celkem 0,09 Kč/l, v roce 2002 činil zisk celkem 0,34 Kč/l, v roce 2003 meziročně klesl zisk na 0,2 Kč/l, v roce 2004 činil zisk celkem 0,17 Kč/l a v roce 2005 byl zisk ve výši 0,2 Kč/l). Největší rozdíl nastal v krizovém roce 2009, náklady byly o 2,04 Kč za litr mléka vyšší než CZV. V roce 2010 došlo k uklidnění na trhu s mlékem a CZV se vyšplhala o 0,15 Kč za litr výš, než byly náklady na produkci.

Graf 5: Porovnání nákladů za mléko s průměrnými CZV u mléka kravského I. tř. j. a vyšší v běžných cenách v Kč/l

Zdroj: Rezortní statistika Mze – výkaz 6-12, Zprávy o stavu zemědělství 2000-2009, Ročenka: chov skotu v České republice (2005-2011). Graf zpracován autorkou práce.

Pozn.: náklady vypočítané po odpočtu vedlejších výrobků (náklady respondentů s podvojným účetnictvím podle výběrového šetření Zemědělská účetní datová síť - FADN, rok 2010 je odhad)

Cena placená prvovýrobcům mléka je mimo jiné závislá také na jakostních parametrech mléka. Při dodržování všech zásad správného chovu, je producent oceněn vyšší cenou. Rozdíl mezi průměrnou CZV v I. jakostní třídě a vyšší a průměrnou CZV nižší tř. j. je uveden v tabulce č. 5. Nejvyšší rozdíl byl zaznamenán v roce 2000, kdy činil celkem 0,07 Kč/l. Nulový rozdíl byl zaznamenán v roce 2008. Od roku 2009 dochází k postupnému navyšování rozdílů.

Tabulka 5: Rozdíl mezi průměrnou CZV za I. jakostní třídu a vyšší s průměrnou CZV za nižší jakostní třídu v běžných cenách (Kč/l)

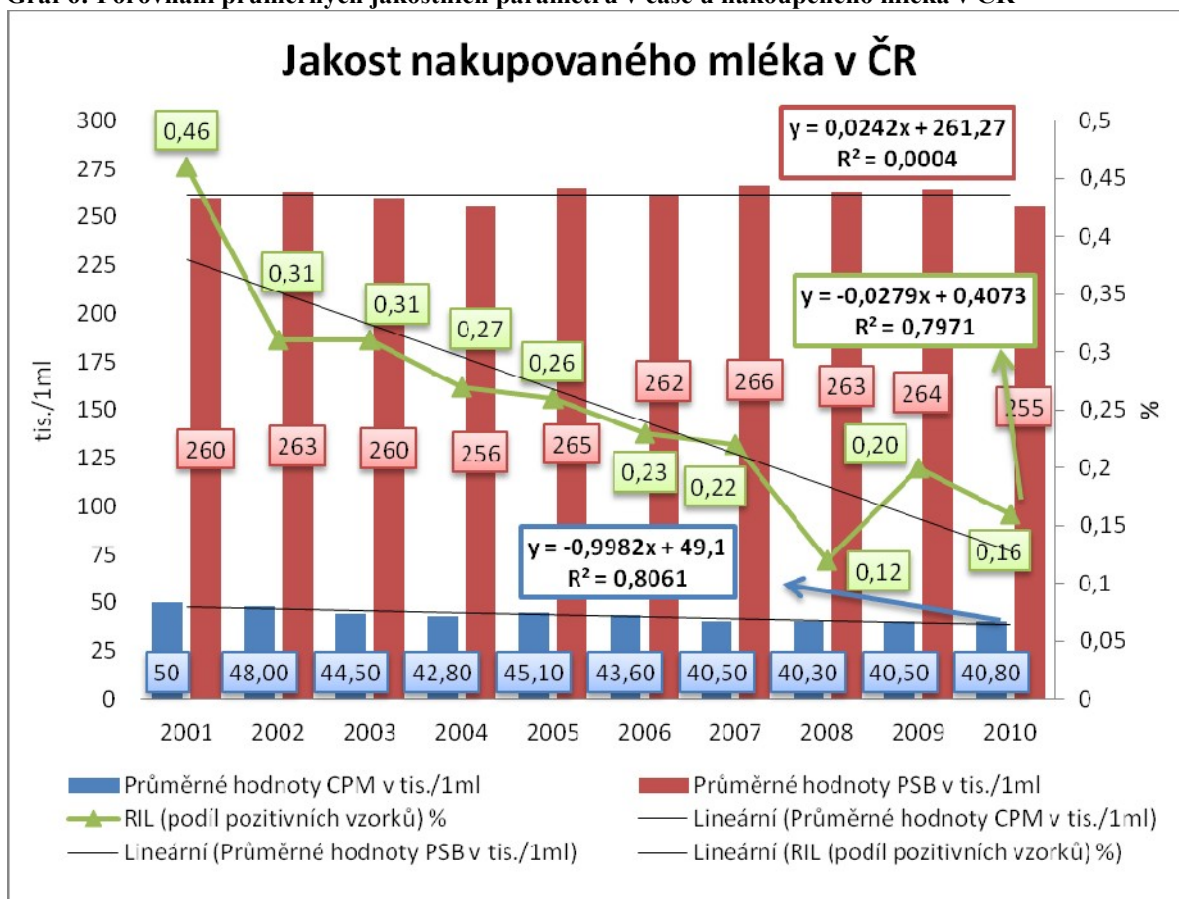
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ø CZV mléka - I. tř. j. a vyšší v Kč/l	7,52	7,85	8,15	7,83	8,08	8,31	7,83	8,39	8,43	6,15	7,45	8,25
Ø CZV mléka - nižší tř. j. v Kč/l	7,45	7,81	8,12	7,79	8,06	8,28	7,81	8,38	8,43	6,14	7,43	8,21
Rozdíl (vyšší j. - nižší j.) v Kč/l	0,07	0,04	0,03	0,04	0,02	0,03	0,02	0,01	0,00	0,01	0,02	0,04

Zdroj údajů: Rezortní statistiky Mze ČR. Údaje o rozdílu mezi cenami jsou vypočítány autorkou práce.

Trendově se snižuje celkový počet mikroorganismů v mléce a podíl pozitivních nálezů reziduí, tak jak lze vypočítat z grafu č. 6. U počtu somatických buněk nelze

jednoznačně říci, že dochází v čase k poklesu, i když se počet somatických buněk meziročně v roce 2010 snížil o 3,4 %. Producenti tedy usilují o to, aby vyprodukované mléko bylo té nejvyšší jakosti. Mezi jakostní parametry patří také obsah tuku a bílkovin v mléce, které se zásluhou změny ve struktuře chovu dojníc v ČR a vyšší užitkovosti krav začínají snižovat.

Graf 6: Porovnání průměrných jakostních parametrů v čase u nakoupeného mléka v ČR

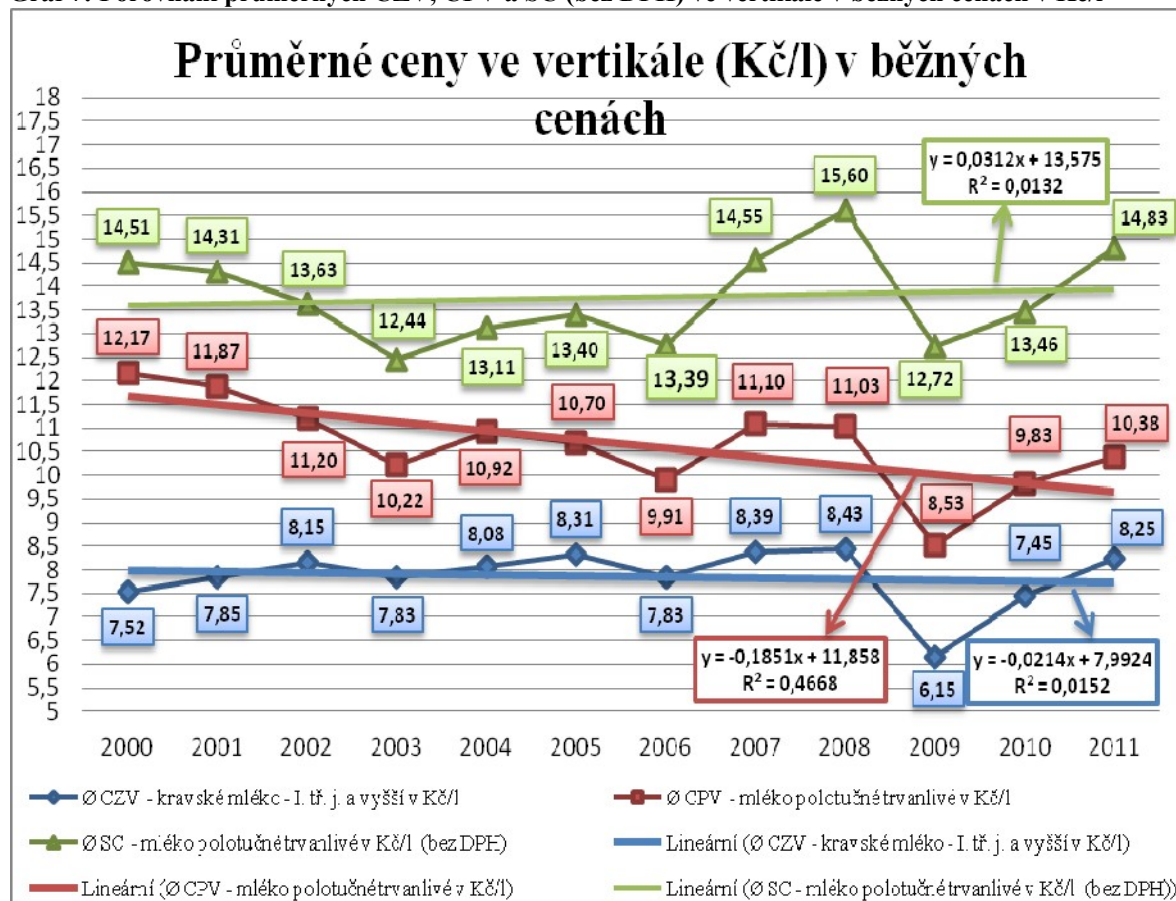
Zdroj údajů: Kopunecz, P. a Stachelberger, J., 2011 (Českomoravská společnost chovatelů, a.s.). Graf zpracován autorkou práce.

5. 3. 1. Ceny ve vertikále

Zajímavé je srovnání běžných cen ve vertikále. Vypočítány a následně srovnávány jsou průměrné CZV u mléka kravského v I. jakostní třídě a vyšší, průměrné CPV za mléko polotučné trvanlivé a průměrné SC u mléka polotučného trvanlivého (bez DPH). Výsledky jsou zobrazeny v grafu č. 7. Z rovnice lineárního trendu CPV vyplývá, že v každém následujícím roce klesne cena v průměru o 0,1851 Kč/l. Z rovnice lineárního trendu CZV plyne, že v každém následujícím roce klesne cena v průměru o 0,0214 Kč/l, tedy méně než

CPV. Z rovnice lineárního trendu SC vyplývá, že v každém následujícím roce vzroste cena v průměru o 0,0312 Kč/l.

Graf 7: Porovnání průměrných CZV, CPV a SC (bez DPH) ve vertikále v běžných cenách v Kč/l

Zdroj údajů: Rezortní statistiky Mze ČR. Graf zpracován autorkou práce.

Pozn.: SC bez DPH jsou vypočítány autorkou práce (od roku 2000 do 2007 byla snižena sazba DPH ve výši 5 %, v letech 2008 a 2009 byla snižena sazba DPH ve výši 9 % a od roku 2010 je snižena sazba ve výši 10 %). Viz. Příloha: Tabulka č. 1

Zajímavé je také zjištění rozdílů mezi CPV a CZV a SC a CPV. V roce 2000 činil rozdíl CPV a CZV celkem 4,65 Kč/l, ve prospěch CPV a rozdíl mezi SC a CPV činil celkem 2,34 Kč/l ve prospěch SC. Zatímco rozdíly u CPV a CZV výrazně v období 2000 až 2011 klesly, až o téměř 54 %, tj. o 2,52 Kč/l, tak rozdíly ve stejném období mezi SC a CPV vzrostly, téměř o 89,7 %, tj. o 2,10 Kč/l. Vzhledem k tomu, že se jedná o průměrné hodnoty cen a autorka nemá údaje o nákladech zpracovatelů a obchodníků nemohou být v práci plnohodnotně popisovány marže jednotlivých stupňů výroby. Obecně lze však říci, že z grafu č. 7 vyplývá, že se role v rozdílech cen mezi zpracovateli a obchodními společnostmi vyměnily. Autorka se domnívá, že výměna rolí v rozdílech cen mezi SC a CPV je způsobena téměř monopolním jednáním nadnárodních obchodních řetězců v ČR.

5. 4. Český zahraniční obchod s mlékem a mléčnými výrobky

Zahraníční obchod s mlékem a mléčnými výrobky vždy plnil pro ČR významnou funkci. Po pádu komunistického režimu se pro ČR omezily možnosti exportu přebytků do zemí, kam se dříve masivně vyvážely. Do roku 2004 se dají exporty a importy spočítat do několika desítek tun. Obrat nastal až se vstupem ČR do EU v květnu 2004. Prvovýrobcům a hlavně zpracovatelům mléka se zvětšil vnitřní trh, padly celní bariéry a byly odstraněny překážky při překročení hranic v rámci EU. Tím pádem se snížily pro exportéry a importéry transakční náklady. Tento fakt se projevil ve výsledcích zahraničního obchodu nejen s mlékem a mléčnými výrobky, ale i s ostatními výrobky.

Vývoz nezahuštěného mléka a smetany se v roce 2005 meziročně zvýšil o 290 %, nárůst byl meziročně zvýšen také u jogurtů a ostatních zakysaných výrobků o 71 %. Naopak u zahuštěného mléka a smetany došlo k poklesu exportu o 12 %, u syrovátky byl pokles zaznamenán o 29 %, u másla o 32 % a u sýrů a tvarohů o 1 %. Dovoz se u všech výrobků v roce 2005 meziročně zvýšil, a to u nezahuštěného mléka a smetany o 68 %, u zahuštěného mléka a smetany o 76 %, u jogurtů došlo k navýšení o 20 %, u syrovátky o 17 %, u másla a tuků z mléka došlo ke zvýšení o 66 % a u sýrů a tvarohů o 43 %. Z tabulky č. 6 vyplývá několik pozitivních i negativních trendů. Mezi pozitivní trend lze zařadit, již v současné době, kladnou bilanci u jogurtů a ostatních zakysaných výrobků, která nastala v roce 2006 (v roce 2010 se vyvezlo o 26 722 tun jogurtů a ostatních zakysaných výrobků více než se jej dovezlo do ČR). Jogurty a ostatní mléčné výrobky patří do výrobků s vyšší přidanou hodnotou a jsou tedy lépe uplatnitelné na trhu. Za jeden z negativních trendů lze považovat zápornou bilanci obchodu s máslem a tuků z mléka. Od roku 2000 do roku 2007 se vyvezlo více másla a tuků z mléka než se jej dovezlo. Tato situace se v roce 2008 obrátila a dochází k nárůstu dovozů u této komodity (v roce 2011 se dovezlo o 11 136 tun másla a tuků z mléka více než se jej vyvezlo). Dalším z negativních trendů je vysoký nárůst vývozu nezahuštěného mléka a smetany a dovozů sýrů a tvarohů. Tímto negativním trendem se zabývá graf. č. 8.

Tabulka 6: Bilance českého zahraničního obchodu s mlékem a mléčnými výrobky

Bilance zahraničního obchodu (v tunách)											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mléko a smetana nezahuštěné	-3 004	-16 388	-35 738	-34 828	16 163	226 686	452 763	453 467	520 763	536 692	509 290
Mléko a smetana zahuštěná	55 489	59 683	51 648	65 744	55 484	45 351	32 298	29 454	31 024	27 648	22 783
Jogurty a ostatní zakysané výrobky	-15 331	-17 998	-21 542	-22 378	-13 131	-7 327	17 991	28 071	22 234	37 946	26 722
Syrovátka	21 875	18 948	17 325	17 230	25 921	11 162	11 404	-3 349	14 984	21 526	15 782
Máslo a tuky z mléka	21 547	21 854	18 111	18 112	14 743	5 646	9 260	7 801	-675	-6 044	-11 136
Sýry, tvarohy	1 974	2 025	-704	-3 041	-10 770	-24 266	-33 499	-48 219	-42 313	-48 684	-47 489

Pozn. Bilance nezahuštěného mléka a smetany je vypočítána z exportu mléka a smetany (nezahuš.) – včetně syrového mléka v „cisternách“ pro zpracování.

Zdroj údajů: Publikace Mze: Zemědělství 2002-2009. Údaje za rok 2009 a 2010 – Rezortní statistiky Mze ČR. Bilance je vypočítána autorkou práce.

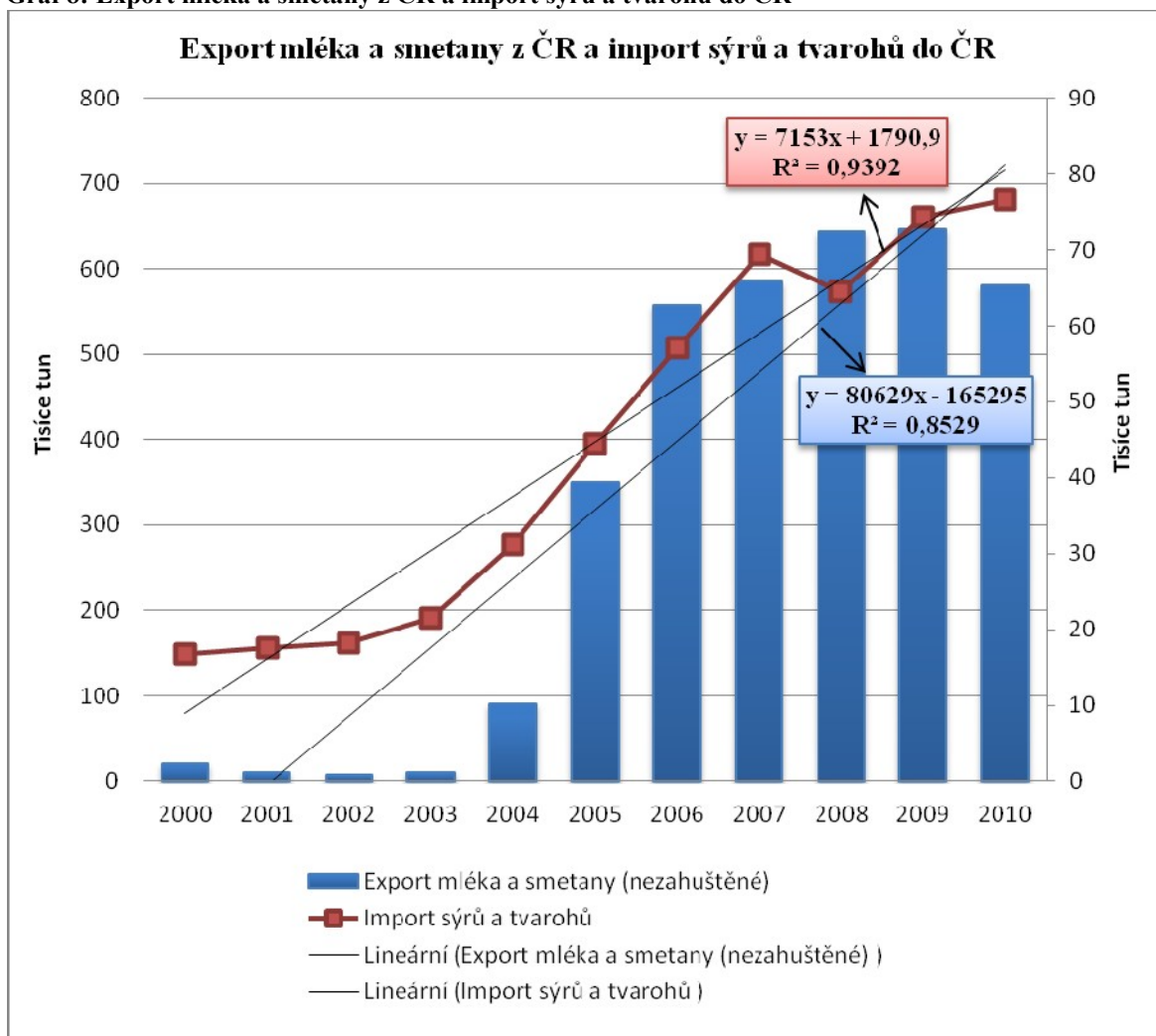
Z rovnice lineárního trendu (graf č. 8) exportu nezahuštěného mléka a smetany vyplývá, že v každém následujícím roce vzroste export v průměru o 80 629 tun. Z rovnice lineárního trendu (graf č. 8) importu sýrů a tvarohů plyne, že v každém následujícím roce vzroste import v průměru o 7 153 tun.

K největšímu meziročnímu nárůstu vývozu nezahuštěného mléka a smetany došlo v roce 2004 (o 734 %). Nárůst exportu nezahuštěného mléka a smetany z ČR je způsoben obecně vyšší výkupní cenou syrového mléka v zahraničí než je výkupní cena v ČR. Z porovnání výkupních cen v ČR a v zahraničí, zaznamenané statistikou MZe ČR, bylo zjištěno, že zahraniční cena je v průměru vyšší než výkupní cena v ČR. V roce 2008 byla zahraniční výkupní cena vyšší o 3,77 %, v roce 2009 o 8,74 % a v roce 2010 o 6,25 % než výkupní cena v ČR. Z výše popsaných důvodů je rozdíl mezi vývozem a dovozem této suroviny tak markantní. I přes to, že výkupní cena v zahraničí byla v roce 2010 o 6,25 % vyšší než v ČR, došlo v roce 2010 k meziročnímu poklesu vývozu nezahuštěného mléka a smetany o 10 %. Pokles mohl být způsoben krizí v sektoru mléka v celé EU. Od roku 2000 do roku 2010 došlo také ke zvýšení importu sýrů a tvarohů, a to o 357 %. Nárůst importu sýrů a tvarohů probíhal již od sledovaného roku 2000, nárůst byl však velmi malý (v roce 2001 činil meziroční nárůst téměř 5 %, v roce 2002 se import zvýšil o téměř 4 % oproti předcházejícímu roku a v roce 2003 činil meziroční nárůst importu téměř 18 %) Změna nastala až se vstupem ČR do EU, kdy byl meziroční nárůst v roce 2004

zaznamenán ve výši 45 %, v roce 2005 došlo k dalšímu meziročnímu nárůstu importu sýrů a tvarohů o 43 %.

Česká republika exportuje relativně levné komodity, jakými jsou nezahuštěné mléko a smetana a importuje komodity s vysokou připadanou hodnotou, tedy komodity dražší, jakými jsou sýry a tvaroh.

Graf 8: Export mléka a smetany z ČR a import sýrů a tvarohů do ČR

Pozn. Export mléka a smetany – včetně syrového mléka v cisternách pro zpracování
Zdroj údajů: Publikace Mze: Zemědělství 2002-2009. Graf zpracován autorkou práce.

Dovoz mléka a mléčných výrobků do ČR je podle rezortní statistiky Mze ČR realizován z převážné většiny z Německa (39% podíl), Polska (29% podíl), Slovenska (14% podíl), a dále v menší míře z Itálie a z Nizozemí. Vývoz mléka a mléčných výrobků je naopak ČR realizován do Německa (34% podíl) na Slovensko (20% podíl) a také do Itálie (12% podíl) a dále pak v menší míře do Maďarska.

5. 5. SOT s mlékem a mléčnými výrobky v ČR

Správou společné organizace trhu s mlékem a mléčnými výrobky byl v ČR pověřen od roku 2000 SZIF.

Vzhledem k rozsáhlosti SOT s mlékem a neucelených podrobnějších informací týkajících se vyplacených finančních prostředků na všechna opatření, bylo k popisu přehledu vybráno subvencování za období 2004 až 2010 a dále pak intervenční opatření za období roku 2010. Vzhledem k tomu, že systém mléčných kvót je nejradikálnějším omezením ve výrobě mléka v ČR, je zařazen do podkapitoly č. 5.1.1. Mléčné kvóty v České republice.

Subvence na vývoz mléka a mléčných výrobků v ČR se od roku 2004 významně snižují. Důvodem snižování subvencí je dohoda mezi EU a Světovou obchodní organizací (WTO), protože subvencováním se podle WTO kazí světová tržní cena. V roce 2004 vyplatila ČR na subvencích za mléko a mléčné výrobky celkem 1 128 mil. Kč, v dalším roce 2005 následoval meziroční pokles na 698 mil. Kč, v roce 2006 byla již podpora ve výši 389 mil. Kč, v roce 2007 činila podpora vývozu jen 181 mil. Kč, v roce 2008 pouhé 1,1 mil. Kč a důsledkem krize činila v roce 2009 subvence celkem 69,9 mil. Kč a v roce 2010 došlo k mírnému meziročnímu snížení na 44,3 mil. Kč. Celkově se výše subvence od roku 2004 do roku 2010 snížila o 96 % (Výroční zprávy SZIF 2005-2011, Zprávy o stavu zemědělství 2004-2009).

V roce 2010 vydal SZIF celkem 1 388 tis. Kč za výdaje spojené s intervenčním nákupem, skladováním a vyskladněním másla, kterého k 1. lednu 2010 ve skladech evidoval celkem 527 tun. SZIF dále uvedl průměrné měsíční sazby nákladů za naskladnění ve výši 30 Kč/tunu, dále pak náklady za vyskladnění ve výši 20 Kč/tunu a celkově za skladování jsou náklady měsíčně SZIF vyčísleny na 290 Kč/tunu. V roce 2010 vydal SZIF celkem 4 256 tis. Kč za výdaje spojené s intervenčním nákupem, skladováním a vyskladněním SOM, kterého k 1. lednu 2010 ve skladech evidoval celkem 3 766,025 tun. SZIF dále uvedl průměrné sazby nákladů za naskladnění a vyskladnění ve výši 14 Kč/tunu a celkově za skladování jsou náklady měsíčně SZIF vyčísleny na 90 Kč/tunu. V roce 2010 SZIF uskladněné nákupy másla a SOM prodal a za máslo utržil celkem 55 693 tis. Kč a za SOM utržil celkem 12 929 tis. Kč (Výroční zprávy SZIF 2011).

5. 5. 1. Mléčné kvóty v ČR

S ohledem na zahájenou činnost SZIF v roce 2000 a příprav vstupu ČR do EU, došlo k postupným přípravám na zavedení kvótového systému i v ČR. Prvním kvótovým rokem se tedy stal rok 2001/2002, avšak bez pokut za překročení. Kvóty a výše tuku v mléce se jednotlivým producentům stanovovaly na základě předchozí produkce, počtu krav a mléčné užitkovosti dojnic. Vzhledem k nekompatibilitě se systémem zaběhlým v EU a blížícím se vstupem docházelo k postupným změnám. Zásadní změna přišla s přepočtem litrů na kilogramy mléka, pomocí koeficientu $1 \text{ litr} = 1,027 \text{ kg mléka}$. Kvótový rok byl podle legislativy EU vymezen od 1. dubna do 31. března (Oddělení správy mléčných kvót SZIF, 2011).

Od prvního kvótového roku, tj. 2001/2002 do 2003/2004, byla vládou stanovena také vyrovnávací dotace, neboli kompenzace, za újmu vzniklou držiteli kvóty v důsledku jejího zavedení. Celkově tato kompenzační platba producentům mléka činila 1 252 mil. Kč (Zelená zpráva MZe, 2001-2005). Se vstupem do EU se systém mléčných kvót ČR zařadil plně do kompetence SZP. V rámci jednání o výši kvót, byla pro ČR vyjednána „Národní kvóta“ ve výši 2 682,143 mil. kg o obsahu tuku 4,21 hmotnostních procent (Tuk byl stanoven na základě odborného úsudku s ohledem na strukturu chovaného dojného skotu a jeho postupným vývojem. Stanovený tuk má obrovský vliv na výši naplnění vnitrostátní kvóty pro dodávky). Národní kvóta byla dále rozdělena na vnitrostátní kvótu dodávkovou ve výši 2 614 412,222 tun a na vnitrostátní kvótu přímého prodeje ve výši 67 730,778 tun mléka. Mezi 2 946 producentů bylo rozděleno celkem 2 611 719,200 tun dodávkové kvóty a mezi 304 producentů bylo rozděleno celkem 12 719,020 tun kvóty pro přímý prodej. Za překročení vnitrostátní kvóty byli přímo zodpovědní producenti mléka, kteří sami překročili svoji přidělenou kvótu a byli za to citelně finančně sankcionováni. Individuální kvóta pro dodávky jednotlivých producentů je taktéž vázaná na jim přidělený tuk (výsledné naplnění kvóty je tak tukem kladně či záporně ovlivněno). SZIF sumarizuje měsíční hlášení prodejců mléka a mléčných výrobků přímo spotřebiteli a nákupy mléka a přepródeje schválených odběratelů. Dodržování stanovených zásad pro mléčné kvóty je v ČR velmi důsledně sledováno a producenti a odběratelé mléka podléhají přísným kontrolám. Administrace mléčných kvót je legislativně velmi složitá a producentům a odběratelům velmi ztěžuje podmínky jejich existence.

V kvótovém roce 2005/2006 došlo k překročení vnitrostátní kvóty mléka pro dodávky. Kvóta byla překročena o 0,63 %, tedy o 16 589,6 tun a bylo zapotřebí zaplatit pokutu za překročení ve výši 146,7 mil. Kč (Oddělení správy mléčných kvót SZIF, 2006). V souladu s nařízením Rady (ES) č. 248/2008 z března 2008 došlo k navýšení národní kvóty o 2 %. Nařízením Rady (ES) č. 72/2009 z ledna 2009 bylo umožněno každoroční navýšování kvót o 1 %, a to mezi kvótovými lety 2009/2010 až 2013/2014. Předpokladem zrušení kvót je stejně jako v celé EU rok 2015 (Oddělení správy mléčných kvót SZIF, 2011). Rozdělení navýšeného množství národní kvóty je dále adekvátně (podle situace na trhu s mlékem a mléčnými výrobky) plně v kompetenci SZIF.

V tabulce č. 7 je uveden počet držitelů kvót pro dodávky a pro přímý prodej.

Tabulka 7: Počet držitelů kvót k 31. březnu příslušného kalendářního roku

Kvótový rok	Počet držitelů kvóty dodávkové	Počet držitelů kvóty pro přímý prodej
2004/2005	2950	252
2005/2006	2871	264
2006/2007	2699	197
2007/2008	2581	176
2008/2009	2493	163
2009/2010	2375	249
2010/2011	2224	273

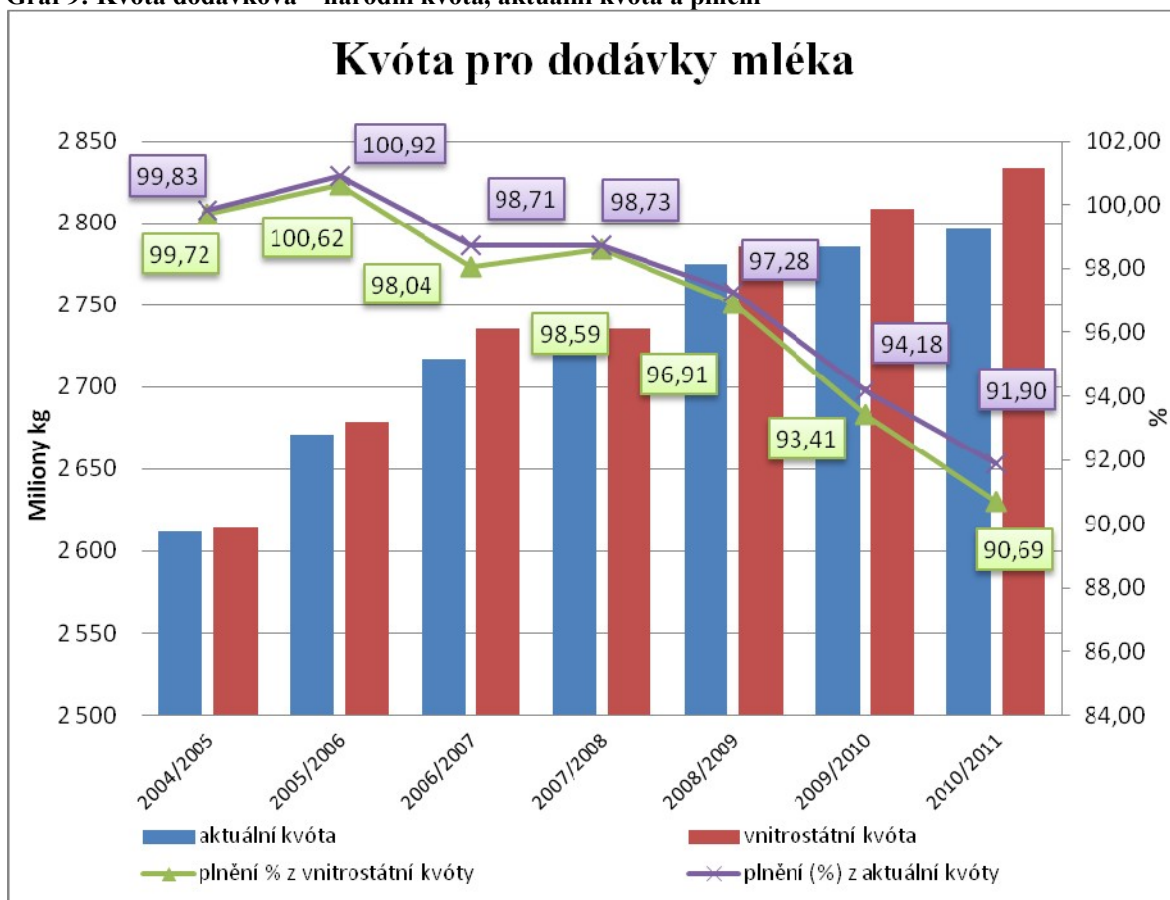
Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF

Při meziročním srovnání počtu producentů s dodávkovou kvótou, lze konstatovat, že v roce 2005/2006 došlo k poklesu o 2,7 %, v roce 2006/2007 byl pokles zaznamenán o 6 % oproti roku 2005/2006, a to zřejmě vlivem platby dávky z přebytku, kdy se část producentů rozhodla ukončit produkci, v následujících letech byly zaznamenány další poklesy. Mezi roky 2009/2010 a 2010/2011 došlo k dalšímu velkému poklesu producentů, a to o 6,4 %, a to vlivem krize v sektoru s mlékem. V případě propočtu, kolik procent ubylo od roku 2004/2005 až do roku 2010/2011 lze zjistit, že ubylo téměř čtvrtina producentů dodávající syrové kravské mléko schválenému odběrateli. Krizovému období také odpovídá fakt, že v období kvótových roků 2008/2009 až 2010/2011 požádalo téměř 180 producentů o blokování jejich kvóty po dobu dvacetičtyř měsíců do blokované rezervy. (Producenti jenž ukončili či přerušili produkci mléka mají po výše uvedenou dobu možnost svoji kvótu dostat na základě žádosti zpět). Vzhledem k tomu, jak je chov dojníc a produkce mléka investičně náročný, autorka nepředpokládá, že se tito producenti o své kvóty ještě znovu přihlásí.

V případě držitelů kvót pro prodej syrového kravského mléka a mléčných výrobků přímo spotřebiteli, byl zaznamenán velký úbytek producentů mezi roky 2005/2006 a 2006/2007 ve výši 25 % a další rok následovalo další meziroční snížení, a to o 11 %. Důsledkem poklesu producentů mezi výše uvedenými roky, mohly být relativně stále výkupní ceny mléka, které producentům platili schválení odběratelé. Vzhledem k situaci, kdy CZV v roce 2009 spadla k hranici 6 Kč za litr, stoupl počet držitelů kvóty pro přímý prodej, mezi roky 2008/2009 a 2009/2010, o 53 %. Důvodem mohlo být využití jiné odbytové cesty, než pouze přes mlékárny a odbytová družstva. Více se tomuto tématu autorka věnuje v kapitole č. 5.8. Nový trend – zvýšení prodeje syrového kravského mléka a mléčných výrobků přímo spotřebiteli.

V grafu č. 9 je zobrazeno množství vnitrostátní kvóty pro dodávky, kvóty aktuální nebo-li té, co je rozdělena mezi producenty mléka (rozdíl mezi vnitrostátní kvótou a aktuální kvótou tvoří rezerva), plnění kvóty mléka z vnitrostátní kvóty a plnění kvóty z aktuální kvóty. Vnitrostátní a aktuální kvóta pro dodávky od roku 2004/2005 roste, ale tempo růstu se u aktuální kvóty zpomaluje. Důvodem je navyšování národních kvót z důvodu jejího zrušení v roce 2015 („soft landing“). Od roku 2007/2008 také významně klesá naplnění kvót počítané z kvóty aktuální. Výše uvedené, spojené s klesajícím počtem producentů znamená, že kvótový systém ztrácí v ČR na svém významu, protože ani aktuální kvóta není producenty dostatečně využita.

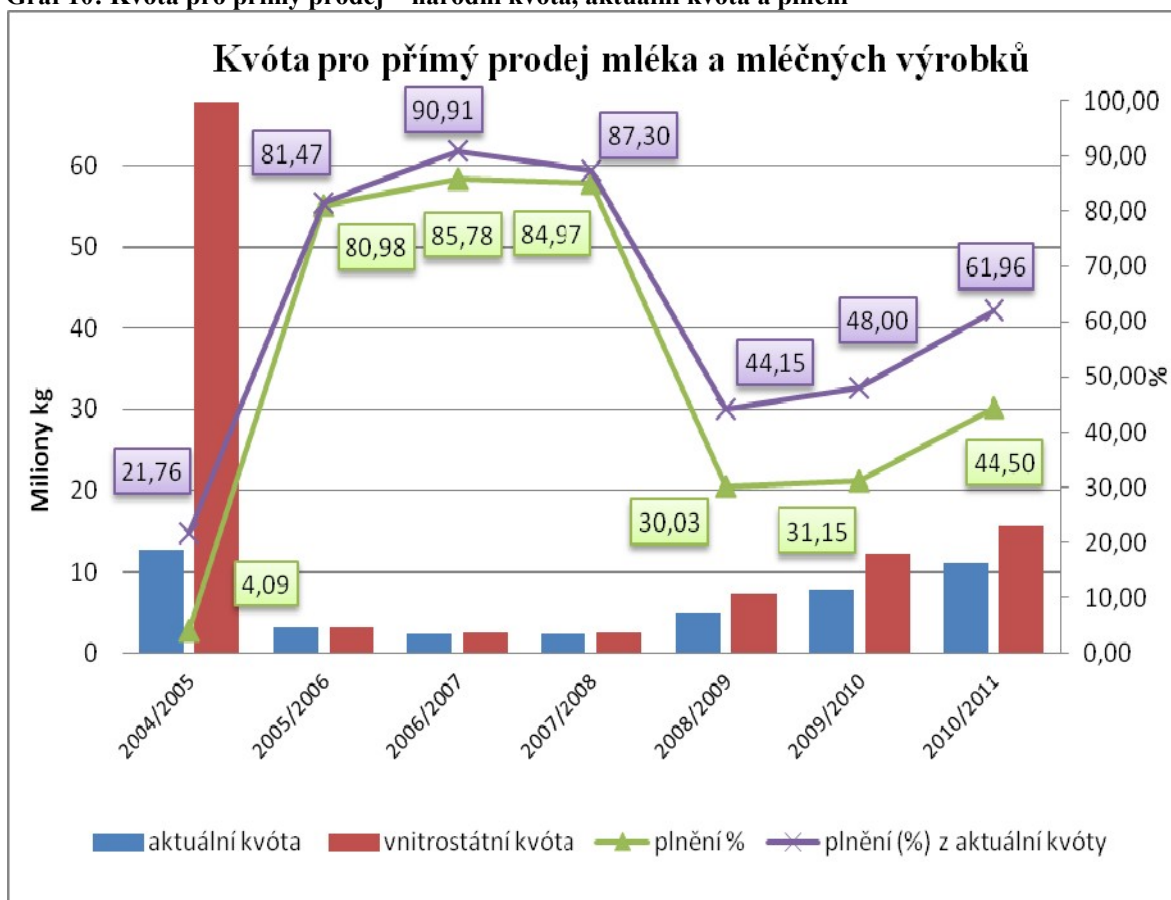
Graf 9: Kvóta dodávková – národní kvóta, aktuální kvóta a plnění

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF. Graf zpracován autorkou práce. Plnění z aktuální kvóty je vypočítáno autorkou práce.

V grafu č. 10 je analyzována kvóta pro přímý prodej. V kvótovém roce 2004/2005 bylo na přímý prodej vyčleněno přes 67 mil. kg mléka, ale plnění kvóty bylo jen ve výši 4,09 %. Z důvodů překročení dodávkové kvóty v roce 2005/2006 bylo téměř 63 mil. kg „převedeno“ z kvóty přímého prodeje na kvótu dodávkovou. V roce 2008/2009 byl zaznamenán pokles plnění kvóty z aktuální kvóty, a to o 49 % oproti roku 2007/2008. Pokles aktivního využívání kvóty byl způsoben vyhlášením 2,5 mil. kg na navýšení kvót a přidělení nových kvót k 1. březnu 2009. V následujících kvótových letech bylo postupně vyhlášeno k rozdělení tři a pět mil. kg. Zvyšující se plnění z aktuální kvóty značí zvýšení prodeje mléka a mléčných produktů přímo spotřebiteli.

Graf 10: Kvóta pro přímý prodej – národní kvóta, aktuální kvóta a plnění

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF. Graf zpracován autorkou práce. Plnění z aktuální kvóty je vypočítáno autorkou práce.

Otázka zrušení či zachování kvótového systému rozděluje producenty mléka, odběratele, odbornou veřejnost a politiky na dvě různé či dokonce několik různých skupin. Většina drobných producentů a zpracovatelů mléka (schválených odběratelů) by podle autorky ráda kvótový systém zrušila, protože administrativní zátěž, která je s kvótovým systémem spojena, na ně klade velmi vysoké požadavky, včetně sledování vydané legislativy a jiných dalších pravidel. Spolu s byrokracií je s kvótovým systémem spojena také nezbytná - Unií vyžadovaná - kontrola. Veškeré mléko, které je uvedeno na trh, musí být do kvótového systému započítáno, dále je vyžadována precizní archivace všech dokumentů a záznamů týkající se kvót. Co se týče velkých producentů mléka, kteří zabezpečují téměř 90 % veškerého prodeje mléka odběratelům v ČR, je však podle odborného úsudku autorky většina pro zachování kvót. Seznamy držitelů kvót s výši kvóty jsou zveřejňovány na webových stránkách SZIF a tyto informace hojně využívají producenti k plánování produkce. Z pohledu větších odběratelů mléka je z odborného úsudku snahou systém mléčných kvót zachovat. Každý rok je odběratelům známo, kolik

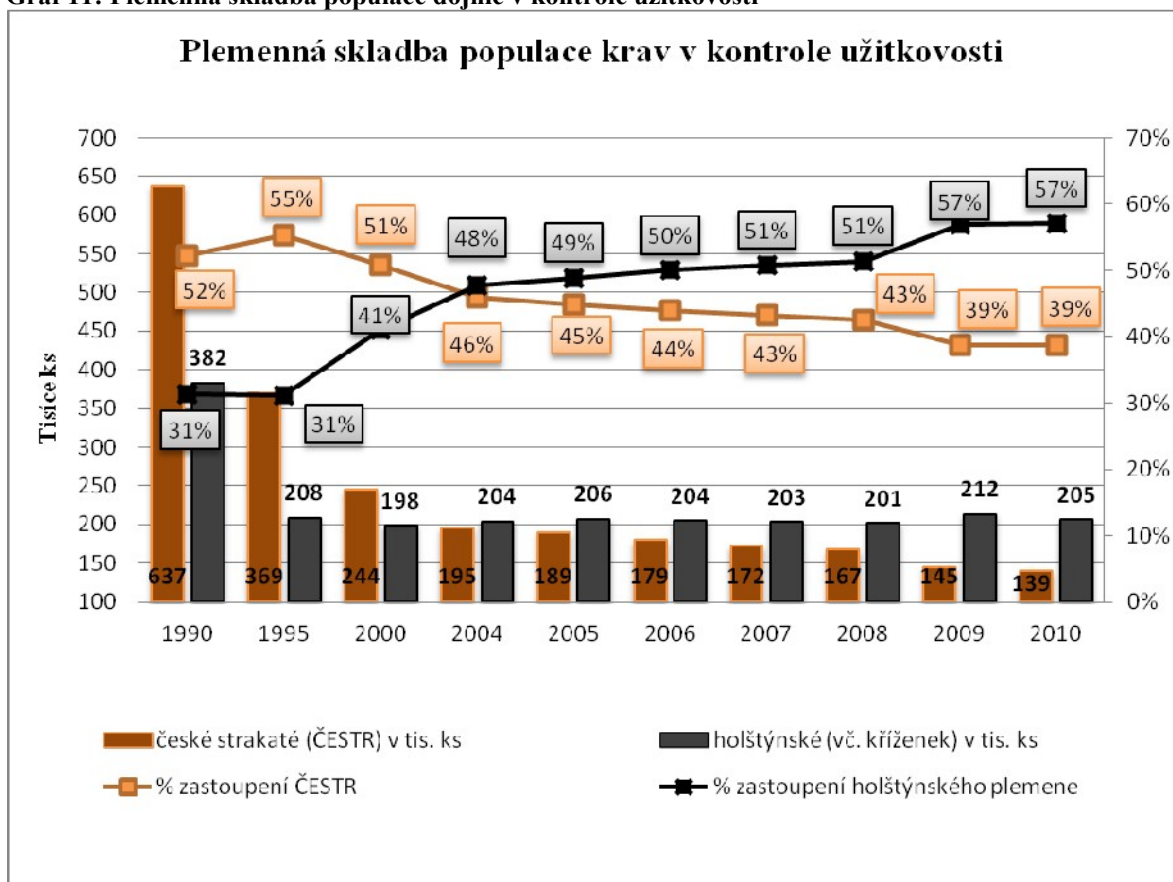
producentů s jakou kvótou dodává mléko, tudíž se dá naplánovat výroba, počet zaměstnanců, nasmlouvat kontrakty s odběrateli apod. Z politického hlediska, jsou mléčné kvóty na poli české politiky přehlíženým tématem. Důvodem je stále klesající podíl producentů mléka, klesající produkce a výroba mléka, rostoucí počet krav bez tržní produkce mléka (Podle statistik ČSÚ činil nárůst od roku 2000 do roku 2010 151 %, tj. z 67 tis. kusů na 168 tis. kusů.) a otevřený trh EU. Jak se tedy vyvine kvótový systém, je v současné době jen těžko odhadnutelné.

5. 6. Plemenná skladba dojnic v ČR

Od 90. let 20. století dochází v ČR k postupné restrukturalizaci a diferenciaci stáda dojených krav na výrazně mléčný typ, zastoupený holštýnským plemenem, jak dokládá graf č. 11. Zásluhou dotačních titulů vyplácených z rozpočtu ČR na podporu užítkovosti dojnic a zařazování dojnic do kontroly užítkovosti (KU) došlo k situaci, kdy v roce 1995 bylo do KU zařazeno celkem 87 % všech dojených krav v ČR. V roce 2004 se zastoupení dojnic v KU zvýšilo na 98 % a v roce 2010 tento podíl činil celkem 94 %. Z výše popsaných dat, lze údaje o plemenné skladbě populace krav v KU brát za vysoce reprezentativní.

V roce 2004 došlo k přeměně ve struktuře dojnic. Postupně se v ČR ustupovalo od chovu dojnic českého strakatého plemene. Docházelo k nárůstu chovu vysoce produkčního plemene holštýnského. Do KU jsou zapsána také ostatní plemena dojeného skotu, avšak podíl, který činí okolo 4-6 % je pro produkci mléka v ČR zanedbatelný.

Graf 11: Plemenná skladba populace dojnic v kontrole užítkovosti

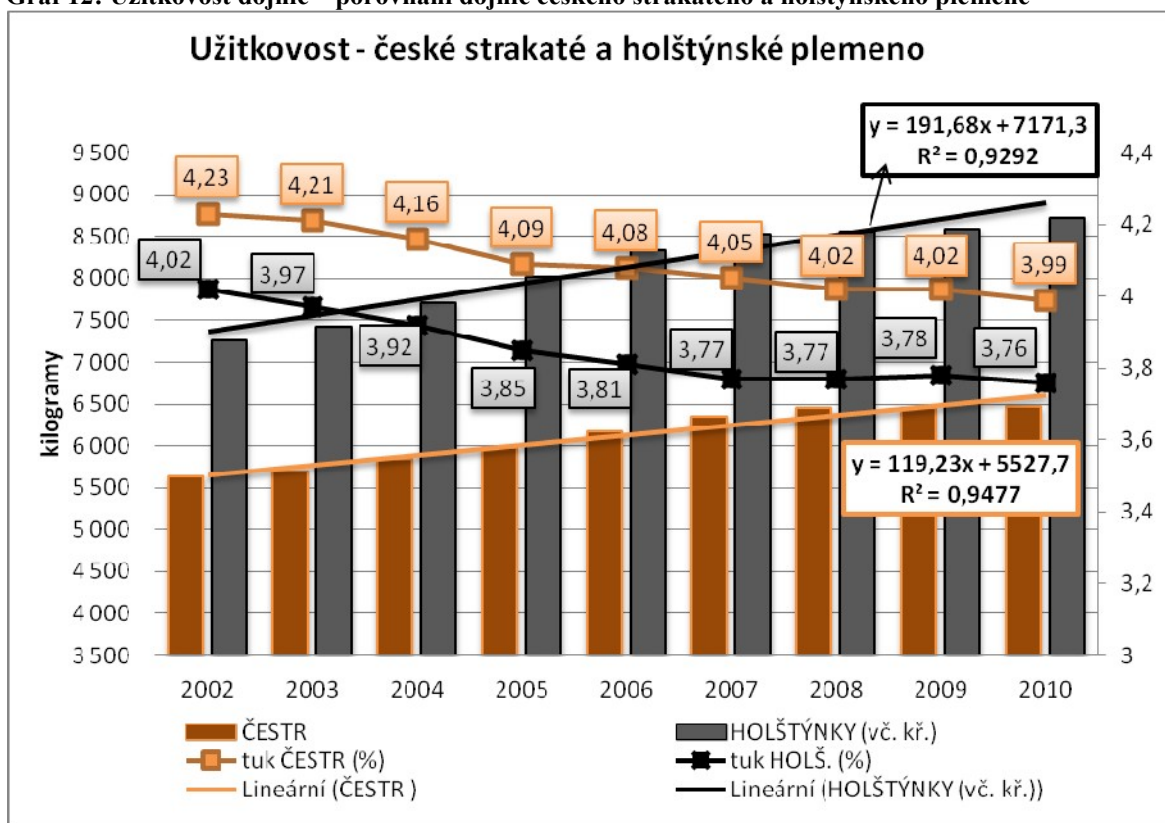

Zdroj údajů: Svaz chovatelů holštýnského skotu, o.s.. Graf zpracován autorkou práce.

Zásahu na tomto trendu mají producenti mléka, kteří se zásluhou silící konkurence v EU i ve světě rozhodli pro intenzifikaci šlechtitelského procesu holštýnským plemenem, které produkuje v laktaci větší množství mléka než plemena strakatá. Tento fakt je podpořen výsledky užítkovosti dojnic českého strakatého a holštýnského plemene, které jsou zobrazeny v grafu č. 12.

Počet dojnic českého strakatého plemene v KU klesl od roku 1990 do roku 2010 o 78 %, tj. o 498 tis. ks. U holštýnského plemene došlo také k poklesu, ale jen o 46 %, tj. o 177 tis. ks. U plemene českého strakatého dochází k poklesu podílu a u holštýnského plemene dochází k růstu podílu zastoupení dojnic tohoto plemene na KU (v roce 1990 bylo strakaté plemeno zastoupeno v KU celkem 52% podílem a plemena holštýnská 31% podílem, v roce 2010 podíl strakatých plemen v ČR tvořil pouze 39 % a podíl holštýnských plemen činil 57 %).

Graf 12: Užítkovost dojnic – porovnání dojnic českého strakatého a holštýnského plemene

Zdroj údajů: ICAR – Mezinárodní výbor pro kontrolu užítkovosti. Graf zpracován autorkou práce.

Užítkovost dojeného skotu chovaného v ČR se výrazně zvýšila. V případě českého strakatého plemene se užítkovost zvýšila od roku 2002 do roku 2010 o 14,7 %, tj. o 830 kg. U holštýnského plemene nastalo zvýšení užítkovosti za stejné období o 20,1 %, tj. o 1 461 kg. Nárůst užítkovostí dokazují také lineární funkce, kde u holštýnského plemene je nárůst užítkovosti každým rokem vyšší než u plemene českého strakatého (z rovnice lineárního trendu užítkovosti holštýnského plemene vyplývá, že v každém následujícím roce dojde k růstu užítkovosti v průměru o 191,68 litrů a z rovnice lineárního trendu užítkovosti českého strakatého plemene plyne, že v každém následujícím roce dojde k nárůstu užítkovosti v průměru o 119,23 litrů). Vzhledem ke krizové situaci na trhu s mlékem v roce 2009 došlo také ke snížení tempa růstu užítkovosti, konkrétně u českého strakatého plemene došlo v roce 2009 oproti roku 2008 k poklesu užítkovosti o 0,14 %. U holštýnského plemene byl zaznamenán nárůst užítkovosti v roce 2009 oproti roku 2008, jen o 0,29 %. K propadu nárůstu užítkovosti došlo již v roce 2008. V průměru, mezi lety 2002 až 2007, rostla užítkovost u českého strakatého plemene o 2,3% a u holštýnského plemene o 2,79 %. Snížení růstu tempa užítkovosti v roce 2009 (u českého strakatého

plemene došlo k poklesu užitkovosti) bylo způsobeno v převážné většině případů nižší úrovní kvality krmné dávky. Důvodem nižší kvality krmiva byla z převážné většiny případů nízká výkupní cena mléka. Vzhledem k nízké výkupní ceně mléka, nebyla zřejmě většina chovatelů dojnic schopna zabezpečit kvalitní krmnou dávku pro své dojnice.

Dále dochází k poklesu obsahu tuku u obou plemen. Důvodem poklesu tuku v mléce, je zřejmě stoupající užitkovost dojnic.

Nejvíce dojnic je chováno v kraji Jihočeském (podíl činí 15 %) a kraji Vysočina (podíl činí 15 %) a nejméně se dojnice chovají v kraji Ústeckém (podíl činí necelé 3 %) a kraji Karlovarském (podíl činí necelé 4 %).

Na zvýšení užitkovosti dojnic má také značný vliv celkový welfare dojnic, tj. lepší podmínky ustájení, lepší zacházení se zvířaty apod. Pro zajištění lepších podmínek pro chov, stále častěji producenti mléka přistupují k modernizaci stájí a podniků. Svědčí o tom i zvyšující se finanční částky vyplacené SZIF na modernizaci zemědělských podniků z Horizontálního plánu rozvoje venkova, konkrétně se jedná o OSA I – Zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví a dále pak z opatření I.I.1. Modernizace zemědělských podniků. V roce 2008 bylo SZIF vyplaceno na výše uvedené opatření celkem 345,2 mil. Kč, v roce 2009 došlo k meziročnímu nárůstu o 252 % na 1 215,9 mil. Kč a v roce 2010 došlo k dalšímu nárůstu o téměř 18 % na 1 430,6 mil. Kč oproti roku 2009. Právě zvyšující se finanční částky vyplacené na modernizace zemědělských podniků jsou výsledkem kvalitnějšího života dojnic a zefektivnění činnosti zemědělských podniků (Výroční zprávy SZIF 2008-2010).

5. 7. Zpracovatelský průmysl v ČR

v Klasifikaci ekonomických činností (CZ-NACE) je odvětví zpracování mléčných výrobků vymezeno kódem 10.5 – „*Výroba mléčných výrobků*“, konkrétněji je obor „*Zpracování mléka, výroba mléčných výrobků a sýrů*“ veden pod kódem 10.51 a obor „*Výroba zmrzliny*“ je veden pod kódem 10.52 (podíl na tržbách za prodej vlastních výrobků a služeb v běžných cenách je za rok jen 4,7 %). Do 31. prosince 2008 byl obor „*Zpracování mléka, výroba mlékárenských výrobků a zmrzliny*“ veden pod OKEČ s kódem 15.5. Obor 15.5 byl dále členěn do dvou výrobních skupin, 15.51 – „*Zpracování mléka, výroba mlékárenských výrobků a sýrů*“ a 15.52 – „*Výroba mražených smetanových krémů a zmrzliny*“ (ČSÚ, 2009).

Zpracování mléka patřilo a stále patří v ČR k tradičním činnostem zpracovatelského průmyslu. Důležitou součástí zpracovatelského sektoru v ČR tradičně zastávají mlékařská odbytová družstva. Svým členům – prvovýrobcům mléka, zajišťují lepší vyjednávací podmínky se zpracovateli, sledují vývoj konkurence, zpracovávají a zajišťují poradenské služby a vyjednávají s politickými představiteli. Na přelomu tisíciletí byla vypsána MZe ČR také podpora pro vznik a činnost odbytových organizací výrobců. Z hlediska dalšího vývoje v EU na poli prvovýrobců mléka, budou hrát odbytová družstva stále významnější roli. V roce 2000 podle rezortních statistik MZe ČR působilo v ČR 14 odbytových družstev, které soustředily 70 % trhu se syrovým kravským mlékem. V roce 2002 počet odbytových organizací zůstal stejný, jen podíl nakoupeného mléka se snížil na 53 %. Vývoj počtu odbytových družstev, zpracovatelů a jejich podíly na nákupu syrového mléka jsou uvedeny v tabulce č. 8. Vliv odbytových družstev je v ČR značný, což dokazuje, že od roku 2004/2005 do roku 2010/2011 se podíl nakoupeného množství zvýšil o téměř 22 %.

Tabulka 8: Počet schválených odběratelů mléka

Kvótový rok	schválení odběratelé		
		zpracovatelé (% podíl nákupu mléka v ČR)	odbytová družstva (% podíl nákupu mléka v ČR)
2004/2005	82	nezjištěno	nezjištěno
2005/2006	93	54 (45%)	39 (55%)
2006/2007	83	41 (35%)	42 (65%)
2007/2008	82	41 (35%)	41 (65%)
2008/2009	80	43 (33%)	37 (67%)
2009/2010	83	42 (37%)	41 (63%)
2010/2011	84	42 (33%)	42 (67%)

Zdroj údajů: Panorama potravinářského průmyslu ČR, Oddělení správy mléčných kvót SZIF (2009/2010 – 2010/2011), % podíly nákupu mléka jsou vypočítány autorkou práce

Pozn.: počet schválených odběratelů je uveden v kvótovém roce 2009/2010 a 2010/2011 k 31. března.

Vzhledem ke struktuře producentů, tj. podnikajících fyzických a právnických osob, dodávající syrové kravské mléko schválenému odběrateli, autorka v období mezi kvótovými roky 2004/2005 až 2011/2012 zaznamenala změnu. V roce 2004/2005 byl zaznamenán vyšší podíl počtu držitelů dodávkové kvóty fyzickými podnikajícími osobami ve výši 58 % ku 42 % počtu právnických osob. Tento podíl se v následujícím kvótovém roce 2005/2006 u podnikajících fyzických osob zvýšil na 59 %. Z důvodu finanční pokuty za překročení dávky z přebytku, klesl podíl počtu fyzických podnikajících osob na 57 %.

Z výše popsaného vyplývá, že vlivem placení dávky byly více postiženy fyzické podnikající osoby než osoby právnické. Kvóťový rok 2008/2009 přinesl další změny ve struktuře. Podíl počtu fyzických podnikajících osob se snížil nejprve na 56 %, v roce 2009/2010 se snížil na 55 %. Ekonomická krize v sektoru mléka tedy zasáhla více fyzické podnikající osoby než osoby právnické. Výše popsané také doplňuje podíl objemu vykupovaného mléka. Zatímco v roce 2004/2005 fyzické podnikající osoby dodaly odběrateli celkem 11 % a právnické osoby celkem 89 % veškeré produkce mléka, tak v roce 2011/2012 tento podíl klesl u fyzických podnikajících osob na 9 % a u právnických se zvýšil na 91 %. I když podíl fyzických osob na celkovém počtu producentů v roce 2011/2012 činil 55 %, tak jejich celková produkce činila pouze 9 %.

U právnických osob došlo v období mezi kvóťovými roky 2004/2005 až 2011/2012 ke změně ve struktuře. V roce 2004/2005 se 40 % vedly společnosti s ručením omezeným, za nimi s 30 % družstva, s 27 % akciové společnosti a zbytek 2 % tvořily ostatní druhy, pak v roce 2011/2012 se podíl společností s ručením omezeným snížil jen na 26 % a vedení převzala družstva s 38 %, za nimi akciové společnosti s 34 % a ostatní druhy si zachovaly 2 %. Důvodem této změny mohou být legislativní úpravy týkající se zakládání právnických osob, co se týče společností s ručením omezením a u družstev, mohou být důvodem lepší vyjednávací podmínky s odběrateli mléka.

5. 7. 1. Produkce mlékárenských výrobků v ČR

V tabulce č. 9 je zobrazena vybraná produkce mlékárenských výrobků vyrobených v ČR od roku 2000 do roku 2010. Celkově se produkce v tomto období u konzumních mlék zvýšila celkem o 36 %, produkce jogurtů a zakysaných nápojů se zvýšila o 28 %, produkce másla se snížila o 51 %, produkce sýrů se taktéž snížila, a to o 17 % a výroba tvarohu se zvýšila o 2 %. Vzhledem k vývoji spotřeby mléka a mléčných výrobků, zpracovatelé mléka podchytili pouze produkci jogurtů a ostatních tekutých kysaných výrobků. Zatímco, za deset let vzrostla spotřeba všech mléčných výrobků, kromě konzumního mléka, zpracovatelům poklesla produkce u všech oblíbených výrobků (sýrů, jogurtů, zakysaných nápojů a dalších), kromě tvarohu. Pokud k výše popsanému autorka doplní výsledky z analýzy agrárního obchodu, kde zjistila, že bilance u sýrů, tvarohů a másla je záporná, musí konstatovat, že dochází k stále většímu podílu zahraničních sýrů a másla na českém trhu a zpracovatelé nejsou schopni tento trend zvrátit. Pozitivní vývoj

byl zjištěn u produkce jogurtů a ostatních tekutých kysaných nápojů. Produkce stále stoupá a dochází také k nárůstu spotřeby a stále častěji se tyto komodity vyvážejí do zahraničí. Pro český zpracovatelský průmysl je nezbytné, aby více vyráběl komodity s vysokou přidanou hodnotou a snažil se je vyvést do zahraničí.

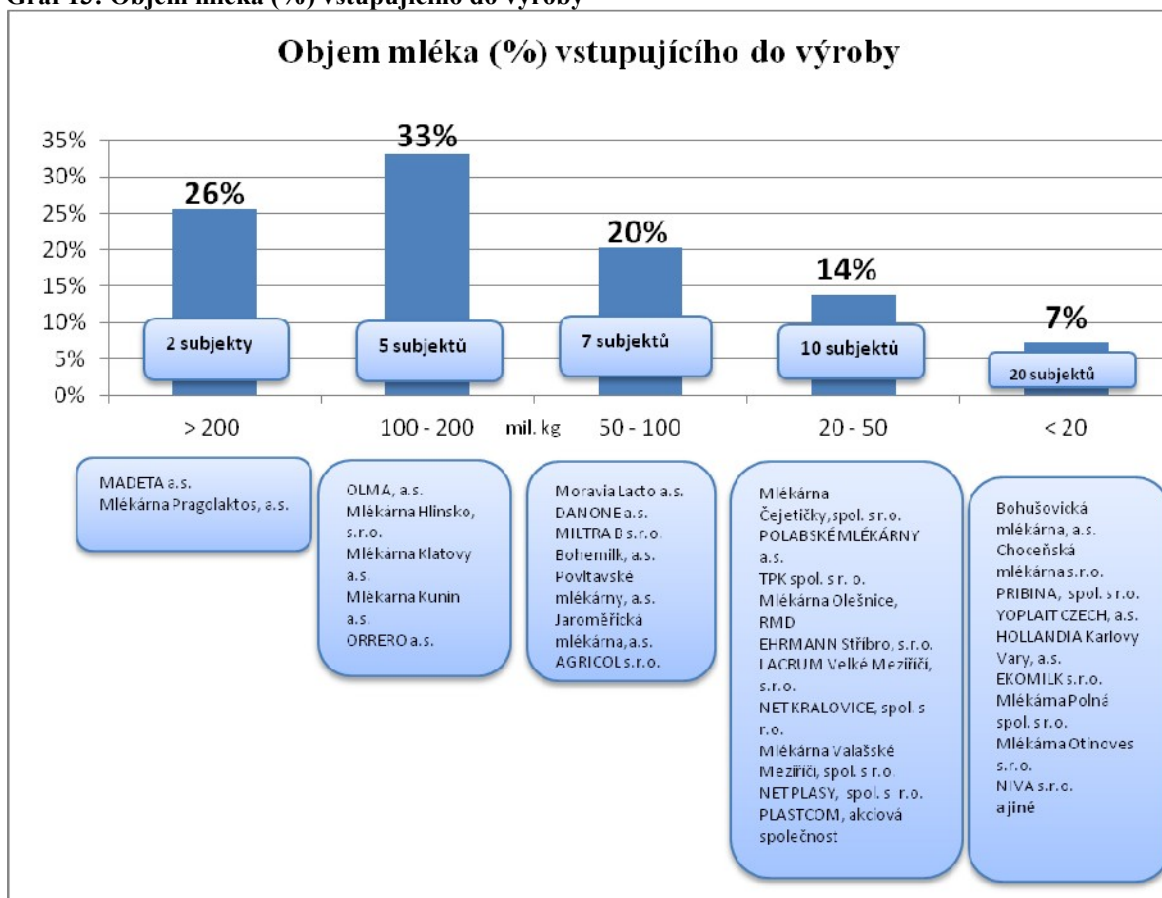
Tabulka 9: Produkce mlékařenských výrobků v ČR

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mléko konzumní celkem (mil.l)	457,6	461,5	462,4	478,7	503,1	573,2	593,5	604,6	644,1	663,5	620,7
Jogurty a ostatní kysané tekuté výrobky (tis. tun)	133,4	127,2	125,9	121,4	127,6	128,6	164,6	176,9	169,1	186,9	170,9
Máslo (tis. tun)	65,6	66,7	63,7	65,2	59,4	54,1	52,1	51,3	48,6	43,9	32,2
Sýry celkem (tis. tun)	116,4	112,8	115,4	114,3	114,3	111,7	107	105,2	98,7	98,1	96,1
Tvaroh (tis. tun)	28,9	30,5	31,6	32,7	34,4	29,4	28,2	29,6	29,5	28,2	29,6

Zdroj údajů: Ročenka: chov skotu v České republice (2005-2011)

V grafu č. 13 jsou zobrazena procenta z objemu mléka, která vstupují do výrobního procesu zpracovatelů působících na území ČR. Celkem 7 subjektů zpracovává 59 % veškerého nakoupeného mléka. Zbytek 37 subjektů zpracovává 41 %. Největšími zpracovateli mléka byla v kvótovém roce společnost MADETA a. s. a mlékárna Pragolaktos a. s. Během jarních měsíců roku 2011 však činnost ukončila společnost YOPLAIT CZECH a. s., došlo také ke koupi akciové společnosti PRIBINA společností TPK spol. s. r. o. a v letních měsících Úřad na ochranu hospodářské soutěže schválil společnost Agrofert Holding, a. s., koupi mlékárny Hlinsko s. r. o. Agrofert Holding, a. s. již vlastní mlékárnu OLMA a. s. a po tomto sloučení se tedy stane firma Agrofert Holding, a. s. jedničkou ve zpracování mléka. Agrofert Holding, a. s. dále ovládá několik společností zabývajících se produkcí mléka, které se významně podílejí na celkové produkci mléka v ČR. Negativní zprávou pro zpracovatelský sektor je rozhodnutí o uzavření mlékárny NET Kralovice spol. s. r. o. do konce roku 2011 s tím, že uzavřen bude provoz mlékárny, ale výkup mléka bude od producentů i nadále pokračovat a bude celý vyvážen do zahraničí (Zpravodajství ČTK, 2011b).

Graf 13: Objem mléka (%) vstupujícího do výroby

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF – 2010/2011, % podíl objemu mléka vypočítán autorkou práce. Graf zpracován autorkou práce.

5. 8. Nový trend v ČR – zvyšující se množství prodeje syrového kravského mléka a mléčných výrobků přímo spotřebiteli

Vzhledem k nepříznivé situaci na trhu s mlékem a mléčnými výrobky v ČR, začali čeští prvovýrobci mléka aktivně zkoušet jiné odbytové možnosti než jen přes zpracovatelský sektor. Objevem konce roku 2009 se staly automaty na mléko a později se na jaře roku 2010 přidala také možnost prodeje mléka a vlastních mléčných výrobků prostřednictvím farmářských trhů a farmářských prodejen. Množství mléka a mléčných výrobků prodaného přímo spotřebiteli zahrnuje jen 0,26 %¹ z celkového nákupu mléka zpracovateli, ale pro malou část producentů se tento prodej stává vhodnou alternativou prodeje mléka a výrobků. Za mléko a prodej výrobků dostane producent zaplacen od zákazníků hotově a za více, než jak je tomu u prodeje mléka zpracovateli. Průměrná cena mléka prodaného přímo spotřebiteli se za červenec 2011 pohybovala okolo

¹ Údaj vypočítaný za kvótový rok 2010/2011 ze zdrojů Oddělení správy mléčných kvót SZIF.

12 Kč/l², což je o 3,68 Kč více než průměrná cena vyplácená schválenými odběrateli. Od konce roku 2009 začal SZIF – Oddělení správy mléčných kvót evidovat narůstající počet změn kvót z dodávek na přímý prodej (meziroční nárůst změn v roce 2009/2010 činil celkem 813 %) a posléze SZIF evidoval narůstající množství syrového kravského mléka (SKM) a výrobků přímo spotřebiteli. Za narůstajícím množstvím prodaného SKM je z převážné většiny odpovědný právě prodej mléka z automatů.

V tabulce č. 10 je vypočítáno jak se SKM podílí na celkovém prodeji mléčného ekvivalentu³, tj. mléka a mléčných výrobků, přímo spotřebiteli. Největší podíl SKM byl zaznamenán v kvótovém roce 2004/2005 a právě v roce 2010/2011. Zbytek do sta procent je tvořen podílem mléčného ekvivalentu v podobě sýrů, tvarohů, másla, jogurtů a smetany.

Tabulka 10: Podíl SKM na přímém prodeji mléka a mléčných výrobků v ČR

2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	4/2011-8/2011
85,7%	78,2%	75,8%	72,5%	71,5%	78,2%	82,1%	76,1%

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF, % podíl vypočítán autorkou práce

Cena mléka z automatu se pohybuje mezi 15 Kč až 25 Kč⁴, záleží však na místě umístění. Celkově Státní veterinární správa ČR (SVS) registrovala k 04. říjnu 2011 162 schválených registrací na mléčný automat. Z grafu č. 14 je patrné, že s růstem schválených registrací rostl také prodej SKM přímo spotřebiteli. Na jaře roku 2010 ostře proti automatům vystoupil hlavní hygienik ČR a Ministerstvo zdravotnictví ČR a varovali před konzumací nepřevařeného SKM z automatů. Důvodem kritiky byly negativní výsledky z kontrol jakosti SKM z automatů a zažívací problémy několika desítek spotřebitelů, kteří nepřevařené SKM požili. Vzhledem k omezené legislativní normě, týkající se jakostních parametrů SKM z automatů, nemohla SVS ČR automaty pro nevyhovující jakost uzavřít a odebrat provozovatelům registraci⁵. Po negativní mediální kampani a obavách spotřebitelů konzumovat SKM došlo v dubnu roku 2010 k poklesu prodeje SKM, tak jak lze pozorovat z grafu č. 15. Z lineární funkce objemu prodaného SKM vyplývá, že pokles

² Vlastní šetření z měsíčních hlášení přímého prodeje – cenu uvedlo 54 % producentů (Cena vypočítána aritmetickým průměrem – je však považována za orientační (variační koeficient vyšel 21 % a rozptyl 6,35 Kč/l)

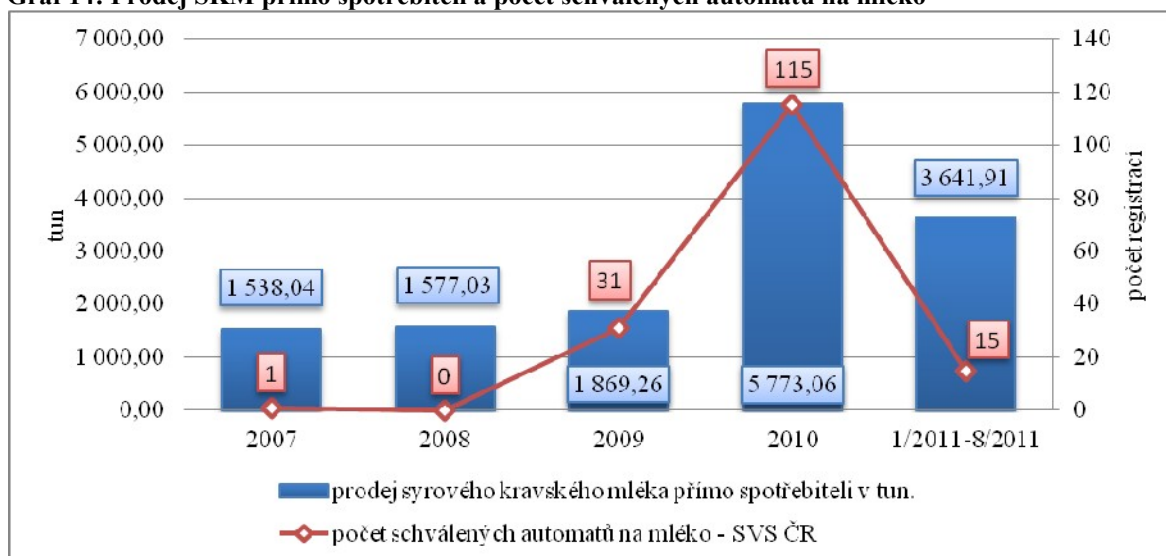
³ Přepočítání mléčných výrobků na ekvivalent mléka je uveden v příloze nařízení vlády č. 244/2004 Sb., v platném znění. (1 kg másla = 22,5 kg mléka, 1 kg tvrdých sýrů = 10 kg mléka, 1 kg čerstvých a bílých sýrů = 7 kg mléka, 1 kg jogurtů = 1,2 kg mléka a 1 kg tvarohu = 7 kg mléka) (Příručka mléčných kvót SZIF, 2011)

⁴ Vlastní odborný odhad

⁵ Novela veterinárního zákona č. 166/1999 Sb, v platném znění, ve kterém budou nastaveny jakostní parametry na prodej SKM prostřednictvím automatu na mléko, by měla podle dostupných informací vyjít s účinností k 1. lednu. 2012

prodeje SKM v roce 2011 je větší než než v roce 2010 (z rovnice lineárního trendu SKM v roce 2010 vyplývá, že v každém následujícím období dojde ke snížení prodeje SKM v průměru o 5 373,8 tun a z rovnice lineárního trendu SKM v roce 2011 plyne, že v každém následujícím období se prodej SKM sníží v průměru o 7 944,3 tun). Podle výpočtu lineárního trendu z údajů za leden až srpen 2011 bude prodej SKM pro rok 2011 nižší než v roce 2010, a to o 506,1 tis. kg. V kvótovém roce 2011/2012 došlo také k meziročnímu poklesu počtu producentů, a to o 17 (graf č. 16).

Graf 14: Prodej SKM přímo spotřebiteli a počet schválených automatů na mléko

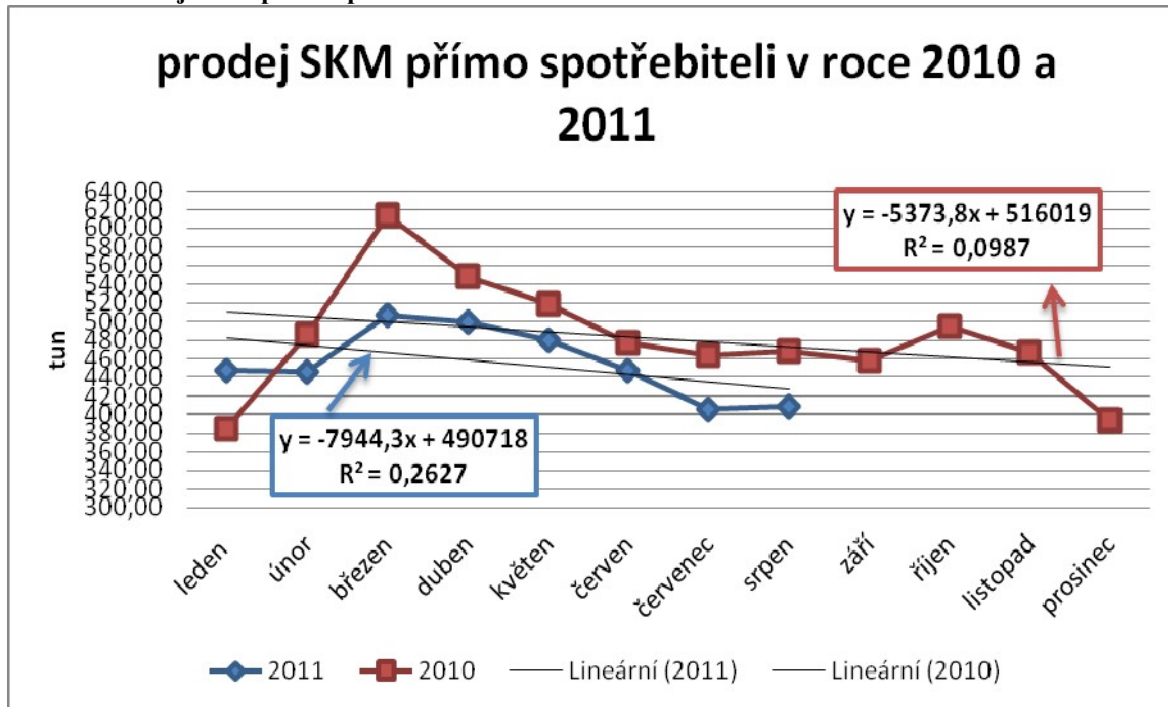
Zdroj údajů: Státní veterinární správa ČR, Oddělení správy mléčných kvót SZIF, graf zpracován autorkou práce

Velký nárůst žádostí o schválení automatů evidovala SVS ČR v roce 2010, kdy jich schválila celkem 115, nárůst oproti roku 2009 je celkem o 270 %. Poptávka po schválení automatů však v roce 2011 poklesla a celkově bylo za období leden až říjen 2011 schváleno pouze 15 automatů. S počtem schválených automatů na mléko vzrostlo také množství prodaného SKM přímo spotřebiteli. Největší zvýšení prodeje SKM bylo zaznamenáno v roce 2010, a to o 208 %. Tento nárůst SKM se dá přičíst právě zprovozněním mléčných automatů na území ČR. V roce 2011 však dochází k postupnému snižování prodeje SKM přímo spotřebitelům.

Vzhledem ke klesající poptávce spotřebitelů o SKM z automatů, začali prvovýrobci mléka od tohoto prodeje upouštět. Podle slov mnohých z nich, se tento prodej ekonomicky nevyplatil. SKM musí na vlastní náklady producent flexibilně doplňovat, o automat se starat či případně platit nájem z provozu či umístění. SKM předané zpracovateli, musí za své náklady producent „pouze“ vyrobit. Zvášť pro velké společnosti, prodávající velké

množství mléka ke zpracování byl prodej mléka přes automat nejdříve výzvou, posléze velká část z nich zjistila, že při obrovské každodenní dodávce mléka do mlékárny je prodej prostřednictvím automatu jen nepatrným množstvím.

Graf 15: Prodej SKM přímo spotřebiteli v roce 2010 a 2011

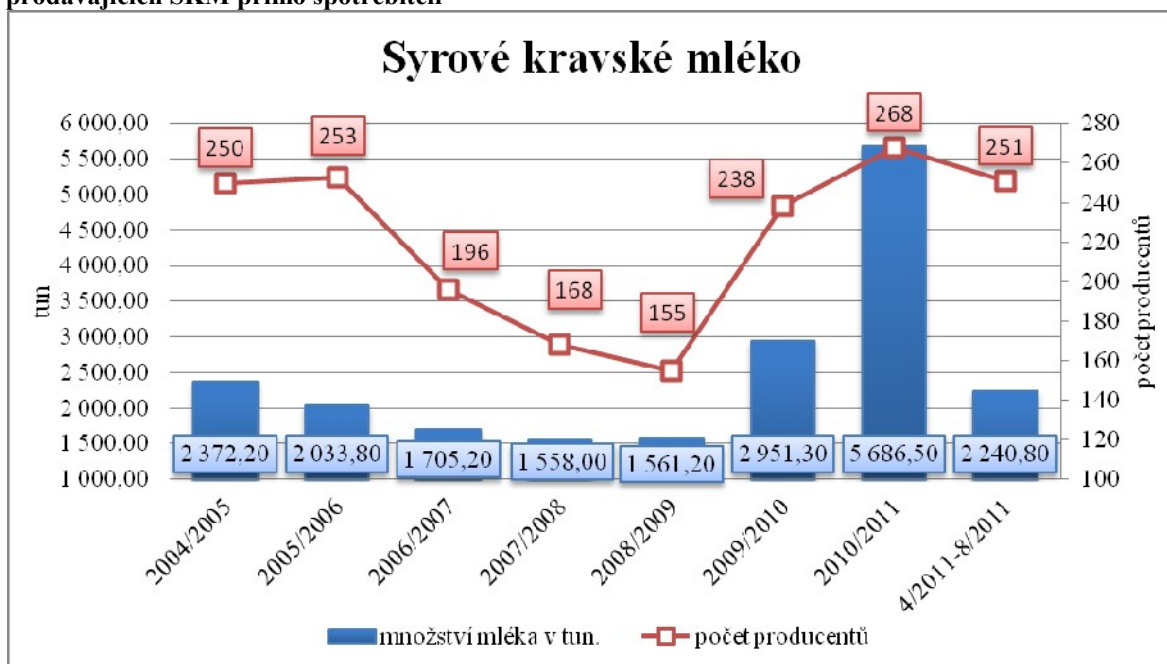

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF, graf zpracován autorkou práce

Výše uvedenou teorii, autorka částečně dokazuje na analýze struktury producentů plnicích kvótu pro přímý prodej. V roce 2004/2005 činil podíl fyzických podnikajících osob na prodeji syrového kravského mléka a mléčných výrobků přímo spotřebiteli celkem 53 %, 46% podíl připadal na právnické osoby. Podíl fyzických podnikajících osob na přímém prodeji se však postupně začal zvyšovat, a to na 61 % v kvótovém roce 2005/2006, na 65 % v kvótovém roce 2006/2007, v roce 2007/2008 činil celkový podíl fyzických podnikajících osob 69 %. Právnické osoby se na prodeji mléka a mléčných výrobků přímo spotřebiteli ve stejném období podílely pouze 31 %. V kvótovém roce 2008/2009 se podíl fyzických podnikajících osob snížil na 68 %. Změna nastala v kvótovém roce 2009/2010, kdy se podíl prodaného mléka a mléčných výrobků fyzickými podnikajícími osobami snížil na 52 % a podíl právnických osob se zvýšil na 48 %. Zásadní změna v podílu plnění podnikajících fyzických a právnických osob nastala v kvótovém roce 2010/2011, kdy se právnické osoby podílely na přímém prodeji mléka a mléčných výrobků 60 % a na fyzické podnikající osoby zbylo jen 40 % prodeje. Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že si mléčné automaty pořizovaly z větší části právnické osoby. Vzhledem ke stabilizaci cen mléka,

snížení poptávky po SKM z automatů a propočtu ekonomické efektivity automatů u větších producentů mléka, se podíl prodeje SKM a výrobků opět u právnických osob snížil. V kvóтовém roce 2011/2012 činil podíl plnění právnických osob celkem 55 % a u fyzických podnikajících osob podíl činil 45 %. Prodej SKM je také prodáváno přímo ze dvora, pomocí maloobchodní sítě, prostřednictvím farmářských trhů nebo ve farmářských prodejnách.

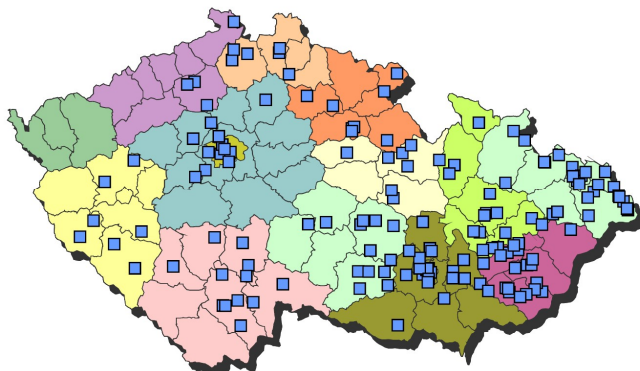
Graf 16: Prodej SKM přímo spotřebiteli dle jednotlivých kvóтовých roků a počet producentů prodávajících SKM přímo spotřebiteli

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF. Graf zpracován autorkou práce.

I přes výše uvedené, jsou v ČR automaty na mléko stále v provozu a v obrázku č. 1 je zobrazeno rozložení mléčných automatů po ČR. Nejvíce automatů na mléko je rozmístěno v Jihomoravském, Zlínském, Moravskoslezském a Olomouckém kraji a také v hl.m. Praze.

Obrázek č. 1: Rozmístění mléčných automatů po ČR

Zdroj: Státní veterinární správa ČR, stav k 17. 2. 2011

Dalším fenoménem současné doby je výroba a prodej mléčných výrobků, vyprodukovaných v malém zpracovatelském provozu na farmě a prodaných přímo spotřebiteli, buď přímo na farmě, na farmářském trhu nebo ve farmářské prodejně.

5. 8. 1. Výroba jogurtů na farmě

Na produkci a prodeji jogurtů od prvovýrobce mléka se do kvótového roku 2010/2011 podílely pouze fyzické podnikající osoby. V kvótovém roce 2011/2012 přibýly i osoby právnické. V tabulce č. 11 je zobrazeno, jak se jogurt podílí na celkovém prodeji mléčného ekvivalentu přímo spotřebiteli. Jeho podíl stoupá, nejen díky poklesu podílu SKM, ale také z důvodů nárůstu výrobců a prodejců této komodity. V kvótovém roce 2004/2005 byl evidován pouze jeden producent a v kvótovém roce 2011/2012 evidoval SZIF celkem devět producentů.

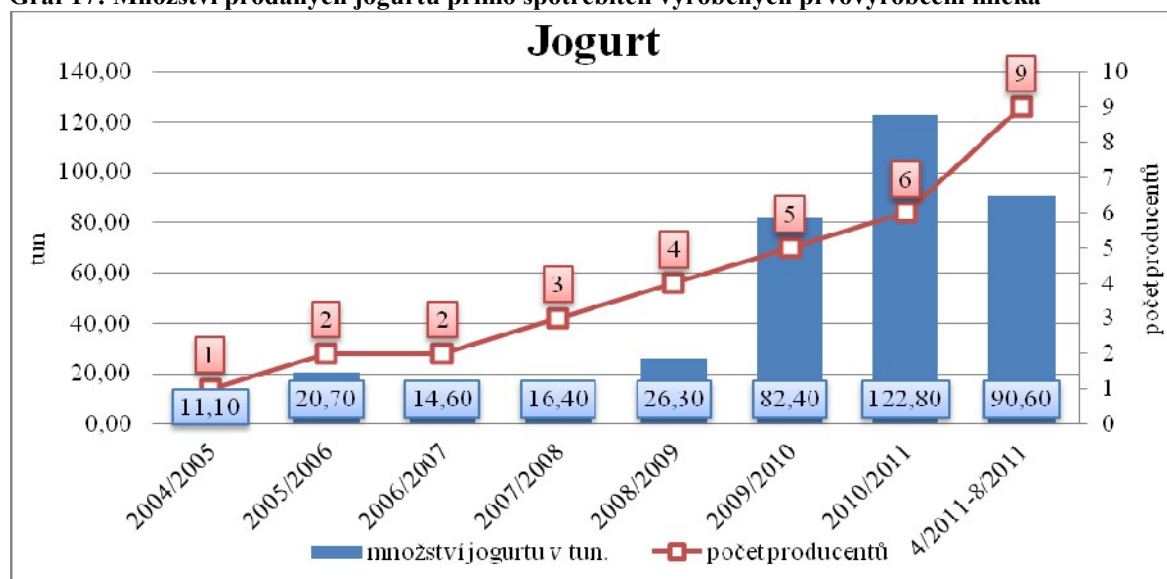
Tabulka 11: Podíl prodeje jogurtů na přímém prodeji mléka a mléčných výrobků v ČR

2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	4/2011-8/2011
0,5%	1,0%	0,8%	0,9%	1,4%	2,6%	2,1%	3,7%

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF, % podíl vypočítán autorkou práce

Největší nárůst prodeje jogurtů byl zaznamenán mezi roky 2008/2009 a 2010/2011, a to o 213 %. Zatímco za celý kvótový rok 2010/2011 se prodalo celkem 122,8 tun jogurtů, tak za období od dubna do srpna 2011 se prodalo téměř 90,6 tun jogurtů. Cena farmářského bílého jogurtu se pohybuje v rozmezí 40 až 50 Kč/kg (Mejsnar, 2011 a Farma ZPZ, 2010). Vyšší cena se obecně účtuje za jogurty ochucené.

Graf 17: Množství prodaných jogurtů přímo spotřebiteli vyrobených prvovýrobce mléka

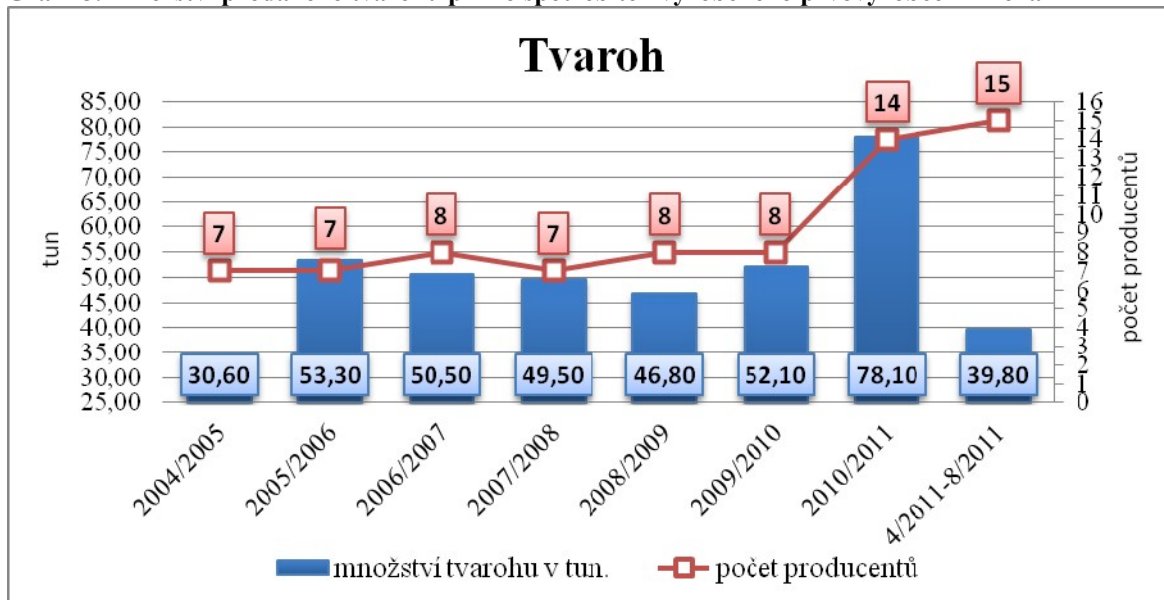

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF. Graf zpracován autorkou práce

5. 8. 2. Výroba tvarohu na farmě

Prodej tvarohu vyrobeného přímo na farmě byl již od začátku kvótového systému v ČR mezi producenty oblíbený. Již na začátku tvaroh prodávalo sedm producentů a v kvótovém roce 2011/2012 došlo téměř ke zdvojnásobení výrobců, a to na 15.

Graf 18: Množství prodaného tvarohu přímo spotřebiteli vyrobeného prvovýrobcem mléka

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF, graf zpracován autorkou práce

Stejně jako u jogurtů, do kvótového roku 2010/2011 se na výrobě a prodeji podílely výhradně fyzické podnikající osoby. Stejně jako u jogurtů, byl největší nárůst zaznamenán mezi roky 2009/2010 a 2010/2011, a to 50 %. Cena tvarohu vyráběného na farmě se pohybuje v rozmezí od 85 – 100 Kč/kg (Farma ZPZ, 2010 a Mejsnar, 2011).

5. 8. 3. Výroba tvrdých, čerstvých a bílých sýrů na farmě

Významnější podíl na trhu s farmářskými výrobky zaujímají bílé a čerstvé sýry. Produkci tvrdých, čerstvých a bílých sýrů se již od začátku mléčných kvót zabývaly i právnické osoby. Podíl prodeje sýrů na celkovém přímém prodeji je patrný z tabulky č. 12.

Tabulka 12: Podíl prodeje tvrdých, čerstvých a bílých sýrů na přímém prodeji mléka a mléčných výrobků v ČR

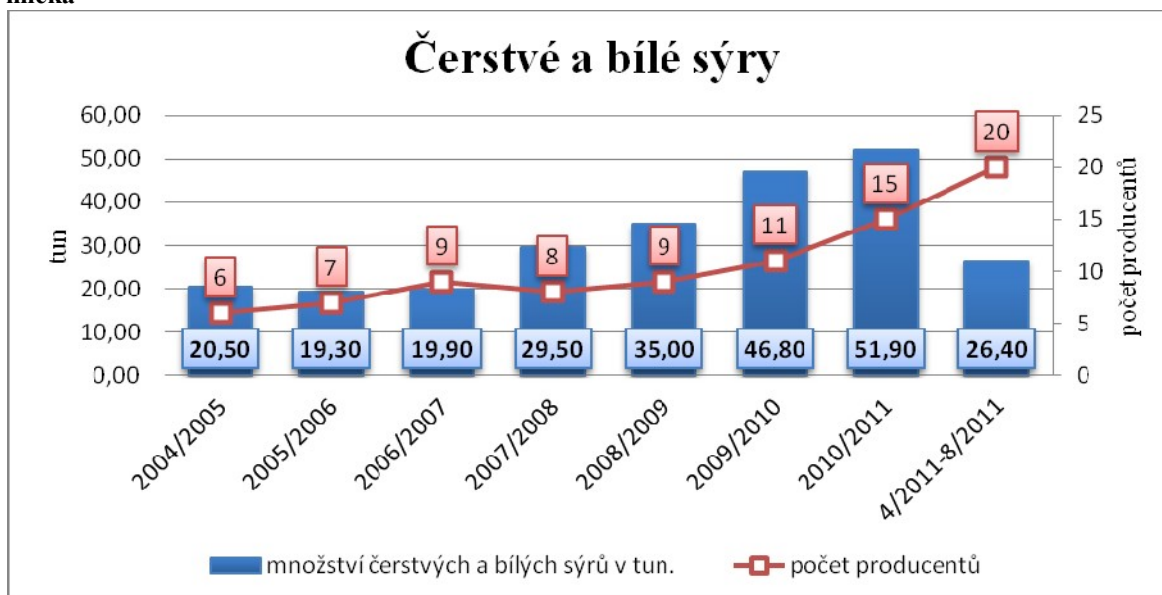
	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	4/2011-8/2011
Bílé a čerstvé sýry	5,19%	5,19%	6,20%	9,62%	11,20%	8,68%	5,24%	6,29%
Tvrdé sýry	0,38%	0,47%	0,50%	0,13%	0,09%	0,27%	1,54%	2,95%

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF, % podíl vypočítán autorkou práce

Podíl bílých a čerstvých sýrů byl již od počátku kvótového systému poměrně vysoký. Tvrdé sýry se na celkovém prodeji téměř nepodílely, avšak jejich podíl postupně roste.

U čerstvých a bílých sýrů se zvýšil počet prodejců, z šesti na dvacet. Nárůst prodeje mezi lety 2004/2005 a 2010/2011 byl zaznamenán ve výši 153 %. Nárůst prodeje čerstvých a bílých sýrů byl ze všech sledovaných výrobků nejvyrovnanější. Cena čerstvých a bílých sýrů se pohybuje od 100 Kč/ kg a výše (Farma ZPZ, 2010 a Mejsnar, 2011).

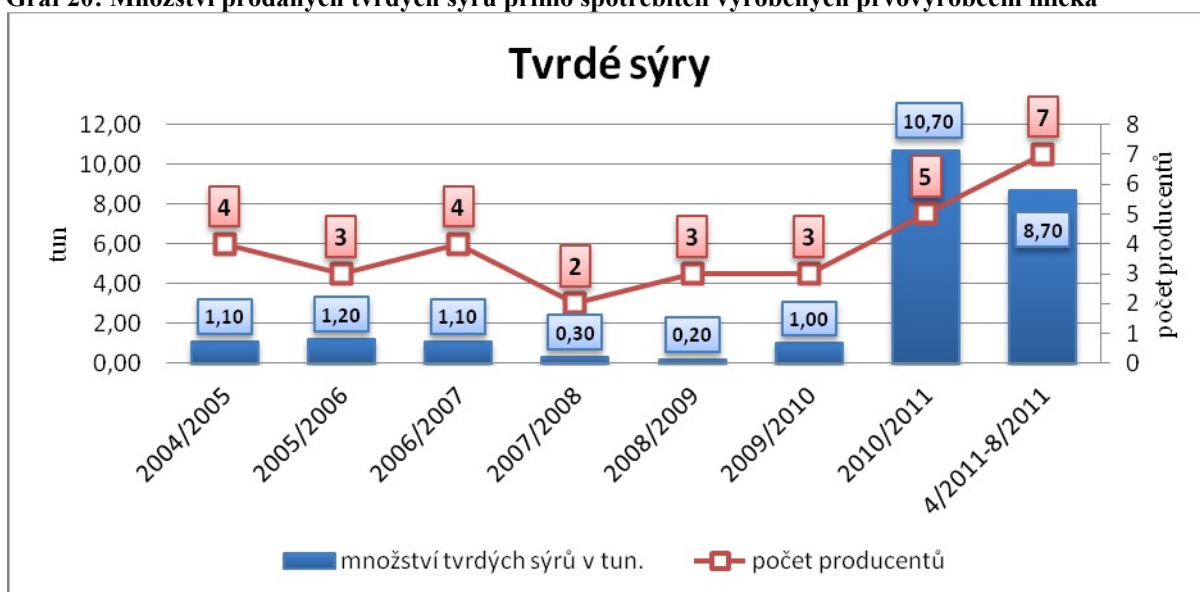
Graf 19: Množství prodaných čerstvých a bílých sýrů přímo spotřebiteli vyrobených prvovýrobcem mléka

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF. Graf zpracován autorkou práce.

U tvrdých sýrů byl nárůst mezi kvótovými roky 2009/2010 a 2010/2011 vysoký. Zatímco za celý kvótový rok 2010/2011 se prodalo celkem 10,7 tun tvrdých sýrů, tak za období od dubna do srpna 2011 se prodalo téměř devět tun.

Graf 20: Množství prodaných tvrdých sýrů přímo spotřebiteli vyrobených prvovýrobcem mléka

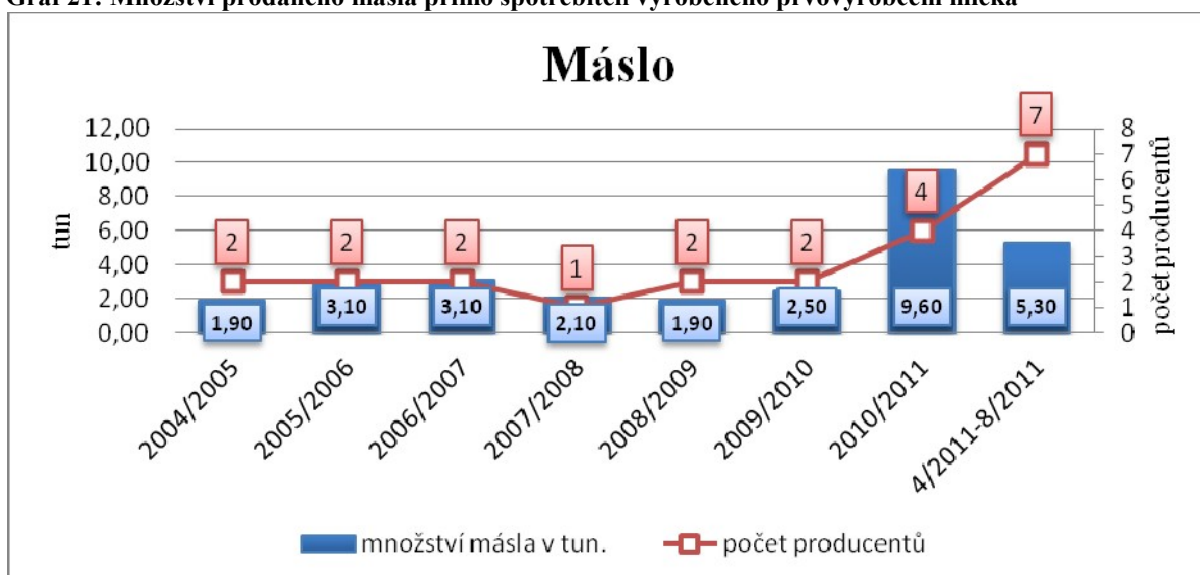
Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF. Graf zpracován autorkou práce.

Dá se tedy předpokládat, že se prodej tvrdých sýrů ještě zvýší. Svědčí to zřejmě o oblíbě těchto výrobků mezi zákazníky. Cena za tvrdé sýry se pohybuje od 200 Kč/kg a výše (Farma ZPZ, 2010 a Mejsnar, 2011).

5. 8. 4. Výroba másla a smetany na farmě

Prodej másla a smetany zaujímá nejmenší podíl na celkovém přímém prodeji.

Graf 21: Množství prodaného másla přímo spotřebiteli vyrobeného prvovýrobcem mléka

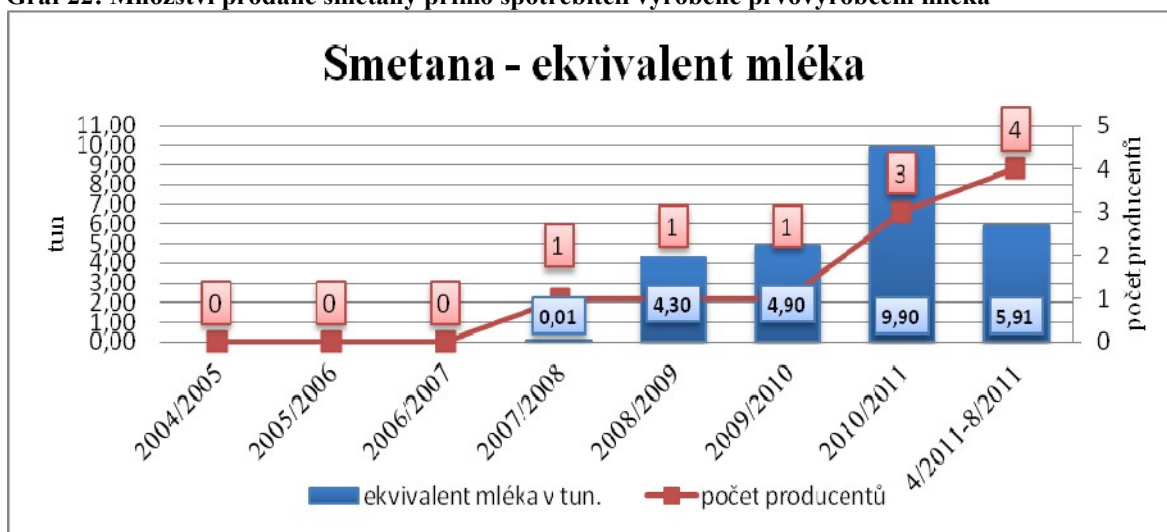

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF. Graf zpracován autorkou práce.

Stejně jako tomu bylo u tvrdých sýrů, prodej másla a smetany se nastartoval až s rokem 2010/2011. U másla byl nárůst mezi roky 2009/2010 a 2010/2011 o 284 %. Zvýšil se také počet producentů, ze dvou na sedm.

Smetana nebyla od kvótového roku 2004/2005 do 2006/2007 prodávána napřímo prvovýrobcem vůbec. V roce 2007/2008 se na trhu objevil pouze jediný producent. V kvótovém roce 2011/2012 již na trhu působí čtyři prvovýrobci, kteří smetanu prodávají prostřednictvím přímého prodeje.

Graf 22: Množství prodané smetany přímo spotřebiteli vyrobené prvovýrobcem mléka

Zdroj údajů: Oddělení správy mléčných kvót SZIF. Graf zpracován autorkou práce.

O nárůstu prodeje mléčných výrobků se zřejmě zasloužily farmářské trhy a farmářské prodejny, které se postupně začaly od jara roku 2010 rozrůstat. Záslouhou na prodeji všech mléčných komodit mají také sami prodejci, kteří se snaží o zvýšení zájmu o regionální potraviny. Výrobky jsou sice dražší než výrobky prodávané v obchodech, ale ve většině případů jsou výrobky často ručně vyráběné a balené. V ČR se objevuje stále více spotřebitelů, kterým záleží na kvalitě a původu potravin. Proto roste i zájem o tyto komodity. Vzhledem ke zvýšené spotřebě jogurtů a sýrů, zachytili prvovýrobci tento trend u spotřebitelů správně.

6. Diskuse

V podmínkách České republiky je podle prezidenta Agrární komory ČR J. Veleby (2011) chov skotu základem agrární soustavy. Veleba dále k chovu skotu dodává, že: *„Tím základem je koloběh organické hmoty v půdě a udržování její přirozené úrodnosti. Ten vidí odborníci. A druhým základem, který vidí všichni, je krajina, respektive uspořádání osevního postupu na půdě.“* (Veleba, 2011, str. 8). Na chovu skotu a produkci mléka je napojeno mnoho dalších aktivit, které se navzájem doplňují. Bez skotu budou pole obseté jen monokulturními plodinami. Peterová (2010) a Svatoš a kol. (2009a) dále upozorňují na multifunkční komplex zemědělství a mimoprodukční funkce živočišné výroby, které jsou spojeny s tvorbou potravin, jako přirozeným cyklem na zemi a v první řadě s udržitelným rozvojem, spojeným s péčí o životní prostředí. Mimoprodukční funkce zemědělství je spojena také se zabezpečením přiměřené potravinové bezpečnosti a s tím spojené soběstačnosti. Přibík (2010) dle informací Zemědělského svazu ČR uvedl, že Česká republika již není soběstačná v produkci mléka. Ve zprávě dále uvedl, že: *„...výroba mléka v přepočtu na osobu loni dosáhla 238 litrů, jeho průměrná spotřeba je přitom zhruba o 12 litrů vyšší“*. Přibík dále napsal, že informaci okomentovalo MZe ČR s tím, že: *„podle předběžných údajů za rok 2010 vychází soběstačnost vypočítaná z poměru výroby mléka a celkové domácí spotřeby mléka v roce 2010 na 118,9 procenta. V případě, že se tento údaj bude posuzovat z pohledu poměru nákupu a spotřeby, vychází podle MZe soběstačnost na 102,5 procenta.“* (Přibík, 2010, str. 2). Dle Svatoše a kol. (2009a) je soběstačnost vyjádřena jako podíl celkové domácí produkce a celkové domácí spotřeby. Dle Svatošovy metodiky autorka práce postupovala a souhlasí s výsledky MZe ČR a dále autorka dodává, že soběstačnost hodnocená z pohledu poměru tržní produkce a spotřeby činila v roce 2010 celkem 114,1 %. Výsledky analýzy soběstačnosti dále dokládá Fialová (2011b) v rozhovoru s J. Kopáčkem, předsedou Českomoravského mlékárenského svazu, který uvedl, že se zatím v ČR vyrobí více mléka, než se spotřebuje. Autorka práce zjistila, že u výroby mléka v ČR došlo mezi lety 2000 až 2010 k poklesu pouze o 3,5 %, u nákupu mléka byl pokles výraznější, a to o 10,5 %. Tržní produkce mléka se mezi lety 2004 až 2010 snížila o celkem 0,65 %. Výrazně se snížil počet dojnic v období od roku 2000 do 2010, a to o 27 %, ale zároveň vzrostla průměrná roční dojivost, a to o 31,4 %, tj. o 1 649 litrů. Vysoký úbytek dojnic spojený s vysokým růstem užitkovosti zaručil pouze mírný

pokles výroby a tržní produkce mléka. J. Motyčka, ředitel Svazu chovatelů holštýnského svazu ČR v rozhovoru s Velechovskou uvedl, že: „*Průměrná užitkovost holštýnských krav v kontrole užitkovosti již dosáhla téměř devíti tisíc kilogramů mléka. Její další zvyšování stejným tempem jako v uplynulém období, které bylo 250 kg mléka ročně, se nedá předpokládat. Pokud vzroste průměrná užitkovost holštýnskou plemenicí o 100 kilogramů za rok, nebude to stačit k pokrytí výpadku způsobeného snižováním stavu dojnic.*“ (Velechovská, 2011, str. 27). S tím souhlasí i autorka předkládané práce, která na základě propočtů zjistila, že holštýnské plemeno tvořilo v roce 2010 celkem 57 % všech dojnic zařazených v kontrole užitkovosti a že mezi lety 2009 a 2010 došlo k poklesu počtu těchto dojnic o 7 tis. kusů, tj. z 212 tis. kusů na 205 tis. kusů. V roce 2009 meziročně vzrostla užitkovost holštýnského plemene jen o 25 kg. V roce 2010 byl růst vyšší, a to o 135 kg oproti roku 2009. Mezi lety 2003 a 2007 rostla užitkovost holštýnských plemen v průměru o 253 kg a mezi lety 2008 až 2010 rostla v průměru jen o 65 kg. U plemene českého strakatého došlo mezi lety 2009 a 2010 k poklesu stavů o 6 tis. kusů, ze 145 tis. kusů na 139 tis. kusů. Mezi lety 2003 a 2007 rostla užitkovost českého strakatého plemene v průměru o 142 kg. V roce 2009 došlo dokonce k meziročnímu poklesu užitkovosti českého strakatého plemene o 9 kg. U holštýnských plemen se jedná mezi lety 2009 a 2010 o průměrný roční úbytek 60 mil. kg mléka a u českého strakatého plemene se jedná o průměrný úbytek 37,3 mil. kg mléka. Jedná se tedy o průměrný roční úbytek 97,3 mil. kg (představuje celkem 2,65 % celkové tržní produkce roku 2010). Ve skutečnosti došlo mezi lety 2009 a 2010 ke snížení tržní produkce o 82,3 mil. kg mléka.

J. Veleba při hodnocení kvótového roku 2010/2011 v rozhovoru s Fialovou konstatoval, že: „...*Česká republika naplnila mléčnou kvótu pouze na 91,5 procenta*“. Veleba v rozhovoru dále dodal, že: „*Tento rozdíl v kvótě znamená fyzicky 39 až 40 tisíc krav, které by se v ČR chovaly, kdyby se kvóta naplnila. S tím souvisejí asi dva tisíce pracovních míst přímo v kravínech a místa v navazujících odvětvích*“ (Fialová, 2011a, str. 2). Autorka práce zjistila, že kvótový rok 2010/2011 byl naplněn na 90,69 %. Velebovy informace o plnění kvóty pocházejí z května 2011, kdy v tomto období dochází ke srovnávání měsíčních hlášení a ročních prohlášení o dodávkách mléka, z čehož vyplývá, že může docházet k opravám plnění kvót. Autorka dále zjistila, že v roce 2010 činila celková spotřeba mléka a mléčných výrobků celkem 2 197 mil. litrů. Rozdíl mezi vnitrostátní kvótou pro dodávky (vnitrostátní kvóta pro dodávky v roce 2010/2011 činila 2758,8 mil.

litrů) a celkovou spotřebou mléka činí 561,8 mil. litrů. Autorka dále uvádí, že celková spotřeba mléka a mléčných výrobků se mezi lety 2009 a 2010 snížila o 2 % a ve stejném období došlo také ke snížení produkce všech mlékárenských výrobků, kromě tvarohu (pokles výroby mezi lety 2009 a 2010 u konzumního mléka činil 6,5 %, u jogurtů a ostatních zakysaných nápojů klesla výroba o 8,6 %, u másla došlo k poklesu výroby o 26,7 %, u sýrů byl pokles zaznamenán o 2 % a výroba tvarohu vzrostla o téměř 5 %). Dle Peterové (2010) jsou přebytky řešeny exportem. Dále uvádí, že zásluhou krátké skladovatelnosti mléka se pro export vyrábí především mléko sušené a máslo, čehož využívají téměř všichni exportéři. Vysoké množství SOM a másla na trhu negativně ovlivňuje ceny. Přebytek mléka ve výši 561,8 mil. litrů by tedy musel být řešen právě výrobou SOM a másla, což by se podle autorky, negativně odrazilo na již tak špatné situaci v sektoru mléka. V roce 2008/2009 byla České republice v rámci „soft landing“ navýšena národní kvóta o 2 % a od roku 2009/2010 do 2013/2014 dochází ke každoročnímu navyšování národní kvóty o 1 %. Odvolávat se tedy, byť i jako prezident Agrární komory ČR, na nenaplnění mléčné kvóty a porovnávat jí s „ušlým ziskem“ chovu dojnic a pracovních míst je v současné době absolutně neadekvátní, až mystifikující. Další informaci týkající se plnění mléčných kvót uvedl Z. Houška, místopředseda představenstva mlékařského a hospodářského družstva JIH (pozn. největší odbytové družstvo v ČR), v rozhovoru s Fialovou (2011c), kde uvedl, že stavy dojených krav každým rokem v ČR klesají a konkrétně dodal, že průměrný stav dojnic v minulém roce představoval 378,4 tis. kusů a meziroční pokles činil 4 %. V rozhovoru dále uvedl, že zvýšením užitkovosti se v současné době drží kvóta na úrovni 94 procent plnění a že letos by se mohlo plnění přiblížit více ke stu procent. S výše uvedeným, týkající se mléčných kvót, autorka práce nesouhlasí, protože zjistila, že dle informací Oddělení správy mléčných kvót SZIF se od dubna do srpna roku 2011 plnění kvóty pro dodávky pohybovalo okolo 40 %. Prostřednictvím výpočtu průměrného plnění dodávkové kvóty (Příloha: Tabulka č. 3), autorka spočítala, že by plnění dodávkové kvóty za rok 2011/2012 mohlo dosáhnout 92 % i s jednoprocentním navýšením vnitrostátní kvóty pro dodávky (navýšení o 25 mil. kg, zbytek navýšen na přímý prodej). Dle výpočtu by se celková tržní produkce mléka mezi lety 2010/2011 a 2011/2012 mohla zvýšit o 38 mil. kg mléka.

Negativním trendem v ČR je, že se během let 2000 až 2010 zvýšil export nezahuštěného mléka a smetany o 2 741 %, tj. o 560 657 tun. Svědčí o tom i rovnice

lineárního trendu exportu nezahuštěného mléka a smetany, ze které vyplynulo, že v každém následujícím roce vzroste export nezahuštěného mléka a smetany v průměru o 80 629 tun. Soběstačnost vypočítaná z nákupu mléka, tj. uchování českého syrového kravského mléka pro zpracovatelský průmysl působící na území ČR, vychází autorce pro rok 2010 celkem ve výši 102,5 %. Dle lineárního trendu na základě existujících dat od roku 2000 do roku 2010 vychází, že v roce 2011 bude do 100% soběstačnosti v nákupu mléka chybět 1,31 %. Se zvýšením exportu syrového mléka do zahraničí souvisejí pracovní místa ve zpracovatelském sektoru. Čím méně mléka bude ČR zpracovávat, tím méně bude ve zpracovatelském sektoru České republiky zaměstnáno lidí. Výsledky rovnice lineárního trendu z množství exportovaného mléka z ČR od roku 2000 do roku 2010 ($y = 80629x - 165295$) a také např. aktuální zpráva ČTK (2011b) hovoří za své. Ve zprávě je uvedeno, že ke konci roku 2011 uzavře provoz mlékárna NET Kralovice, avšak výkup mléka od prvovýrobců bude dál pokračovat, jen s tím rozdílem, že mléko bude exportováno a dále zpracováváno v Německu. Autorka práce propočítala, že v roce 2008 byla výkupní cena mléka v zahraničí vyšší o 3,77 %, v roce 2009 o 8,74 % a v roce 2010 o 6,25 % než výkupní cena v ČR. I přes to, že výkupní cena v zahraničí byla v roce 2010 o 6,25 % vyšší než v ČR, došlo k meziročnímu poklesu vývozu nezahuštěného mléka a smetany o 10 %. Autorka se však domnívá, že pokles exportu mléka mohl být způsoben krizí v celém sektoru s mlékem v EU. Vzhledem k vyšším výkupním cenám za mléko v zahraničí než v ČR autorka tedy rozumí prvovýrobcům mléka, kteří své mléko raději prodávají zahraničnímu zpracovateli. Z pohledu autorky však jde o negativní zprávy zejména pro spotřebitele a celkovou ekonomiku sektoru produkce a výroby mléka v ČR. Dle Peterové (2010) je nutné exportovat výrobky s tzv. vysokou přidanou hodnotou, jakými jsou např. sýry, tvarohy a další. Zpracovatelé působící na českém trhu však dle analýzy zahraničního obchodu a analýzy produkce výroby činí přesný opak. Syrové mléko se vyváží za hranice a dováží se sýry a další výrobky s vysokou přidanou hodnotou. Import sýrů a tvarohů se od roku 2000 do roku 2010 zvýšil o 357 % a bilance je pro ČR výrazně záporná. Výše popsané dokazuje další článek ze začátku roku 2011, ve kterém je uvedeno, že *„Na Slovensku se říká: “V Česku bude brzy jediná mlékárna. Ta v Drážďanech.” Nezanedbatelné množství suroviny navíc odtéká za hranice. A je jisté, že cisterny mezi Českem a Německem budou pendlovat dál. Zdejší zemědělci se chovají ekonomicky, když za lepší cenou odcházejí za hranice. Ať ale potom agrární lídři nenařikají, jak se snižuje*

naše soběstačnost.” (Králová, 2011c, str. 42). S tím souhlasí autorka práce, která zjistila, že podíl exportovaného nezahuštěného mléka do Německa činí 34 %. Z. Houška v rozhovoru s Fialovou k exportu mléka dodal, že je dán dlouhodobými smlouvami a dále uvedl: „*Nepřináší nám to žádné potěšení, protože jsme si vědomi, že nám odchází přidaná hodnota*“ (Fialová, 2011c, str. 2). Z výše uvedeného tedy pro autorku práce vyplývá, že export syrového mléka bude i nadále ve velkém pokračovat. Za hranicemi se z českého mléka vyrábějí výrobky, které se vracejí v lepším případě do Čech, v tom horším případě jsou použity dle autorky pro jinou zemi. Vzhledem k tomu, že se v ČR zvýšila spotřeba sýrů (během let 2000 až 2010 se zvýšila spotřeba o 26 %), klesla výroba sýrů v ČR (mezi lety 2000 až 2010 došlo k poklesu výroby celkem o 17 %) a zvýšil se import této komodity do ČR (mezi lety 2000 až 2010 došlo ke zvýšení importu sýrů (započítáván je i tvaroh) o 357 %), je zřejmé to, co potvrzuje Českomoravský mlékárenský svaz, a sice že podíl dovozových výrobků na spotřebě celkově dosáhl již 39 procent a u sýrů dokonce 44 procent (Fialová, 2011b).

Mezi posláním zemědělského odvětví je vedle produkce potravin a dalších, také dle Peterové (2010) zabezpečení ceny pro zemědělce, které vytvoří vhodné zdroje potřebné pro zabezpečení reprodukce kapitálu, pracovní síly a zajistí standardní životní podmínky. Vzhledem k průměrné CZV v roce 2009, výkupní ceny pro zemědělce nezajišťovaly ani zdroje pro zabezpečení reprodukce kapitálu a už vůbec nezajišťovaly standardní životní podmínky. Nejhorší situace byla autorkou zaznamenána v červenci 2009, kdy se průměrná cena za mléko v I. třídě jakostní a vyšší, pohybovala na hranici 5,90 Kč/l a rozdíl mezi průměrnou CZV a průměrnými náklady v roce 2009 činil -2,04 Kč/l. Až v únoru 2010 dosáhla CZV hranice alespoň 7 Kč/l. V červenci 2009 Doucha uvedl, že: „...*CZV mléka v přepočtu na úrovni 6 Kč/l zdaleka nepokrývají výrobní náklady ani těch nejefektivnějších producentů*“ (Doucha, 2009, str. 37-38). Výše uvedené dokazuje Alterová (2009), která popisuje, že prudký pokles cen mléka a jejich dlouhodobé setrvání na nízké úrovni je další ránou pro zemědělskou produkci a někteří zemědělci již končí s chovem dojnic. Ti šťastnější producenti nemusejí své dojnice dávat na jatka, ale poštěstí se jim stádo prodat jinému, většinou zahraničnímu chovateli. Dále napsala, že „*Specializace na převážně živočišnou výrobu narazila na nevyzpytatelnost trhu. Některé subjekty, zejména ty, které svoji výrobu již dříve diverzifikovaly do různých činností, se ještě snaží dojnice udržet. Ale i na ně už doléhá krize.*“ (Alterová, 2009, str. 47). ČTK (2009) informovala o redukci stáda

dojnic z důvodu nízké výkupní ceny mléka. Mezi lety 2008 a 2009 autorka zaznamenala pokles průměrného stavu dojnic o 2 % a při meziročním srovnání let 2009 a 2010 došlo k dalšímu poklesu, a to o 4 %. ČTK (2009) dále ve své zprávě uvedla, že problém s výkupní cenou není jen záležitostí českého mlékárenského sektoru, ale trápí celou Evropu. Za nízkými výkupními cenami mléka stála z pohledu autorky celosvětově snížená poptávka po mléce, přebytek SOM a másla na evropském trhu, zvýšená produkce mléka, a to především na Novém Zélandu, v Austrálii a v „novém“ světě a v neposlední řadě také vlivem spekulantů s komoditami. Peterová (2010) upozorňuje na globalizační vlivy působící také na zemědělce. Na globální vlivy čeští prvovýrobci mléka doplatili. Výše uvedené dále komentuje i P. Marek, ředitel Choceňské mlékárny. *„Je třeba neustále zdůrazňovat, že se jedná o problém celoevropský a my jsme součástí EU. Musíme zapomenout na české mléko, český trh a proto také na jakékoliv národní regulace. Příčinou přetlaku mléka je ztráta konkurenceschopnosti evropských mlékařů, resp. vývozců sušeného mléka a másla a výrazné snížení exportních cen uvedených komodit.“* (Marek, 2010, str. 2). Jiné příčiny způsobující nízké CZV v roce 2009 vidí Doucha (2009) v nadvýrobě mléka, v nižší efektivnosti českých zpracovatelů a prvovýrobce mléka, v nevhodné marketingové orientaci zpracovatelů a v neposlední řadě také v síle obchodních řetězců spojené s tlaky na dodavatelské ceny. Dále dodává, že mnozí evropští výrobci volají po návratu k nižším výrobním kvótám a po zavedení minimálních výkupních cen. Autorka práce k volání mnohých evropských výrobců po zavedení nižších kvót konstatuje, že i přes systém mléčných kvót docházelo k subvencím, intervencím a vyhlašování různých mimořádných podpor a ceny byly závislé na cenách světových. Na zavedení tvrdšího režimu kvót by doplatily především země jakými je ČR. Vzhledem k situaci, kdy na začátku systému mléčných kvót v ČR, v roce 2001 (bez SOT EU) činil celkový počet producentů zhruba 3 500, v roce 2004/2005 (SOT EU) se počet snížil na 2 950 a v roce 2010/2011 činil počet držitelů kvót 2 224, lze usoudit, že kvótový systém a celkové změny v sektoru měly negativní vliv na počet producentů mléka v ČR. Legislativní opatření spojená se zavedením kvót a hygienickými či veterinárními požadavky odradila notnou dávku producentů. V případě platby dávky v roce 2005/2006 autorka zjistila, že dávka nejvíce postihla podnikající fyzické osoby, protože podíl počtu fyzických podnikajících osob se z 59 % snížil v roce 2006/2007 na 57 % z celkového počtu subjektů. Navíc přístup mnohých členských států k systému mléčných kvót je mnohdy

velmi diskutabilní. Na téma síly obchodních řetězců a zpracovatelů vyšel v červenci 2009 článek týkající se závislosti CZV, CPV a SC. Janda (2009) v článku napsal, že podle farmářů jsou na vině nízkých cen především obchodní řetězce. Farmáři dále uvádějí, že výkupní ceny mléka klesají a jejich marže rostou. Důkazem pro toto tvrzení je konečná cena pro spotřebitele, jejíž pokles by měl být mnohem výraznější, aby odpovídal pádu výkupních cen. Obchodníci toto nařčení odmítají. Z. Juračka, představitel Svazu obchodu a cestovního ruchu ČR, v rozhovoru s Jandou (2009) uvedl, že: „Podle Českého statistického úřadu mají největší podíl na spotřebitelských cenách mléka a mlékárenských výrobků zpracovatelé mléka (mlékárny), následně zemědělci a zcela nejnižší podíl na výsledné ceně, za kterou výrobky nakupují zákazníci, mají obchodníci.“ Výše uvedené vyjádření čeští zpracovatelé mléka odmítli komentovat. V září roku 2011 se objevila zpráva o nižších ziscích mlékáren z důvodu vyšších CZV. Tuto zprávu přinesla ČTK (2011c), která se odvolávala na slova předsedy Českomoravského mlékárenského svazu J. Kopáčka. Ve vyjádření je uvedeno, že mlékárnám v ČR v roce 2011 ubírají zisky vyšší CZV a vyšší náklady spojené s tlakem obchodů, které se nedaří plně promítnout do spotřebitelských cen mléčných výrobků. Náklady na vykupované mléko se totiž v ceně výrobků promítají 70 až 80 procenty. A tento rozdíl podle Kopáčka „... táhnou zpracovatelé ze svého,...“. Další vývoj ovlivní vyjednávání mlékáren s obchodníky. Větší šanci uspět podle J. Kopáčka mají velcí zpracovatelé. S tím souhlasí autorka práce, která dle analýzy (období 2000 až 2010) průměrné CZV u mléka kravského v I. jakostní třídě a vyšší, průměrné CPV za mléko polotučné trvanlivé a průměrné SC (bez DPH) u mléka polotučného trvanlivého shledala zajímavá zjištění. Porovnáním rozdílů CZV a CPV a dále pak rozdílů CPV a SC bylo zjištěno, že se role ve výši rozdílů vyměnily, a to ve prospěch obchodníků. V roce 2000 byl zaznamenán nejvyšší rozdíl cen u CZV a CPV ve výši 4,65 Kč/l ve prospěch zpracovatelů, zatímco rozdíl SC a CPV činil celkem 2,34 Kč/l ve prospěch obchodníků. V roce 2011 byla situace opačná. Rozdíl mezi CZV a CPV činil 2,13 Kč/l ve prospěch zpracovatelů, a rozdíl mezi CPV a SC již činil 4,45 Kč/l ve prospěch obchodníků. V případě porovnání rovnic lineárního trendu CZV, CPV a SC je zřejmé, že největší pokles cen byl zjištěn právě u zpracovatelů mléka (z rovnice lineárního trendu CPV vyplývá, že v každém následujícím roce klesne cena v průměru o 0,1851 Kč/l, z rovnice lineárního trendu CZV plyne, že v každém následujícím roce klesne cena v průměru o 0,0214 Kč/l, tedy méně než CPV a z rovnice lineárního trendu SC vyplývá, že v každém následujícím roce vzroste cena

v průměru o 0,0312 Kč/l.). Kopáček pro ČTK (2011c) dále uvedl, že v budoucnu zřejmě uspějí jen velcí zpracovatelé mléka. Autorku předkládané práce tedy nepřekvapuje snaha A. Babiše, majitele společnosti AGROFERT holding s. r. o., zvětšovat své zpracovatelské provozy. To potvrzují i slova místopředsedy Potravinářské komory ČR M. Kobery, který v rozhovoru se Sacherem dodává: „*Agrofert v podstatě jen potvrzuje trend, kdy se „velcí stávají většími“ a vedle nich zůstávají už jen drobné regionální podniky. Střední vrstva pomalu úplně mizí,...*“ (Sacher, 2011, str. 24). Babišovi v srpnu 2011 schválil Úřad pro ochranu hospodářské soutěže fúzi mlékárny Hlinsko a mlékárny Olma, kterou již vlastní (ČTK, 2011d). S výše uvedeným souhlasí i autorka práce, která z analýzy objemu mléka vstupujícího do výroby dospěla k závěru, že po sloučení mlékáren se AGROFERT holding s. r. o. stane jedničkou na českém mlékařském trhu a ovládne 17 % (za kvótový rok 2010/2011) veškerého zpracovaného mléka v ČR. Králová (2011a) dále uvádí, že mlékárna Hlinsko zřejmě nebude jediným Babišovým úlovkem. Sám Babiš se v rozhovoru se Sacherem (2011, str. 24) vyjádřil následovně: „*Trh je tu už roky zdeformovaný, ale především kvůli obchodním řetězcům, které si diktují nesmyslné podmínky. Ten pohled má logiku – většina potravin prodávaných v Česku pochází z dovozu a něco jako ryze „český trh“, který by mohla ovládnout jediná firma, v propojené EU prakticky neexistuje. I kdybych s Agrofertem skoupil veškerou výrobu masa či mléka v zemi, nic to s trhem neudělá.*“ Ke sloučení mlékárny Hlinsko a Olma se pro Sachera vyjádřil také M. Teplý, ředitel dosud největší české mlékárny MADETA a. s., který dodal: „*Kdybych na to měl peníze, nechovám se jinak než on. Dodáváme řetězcům 70 procent produkce a platí, že čím větší hráč, tím lepší vyjednávací podmínky sobě i ostatním*“ (Sacher, 2011, str. 24). Autorka v předkládané práci konstatuje, že v současném globalizovaném světě, který ovládají velké nadnárodní řetězce, mléčný sektor nevyjímaje, je pokus o ovládnutí trhu s mlékem v ČR jen logickým krokem. Vzhledem k tomu, že ČR patří k zemím, které produkují neveliké množství mléka, nezbude zpracovatelům a prvovýrobcům nic jiného, nežli se spojovat a vyjednávat tak lepší podmínky. Z. Houška k současné situaci na trhu s mlékem v ČR v rozhovoru s Fialovou (2011a) dále dodal, že i přes vyšší CZV, která je prvovýrobcům mléka v současnosti placena, řada chovatelů dojnic s produkcí končí a převádí dojnice do typu chovu nedojený, tj. do kategorie krav bez tržní produkce mléka. Pro chovatele je tudíž takovýto chov méně náročný, neboť se o krávy nemusejí starat dvakrát někdy i třikrát denně 365 dní v roce. Dle autorky práce nemusejí prvovýrobci

mléka dále plnit náročnou agendu spojenou se systémem mléčných kvót v ČR. Autorka dále poznamenává, že od roku 2000 do roku 2010 přibyl počet krav bez tržní produkce mléka o 151 %, tj. z 67 tis. kusů na 168 tis. kusů a během kvótových let 2004/2005 až 2010/2011 se snížil počet producentů s dodávkovou kvótou o 726.

Situace s nízkými výkupními cenami za mléko, která nastala v roce 2009 a 2010 vyvolala v ČR nezvykle velký zájem o „nový“ distribuční kanál s názvem mléčný automat. P. Havel (2010), agrární analytik, se domnívá, že za rozvojem automatů v ČR stojí tradice, na kterou marketingově provozovatelé sází. Dále dodává, že: *„Konzumace syrového kravského mléka byla v minulosti v Česku normální.“* Z analýzy prodeje syrového kravského mléka a mléčných výrobků, kterou autorka v práci provedla, vyplývá, že od konce roku 2009 začal SZIF evidovat narůstající počet změn kvót z dodávek na přímý prodej a posléze evidoval i narůstající prodej syrového kravského mléka a výrobků přímo spotřebiteli. Cena mléka z automatu se dle autorčina odhadu v současnosti pohybuje mezi 15 až 25 Kč/l, v závislosti na umístění. Rozdíl mezi výkupní cenou (CZV) a cenou mléka prodaného z mléčného automatu tedy představuje dvojnásobek či trojnásobek toho, co dostávají prvovýrobci od zpracovatelů. Z analýzy dále vyplynulo, že v roce 2009/2010 byl zaznamenán meziroční nárůst počtu držitelů kvóty pro přímý prodej o 54 % a v roce 2010/2011 došlo k dalšímu meziročnímu nárůstu o 12,6 %. V roce 2009/2010 došlo k nárůstu prodeje SKM o 89 % oproti předcházejícímu roku a v roce 2010/2011 došlo k dalšímu meziročnímu navýšení prodeje SKM, a to o 93 %. V kvótovém roce 2010/2011 se prodalo celkem 5 686,5 tun mléka. V roce 2011/2012 dochází k postupnému snižování SKM. Podle lineárního trendu z existujících dat za období leden až srpen 2011 dojde v roce 2011 k poklesu prodaného SKM přímo spotřebiteli o téměř 9 % (Příloha: Tabulka č. 2). Mezi producenty, kteří začali prodávat SKM byly z převážné většiny právnické osoby, které dodávají schválenému odběrateli velké množství mléka. Cena mléčného automatu se pohybuje od 200 tis. Kč do jednoho milionu Kč a automat si z převážné většiny mohly dovolit právě velké společnosti. Výše uvedenému nasvědčuje i autorčina analýza, ve které bylo zjištěno, že mezi kvótovými roky 2009/2010 a 2010/2011 došlo ke změně u prodávajících. Zatímco ještě v roce 2009/2010 se na prodeji podílely více fyzické podnikající osoby (52 % objemu), tak v roce 2010/2011 převzaly roli právnické osoby, a to téměř 60% podílem na prodeji (největší podíl právnických osob tvoří akciové společnosti a družstva). V roce 2011/2012 již však došlo k poklesu podílu právnických osob, a to na

55 % objemu celkového přímého prodeje. Právnícké osoby se podle autorčina názoru pokusily prodávat mléko prostřednictvím přímého prodeje. Ve většině případů využily možnosti prodeje mléka prostřednictvím mléčného automatu a po určité době zjistily, že se jim prodej přes automat nevyplácel, a proto se také ve většině případů rozhodly s prodejem přestat. Peterová (2010) k přímému prodeji dodává, že je většinou vhodný pro menší objemy výroby a odbyt je časově značně náročný a častokrát dosti nejistý. O tom, že je přímý prodej dosti nejistý se přesvědčili všichni prodejci SKM. V období největšího rozvoje automatů, tj. v únoru 2010, Holý (2010) s odvoláním na Ministerstvo zdravotnictví ČR uvedl, že konzumace nezpracovaného mléka může způsobit onemocnění s možností přenosu bakterií a virů. Prodejci proto museli své automaty označit nápisy „Syrové mléko před použitím převarit“. Autor dále dodal, že k vyjádření se připojil i hlavní hygienik ČR Michael Vít. Zástupce SVS ČR v rozhovoru s Rytinou uvedl, že se ještě ke konci roku 2009 snažil přesvědčit samotné producenty mléka prohlášením, že *„...rizika prodeje syrového mléka jsou značná, obtížně předvídatelná a že mnohem bezpečnější je prodej mléka šetrně pasterovaného.“* (Rytina, 2009, str. 20). Prodejci, kteří dbali na jakost mléka, doplatili dle autorky na negativní mediální kampaň namířenou proti automatům. Ze slov mnohých z nich, autorka práce konstatuje, že obavy spotřebitelů zapříčinily snížení množství prodaného SKM přímo spotřebiteli. Výše uvedené potvrzuje i článek zabývající se mléčnými automaty. Vokáč (2011) v článku popisuje, že automaty byly před dvěma lety žádanou novinkou a dnes jejich provozovatelé prodělávají. J. Uchytíl ze Zemědělské společnosti Krucemburk (pozn. významný producent mléka v ČR) v článku vysvětluje důvody, které vedly ke snížení prodaného mléka takto: *„Skončili jsme, protože podnikáme v Čechách. Za všechno může jeden státní úředník, který prohlásil, že mléko může být škodlivé.“* Státním úředníkem Uchytíl myslel právě hlavního hygienika Víta. K Uchytílovi se přidává také I. Mohelno z Agro Mohelno (pozn. významný producent mléka v ČR) a prohlášení komentoval následovně: *„To bylo hodně nešťastné vyjádření. Po tom vyjádření rapidně klesla výtoč, provoz automatů je prodělečný. Z pěti se denně vytočí zhruba 200 litrů. Abychom se dostali alespoň na nulu, potřebovali bychom třikrát tolik.“* Autor dále uvádí, že zatímco na počátku loňského roku evidovala SVS ČR zájemce o další povolení, nyní už o provoz automatů nikdo ne žádá. S tím souhlasí i autorka práce, která zjistila, že v roce 2009 schválila SVS ČR celkem 31 automatů, v roce 2010 celkem 115 automatů a od ledna do srpna 2011 schválila SVS ČR pouze 15 automatů na mléko, z čehož vyplývá, že

zájem o automaty klesá. K mléčným automatům se pro ČTK (2011e) vyjádřil i předseda Asociace soukromého zemědělství J. Stehlík takto: „*Myslím, že je nyní standardní situace, kdy trh v této oblasti se nasýtil a nárůst mlékomatů již tak nepokračuje. Není to způsobeno překážkami ze strany státní správy, protože ta se v poslední době v této oblasti chová dost korektně*“. Autorka práce s vyjádřením J. Stehlíka souhlasí. Spotřebitelé se nechali zlákat vidinou tradiční konzumace SKM v ČR a prvovýrobci mléka zkusili své štěstí. Zájem opadl a sláva automatů skončila. Teď už provozovatelé automatů spoléhají pouze na věrné zákazníky. Dle ČTK (2011e) s odvoláním na MZe ČR se celkové množství mléka a mléčných výrobků přímo spotřebiteli zvýšilo, ale oproti prodeji mléka ke zpracování je stále zanedbatelné. Podíl činí asi tři procenta. J. Stehlík se k přímému prodeji dále vyjádřil následovně: „*Je jasné, že tento způsob prodeje je pouze okrajovou záležitostí, ale velice důležitou pro fungování nabídky a propagace mléka*.“ ČTK (2011e) ve zprávě dále uvedla, že zájem menších farmářů o přímý prodej výrobků stále roste, protože za ně dostávají lépe zapláceno a o marži se nemusejí dělit s obchodníky. Z pohledu spotřebitele je dle autorky práce tato forma prodeje vítanou možností, jak dostat kvalitní potravinu a jak se vyhnout neosobnímu prostředí supermarketů. Peterová (2010) k přímému prodeji dále dodává, že předností je bezesporu přímý kontakt výrobce se zákazníkem s možností reakce na požadavky z hlediska množství, sortimentu, času, kvality i ceny. Očekávaná je i vyšší cena pro výrobce, než při běžných dodávkách velkoobchodnímu. S tím souhlasí i autorka práce, která zjistila, že podíl přímého prodeje na prodeji mléka ke zpracování činil v kvótovém roce 2010/2011 jen 0,26 %. Z autorčina šetření měsíčních hlášení přímého prodeje vyplynulo, že průměrná cena mléka činila zhruba 12 Kč/l, což je o 3,68 Kč/l více než dostane prvovýrobce od zpracovatele. Z analýzy dále vyplynulo, že v ČR vzrůstá množství prodaných jogurtů, tvarohů, sýrů, másla a smetany vyrobených přímo na farmě. Jedná se spíše o regionální produkty. Prodej mléčných výrobků se zvýšil v kvótovém roce 2009/2010. Celkově se také zvýšilo množství prodaného mléka a mléčných výrobků. K nárůstu došlo v roce 2009/2010, a to o 72,8 % oproti roku 2008/2009 a v roce 2010/2011 došlo k dalšímu meziročnímu nárůstu o 83,5 %. Celkový prodej činil v roce 2010/2011 6 927 tun mléčného ekvivalentu. O zvýšený prodej mléčných výrobků se postarali jak sami producenti, tak také možnost prodeje prostřednictvím farmářských trhů či prodejen. Spotřebitelé se začali více zajímat o původ potravin a jejich kvalitu. Výše uvedené podporuje i zpráva ČTK (2011a), ve které je uvedeno, že v ČR přibývá farmářských

prodejen a farmářské produkty si Češi oblíbili. Farmářské trhy se od roku 2010 staly hitem, nejen v Praze, ale i v jiných městech po celé ČR. Trhy obnovují v ČR téměř zaniklou tradici, spočívající v pouličním prodeji potravin.

Peterová (2010) k vlastní odbytové síti dále uvádí, že tato možnost je kapitálově náročná, protože zde existuje předpoklad, že se podnik musí stát integrátorem většího či menšího počtu podnikatelských subjektů, které zajišťují komoditu od vývoje až po finálního spotřebitele. Založit si vlastní odbytovou síť se rozhodl F. Němec z Netína, který ve svém rodišti založil malý zpracovatelský podnik a zpracovává zde vlastní mléčné produkty. V Praze v současné době provozuje tři obchody, ve kterých nabízí své vlastní mléčné výrobky a dále také výrobky od jiných regionálních výrobců. Marketing a veškerý další servis zajišťuje prostřednictvím svých zaměstnanců a svépomocí.

Fialová (2011d) uvedla, že si MZe ČR v roce 2011 nechalo udělat průzkum o tom, jak české spotřebitele zajímá kvalita potravin. Z šetření 1 069 osob vyplynulo, že téměř polovina z nich při nákupu jídla se více než dříve dívá na to, odkud výrobek pochází. Téměř 80 % dotazovaných uvedlo, že při nákupu upřednostňuje potraviny domácího původu. Králová k průzkumu napsala: *„Žádné průzkumy, ale police v hypermarketech říkají pravdu o tom, jak Češi nakupují potraviny. Regály nevyprazdňují loga a vlaječky vábíci na českou kvalitu. Zato je spolehlivě vybilí cedulka akční cena. Po zboží s padesátiprocentní slevou se jen zapráší a může být klidně i z pekla. Spotřebitelské průzkumy, které říkají, že Češi preferují potraviny domácího původu a kvalitu, je třeba brát s rezervou. Stát si je objednáva, aby opodstatnil stamiliony, které ročně vydává na propagaci tuzemských potravin. A když se tazatelé zeptají vzorku veřejnosti šikovně, rázem se dopracují k 84procentní náklonnosti k potravinám s domácím původem. Zjistí také, že devadesátiprocentní většina hledí při nakupování na kvalitu více než dřív. Kde jinde také najít tolik bodů pro českou kvalitu než na českobudějovické výstavě Země živitelka? Tam se citovaný průzkum zadaný ministerstvem zemědělství nedávno uskutečnil.“* (Králová, 2011b, str. 42). S výše uvedeným souhlasí i autorka předkládané práce, která se domnívá, že většina českých spotřebitelů nakupuje potraviny na základě ceny. Jen málokdo ze spotřebitelů se zajímá o původ. Projekty typu Klasa, Regionální potravina a mnohé další, které daňové poplatníky stojí nemalou finanční částku, jsou mnohdy podle autorčina názoru neúčelně využity. Radoš (2011) uvedl, že stále máme velké rezervy v propagaci mléka a mléčných výrobků. Dále uvádí, že politici, ani jiné veřejně známé osobnosti, moc

nepomáhají. Autorce práce projekty typu Bílé plus, za téměř devět miliónů Kč, a s tím spojený projekt „Mléko na Talíři“ nepřipadají zcela vhodné. Autorka se dále domnívá, že většina českých spotřebitelů ani o těchto projektech není dostatečně informována. Autorka je však přesvědčena, že vhodně zvolená propagace je cestou k úspěchu, protože vše se v současné době řídí právě vhodně zvolenou a fungující marketingovou komunikací. Samková k propagaci uvedla, že: *„Reklama se nám, ať chceme či ne, zarává pod kůži, a to do té míry, že se nám už někdy ani nezdá divné, že po obrazovce skotačí fialová dojnice. Rčení, že dobré a kvalitní zboží se prodává samo, už většinou neplatí. Člověk od přírody inklinuje k využívání pohodlnějších cest a jednoduchých způsobů řešení, takže prodavači iluzí slaví úspěch“* (Samková, 2011, str. 2). Kvapilík (1998) uvádí, že v silné konkurenci se prosadí a udrží pouze chovatelé s kvalitními produkty prodávajícími za přijatelné ceny pro spotřebitele. Autorka práce je přesvědčena, že právě zvyšující se počet producentů mléka prodávajících výrobky přímo spotřebiteli je právě tím dobrým znamením pro český trh a mléčný sektor. Ve většině případů se totiž jedná o malé provozy, bez zásahu výrobních linek, z čehož vyplývá, že výroba je závislá především na lidské manuální práci.

V závěru diskuze autorka práce dodává, že v ČR existuje dvojí cesta k zachování chovu skotu a produkce mléka. Jedna je spojena s vyšší koncentrací velkokapacitních kravínů a velkoobjemových zpracovatelů, z čehož plynou lepší vyjednávací podmínky. Druhá cesta je spojena se zvyšujícím se prodejem regionálních výrobků přímo z farmy a v ruku ruce jdoucí zvyšující se počet spotřebitelů, kteří jsou a budou ochotni kvalitní výrobky dále kupovat.

7. Závěr

Do roku 1989 představoval chov skotu v ČR extenzivní odvětví, tj. chov s vysokým počtem skotu spojený s nízkou užitkovostí. Po roce 1989 došlo vlivem změny režimu ke ztrátě významných zahraničních trhů a zrušení záporné daně na mléko a mléčné výrobky, což vedlo k nárůstu cenové hladiny a následně pak i ke snížení spotřeby mléka a mléčných výrobků.

Produkce mléka v ČR je však stále považována za významné odvětví. Od roku 2000 do roku 2010 došlo k poklesu podílu živočišné produkce na produkci zemědělského odvětví z 50 % na 45 %, ale mléko si stabilně zachovává 19% podíl. Mléko si za stejné období zvýšilo podíl na živočišné výrobě z 38 % na 43 %, a to vlivem nepříznivé situace s ostatními komoditami živočišného původu.

Významná změna nastala se zavedením kvótového systému v ČR, který se v roce 2004 začlenil do společné organizace trhu EU. Producenti mléka jsou tak povinni držet jim přidělenou kvótu a zpracovatelé a odbytové organizace jsou povinni plnění kvóty u svých producentů sledovat. V případě překročení vnitrostátní kvóty jsou přímo zodpovědní producenti mléka, kteří sami překročili svoji přidělenou kvótu a jsou za to citelně finančně sankcionováni. S ohledem na skutečnost, že kvótový systém bude v EU v roce 2015 zrušen a ČR je každým rokem v rámci „soft landing“ navyšována národní kvóta, klesá počet producentů mléka (od kvótového roku 2004/2005 až do roku 2010/2011 ubylo téměř čtvrtina producentů dodávající syrové kravské mléko schválenému odběrateli) a tím i celková produkce (od kvótového roku 2004/2005 do roku 2010/2011 se celkové dodávky mléka snížily o 1,44 %) je de facto kvótový systém v ČR takřka zbytečný. Vnitrostátní kvóta pro dodávky a pro přímý prodej není producenty mléka plně naplňována. Plnění vnitrostátní kvóty mléka pro dodávky v kvótovém roce 2010/2011 činilo 90,69 % a plnění vnitrostátní kvóty pro přímý prodej činilo 44,5 %.

Od roku 1990 do roku 2010 došlo k poklesu celkové spotřeby mléka a mléčných výrobků jen o 5 %, ale u konzumního mléka byl pokles zaznamenán o 39 %, následoval pokles másla o 44 %, spotřeba tvarohu poklesla o 28 %. Za dvacet let však vzrostla spotřeba sýrů, a to o 71 % a o 2 % vzrostla spotřeba ostatních mléčných výrobků (jogurtů, zakysaných nápojů a dalších) Nejnižší hodnota celkové spotřeby mléka a mléčných výrobků byla zaznamenána v roce 1995, kdy činila celkem 187,8 kg na obyvatele za rok.

V roce 2000 se tedy spotřeba mléka a mléčných výrobků na osobu zvýšila o 14 % oproti roku 1995. Vysoký pokles spotřeby másla od roku 1990 do roku 2000 (o 44 %) je pravděpodobně způsoben změnou stravovacích návyků. Vysoký pokles spotřeby konzumního mléka od roku 1990 do roku 2000 (o 39 %) mohl být pravděpodobně spojen s postupným zvyšováním ceny mléka, neboť v socialistických dobách bylo mléko státem subvencované a dalším důvodem mohl být také nárůst nejrůznějších mléčných výrobků na trhu a spotřebitelé tak dali přednost výrobkům před samotným mlékem.

Došlo také k poklesu stavů krav, růstu užitkovosti a k vytváření přebytků. Ještě v roce 1990 bylo do kontroly užitkovosti zapojeno 1,2 mil. kusů dojnic. Převážně se jednalo o českostrakaté plemeno. V roce 2010 je do kontroly užitkovosti zapojeno pouze 383,5 tis. kusů, tj. třikrát méně než před dvaceti lety a převládá zde plemeno holštýnské. Holštýnské plemeno je vyšlechtěno směrem k mléčné užitkovosti, což znamená, že produkuje v laktaci velké množství mléka. Vysoká schopnost produkovat mléko však klade velké nároky na výživu a krmení, udržování reprodukčních funkcí plemenic a celkově taky na welfare. Negativním trendem v počtu dojnic zůstává zvyšující se počet krav bez tržní produkce mléka. Vzhledem ke změně struktury dojeného skotu a vlivem státních podpor došlo v ČR ke zvýšení mléčné užitkovosti. Od roku 2000 do roku 2010 se průměrná roční užitkovost zvýšila o 1 649 litrů. Právě zvýšení mléčné užitkovosti mělo vliv na mírný pokles výroby mléka v ČR. Pokles výroby mléka byl mezi lety 2000 až 2010 zaznamenán ve výši 3,5 %. Soběstačnost ČR ve výrobě mléka byla v roce 2000 ve výši 133,9 % a v roce 2010 klesla na 118,9 %. Tržní produkce mléka se mezi lety 2004 až 2010 snížila o celkem 0,65 % a soběstačnost ČR počítaná z tržní produkce se mezi lety 2004 až 2010 snížila z 119,6 % na 114,1 %.

Negativním trendem je snižující se nákup mléka a uchovávání jej pro zpracovatelský průmysl umístěný na území ČR. Od roku 2000 do roku 2010 došlo u nákupu mléka k poklesu o 10,5 %. Zásahu na klesajícím nákupu mléka mají exportéři a vstup ČR do EU. Soběstačnost ČR v nákupu mléka klesla od roku 2000 z 124,3 % na pouhých 102,5 %. K největšímu meziročnímu nárůstu vývozu nezahuštěného mléka a smetany došlo v roce 2004, a to o 734 %. Vývoz nezahuštěného mléka a smetany tvoří téměř čtvrtinu veškerého vyrobeného mléka v ČR. Nárůst exportu nezahuštěného mléka a smetany z ČR je způsoben obecně vyšší výkupní cenou syrového mléka v zahraničí než je výkupní cena v ČR (v roce 2008 byla výkupní cena v zahraničí vyšší o 3,77 %, v roce

2009 o 8,74 % a v roce 2010 o 6,25 % než výkupní cena v ČR). V roce 2010 se vyvezlo o 509 290 tun nezahuštěného mléka a smetany více než se jej dovezlo. Dalším z negativních trendů je vysoký dovoz sýrů a tvarohů (z rovnice lineárního trendu importu sýrů a tvarohů vyplynulo, že v každém následujícím roce vzroste import v průměru o 7 153 tun) Bilance zahraničního obchodu se sýrem a tvarohem je pro ČR výrazně záporná (v roce 2010 se dovezlo o 47 4896 tun sýrů a tvarohů více než se jej vyvezlo). Česká republika exportuje relativně levné komodity, jakými jsou nezahuštěné mléko a smetana a importuje komodity s vysokou připadanou hodnotou, tedy komodity dražší, jakými jsou sýry a tvaroh. Nejdůležitějšími zahraničními partnery jsou pro sektor mléka Německo, Slovensko a Polsko.

Zpracování mléka patřilo a stále patří v ČR k tradičním činnostem zpracovatelského průmyslu. Důležitou součástí zpracovatelského sektoru v ČR tradičně zastávají mlékařská odbytová družstva. V roce 2000 podle rezortních statistik MZe ČR působilo v ČR 14 odbytových družstev, které soustředily 70 % trhu se syrovým kravským mlékem. K 31. březnu 2011 působilo v ČR celkem 42 odbytových družstev, které soustředily 67 % trhu. Od roku 2000 do roku 2010 se zvýšila výroba konzumních mlék o 36 %, u jogurtů a ostatních kysaných tekutých výrobků o 28 % a u tvarohu o 2 %. Ve stejném období se snížila výroba másla o 51 % a sýrů o 17 %. Vzhledem ke zvyšující se spotřebě sýrů a zvyšujícímu se dovozu této komodity je zřejmé, že dochází ke stále většímu podílu zahraničních sýrů na českém trhu. Pozitivní vývoj byl zjištěn u produkce jogurtů a ostatních tekutých kysaných nápojů. Produkce stále stoupá a dochází také k nárůstu spotřeby a stále častěji se tyto komodity vyváží do zahraničí. Celkem sedm zpracovatelských subjektů zpracovává 59 % nakoupeného mléka. Zbýlých 37 subjektů zpracovává 41 % nakoupeného mléka. Největšími zpracovateli mléka byly v kvótovém roce 2010/2011 společnosti MADETA a. s. a mlékárna Pragolaktos a. s.

Během kvótových let 2004/2005 až 2011/2012 došlo k poklesu podílu počtu podnikajících fyzických osob spojeného s poklesem podílu na celkové tržní produkci mléka v ČR. V roce 2010/2011 se podnikající fyzické osoby podílely na tržní produkci devíti procenty. Dále došlo ke změně ve struktuře právnických osob. Zatímco ještě v roce 2004/2005 bylo registrováno více společností s ručením omezením, tak v roce 2011/2012 je nejvíce registrováno družstev a akciových společností. Pokles počtu podnikajících fyzických osob byl způsoben především platbou dávky z přebytku v kvótovém roce

2005/2006 a také krizí, která se v sektoru mléka objevila v roce 2009. Celkově, od kvótového roku 2004/2005 do 2010/2011, došlo ke snížení producentů s dodávkovou kvótou z 2 950 na 2 224 producentů. Největší pokles producentů byl zjištěn od roku 2008/2009 a dále. Důvodem byla celosvětová ekonomická krize, zvýšení produkce mléka mimoevropskými státy a jinými důvody. Nejhorší situace s výkupními cenami za mléko byla zaznamenána v červenci 2009, kdy výkupní cena za mléko spadla na hranici 5,90 Kč/l a rozdíl mezi průměrnou CZV a průměrnými náklady v roce 2009 činil -2,04 Kč/l. Od srpna 2009 se cena mírně zvyšovala (v srpnu 2009 se CZV zvýšila o 0,34 % oproti červenci 2009, v září se CZV oproti předcházejícímu měsíci zvýšila o 1,52 %, v říjnu 2009 došlo k meziměsíčnímu nárůstu CZV o 3 %, v listopadu 2009 se CZV opět oproti předcházejícímu měsíci zvýšila o 3,39 % a v prosinci nastal růst CZV o 4,22 % oproti listopadu 2009). Až v únoru roku 2010 se CZV dostala nad hranici 7 Kč/l. Nad hranici 8 Kč/l se CZV dostala až v prosinci 2010. V červenci 2011 se CZV pohybovala na hranici 8,29 Kč/l. V souvislosti se zvýšením cen v roce 2011 došlo také k pozvolnému nárůstu množství dodaného mléka zpracovateli (od ledna 2011 do srpna 2011 bylo nakoupeno o 0,8 % mléka více než za stejné období roku 2010).

Od roku 2000 do roku 2011 došlo také k výměně rolí ve výši rozdílů mezi průměrnými CZV, CPV a SC. V roce 2000 byl zaznamenán největší rozdíl cen u CZV a CPV ve výši 4,65 Kč/l ve prospěch zpracovatelů, zatímco rozdíl SC a CPV činil celkem 2,34 Kč/l ve prospěch obchodníků. V roce 2011 byla situace opačná. Rozdíl mezi CZV a CPV činil 2,13 Kč/l ve prospěch zpracovatelů, a rozdíl mezi CPV a SC již činil 4,45 Kč/l ve prospěch obchodníků. Porovnáním rovnic lineárního trendu CZV, CPV a SC vyplynulo, že největší pokles cen vykázali zpracovatelé mléka (z rovnice lineárního trendu CPV vyplývá, že v každém následujícím roce klesne cena v průměru o 0,1851 Kč/l, z rovnice lineárního trendu CZV plyne, že v každém následujícím roce klesne cena v průměru o 0,0214 Kč/l, tedy méně než CPV a z rovnice lineárního trendu SC vyplývá, že v každém následujícím roce vzroste cena v průměru o 0,0312 Kč/l).

Vzhledem k nízkým výkupním cenám mléka v roce 2009 a 2010 přibýlo producentů s kvótou pro přímý prodej. Množství mléka a mléčných výrobků prodaných přímo spotřebiteli zahrnuje 0,26 % (kvótový rok 2010/2011) z celkového nákupu mléka zpracovateli. Důvodem zvyšujícího se množství prodaného mléka přímo spotřebiteli je vyšší cena (průměrná cena mléka prodaného přímo spotřebiteli se za červenec 2011

pohybovala okolo 12 Kč/l, což je o 3,68 Kč/l více než průměrná cena vyplácená schválenými odběrateli a cena mléka prodaného prostřednictvím automatu na mléko se pohybuje v rozmezí mezi 15 – 25 Kč/l). Koncem roku 2009 vzrostl počet automatů na syrové kravské mléko a s tím byl spojen také nárůst prodeje SKM přímo spotřebiteli. Celkově Státní veterinární správa ČR registrovala k 4. říjnu 2011 celkem 162 schválených registrací na mléčný automat. Množství prodaného SKM se od roku 2009 do roku 2010 zvýšilo o 209 %. Proti automatům byla od dubna 2010 vedena mediální kampaň kvůli možné nákaze zdraví nebezpečnými bakteriemi. Vzhledem ke klesající poptávce spotřebitelů o SKM z automatů, začali prvovýrobci mléka od tohoto prodeje upouštět. Z lineární funkce objemu prodaného SKM vyplývá, že pokles prodeje SKM v roce 2011 je větší než v roce 2010 (z rovnice lineárního trendu SKM v roce 2010 vyplývá, že v každém následujícím období dojde ke snížení prodeje SKM v průměru o 5 373,8 tun a z rovnice lineárního trendu SKM v roce 2011 plyne, že v každém následujícím období se prodej SKM sníží v průměru o 7 944,3 tun). Podle výpočtu lineárního trendu z údajů za leden až srpen 2011 bude prodej SKM pro rok 2011 nižší než v roce 2010, a to o 506,1 tis. kg.

Vzhledem k pořizovací ceně automatu se změnil také podíl prodaného množství mléka a výrobků fyzickými podnikajícími a právnickými osobami. Zatímco v roce 2007/2008 činil podíl prodaného množství mléka a výrobků fyzickými podnikajícími osobami 69 %, tak v roce 2010/2011 činil podíl 40 % na celkovém prodeji mléka přímo spotřebiteli. Vzhledem k tomu, že se velkým producentům mléka provoz automatu nevyplatil, zejména kvůli malému objemu prodeje a vysokým provozním nákladům, se podíl takto prodaného mléka opět snížil, což mělo za následek zvýšení podílu prodaného mléka a výrobků fyzickými podnikajícími osobami v kvótovém roce 2011/2012 na 45 %. Pozitivním trendem na českém trhu se stala vyšší výroba a prodej mléčných výrobků, vyrobených přímo na farmě. Záslouhou na zvýšeném prodeji mají znovuobnovené farmářských trhy, farmářské prodejny a spotřebitelé, kteří se zajímají o kvalitu a původ potravin. Všechny sledované mléčné výrobky, jakými jsou jogurt, čerstvé, bílé a tvrdé sýry, máslo, smetana, tvaroh zaznamenaly od roku 2004/2005 do 2011/2012 vysoký nárůst prodeje. Spolu s rostoucím množstvím prodaných výrobků je evidován také rostoucí počet producentů.

S ohledem na budoucnost chovu skotu a produkci mléka je nezbytné zastavit klesající stavy dojených krav a vytvořit legislativní či jiné podmínky pro zachování

a rozvoj tohoto odvětví. Dále je důležité podpořit producenty mléka, kteří vyrábějí výrobky přímo na farmě. Spotřeba těchto mléčných výrobků se neustále zvyšuje a zákazníci jsou ochotni za kvalitu a původ zaplatit vyšší cenu. Pro český zpracovatelský průmysl je také nezbytné, aby více vyráběl komodity s vysokou přidanou hodnotou a snažil se je vyvážet do zahraničí. Je tedy nutné snížit export mléka za české hranice a zachovat jej pro zpracovatele působící na území ČR. Dále je nezbytné také vytvořit legislativní či jiné předpoklady pro omezení monopolního chování obchodních řetězců a umožnit tak producentům a zpracovatelům mléka spravedlivé existenční podmínky na trhu.

8. Seznam použitých zdrojů

BOUČKOVÁ, Bohuslava a kol. *Agrární a strukturální politika*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU. 2010. s.141. ISBN: 978-80-213-2067-3.

BOUŠKA, Josef. *Chov dojeného skotu*. 1. vyd. Praha: Profi Press, s. r. o. 2006. s. 186. ISBN: 80-86726-16-9.

BOREKOVÁ, Božena. *Ekonomika agroodvetví*. 1. vyd. Nitra: Slovenská poľnohospodárska universita v Nitre, 2006. s. 190. ISBN:80-8069-805-8.

BRONCOVÁ, Dagmar. *Historie mlékárenství v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: MILPO ve spolupráci s MILPO MEDIA s.r.o. 1998. s. 279. ISBN: 80-86098-07-09.

FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. *EVROPSKÁ UNIE*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2003. s. 743. ISBN: 80-7325-015-2.

HINDLS, Richard a kol. *Statistika pro ekonomy*. 8. vyd. Praha: Professional Publishing. 2007. s. 417. ISBN 978-80-86946-43-6.

HINDLS, Richard, HRONOVÁ, Stanislava, NOVÁK, Ilja. *Metody statistické analýzy pro ekonomy*. 2. vyd. Praha: Management Press. 2001. s. 259. ISBN: 80-7261-013-9.

HOBZA, Alexander. *Evropská unie a hospodářské reformy*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 352. ISBN: 978-80-7400-122-2.

HOMOLKA, Jaroslav, PLETICHOVÁ, Dobroslava, MACH, Jiří. *Zemědělská ekonomika*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU. 2008. s. 131. ISBN: 978-80-213-1830-4.

KVAPILÍK, Jindřich. *Mléko, mléčné výrobky a vstup České republiky do Evropské unie: Hlavní plemenářské, chovatelské, výrobní, organizační a ekonomické aspekty začlenění českého chovu skotu do agrárního sektoru Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Svaz chovatelů českého strakatého skotu, Svaz chovatelů černostrakatého skotu ČR, Českomoravská společnost chovatelů s.r.o. 1998. s. 102.

KVAPILÍK, Jindřich a kol. *Ročenka: chov skotu v České republice – hlavní výsledky a ukazatele za rok 2010*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav živočišné výroby, v.v.i., Českomoravská společnost chovatelů, a.s., Svaz chovatelů Českého strakatého skotu, Svaz chovatelů holštýnského skotu ČR, o.s., Český svaz chovatelů masného skotu, 2011. s. 96. ISBN: 978-80-904131-6-0.

KVAPILÍK, Jindřich a kol. *Ročenka: chov skotu v České republice – hlavní výsledky a ukazatele za rok 2009*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav živočišné výroby, v.v.i., Českomoravská společnost chovatelů, a.s., Svaz chovatelů Českého strakatého skotu, Svaz chovatelů holštýnského skotu ČR, o.s., Český svaz chovatelů masného skotu, 2010. s. 96. ISBN: 978-80-904131-4-6.

KVAPILÍK, Jindřich a kol. *Ročenka: chov skotu v České republice – hlavní výsledky a ukazatele za rok 2008*. 1. vyd. Praha: Českomoravská společnost chovatelů, a.s., Svaz chovatelů Českého strakatého skotu, Svaz chovatelů holštýnského skotu ČR, o.s., Český svaz chovatelů masného skotu, 2009. s. 96. ISBN: 978-80-904131-2-2.

KVAPILÍK, Jindřich a kol. *Ročenka: chov skotu v České republice – hlavní výsledky a ukazatele za rok 2007*. 1. vyd. Praha: Českomoravská společnost chovatelů, a.s., Svaz chovatelů Českého strakatého skotu, Svaz chovatelů holštýnského skotu ČR, o.s., Český svaz chovatelů masného skotu, 2008. s. 96. ISBN: 978-80-904131-0-8.

KVAPILÍK, Jindřich a kol. *Ročenka: chov skotu v České republice – hlavní výsledky a ukazatele za rok 2006*. 1. vyd. Praha: Českomoravská společnost chovatelů, a.s., Svaz chovatelů Českého strakatého skotu, Svaz chovatelů holštýnského skotu ČR, o.s., Český svaz chovatelů masného skotu, 2007. s. 99. ISBN: 978-80-239-9395-0.

LIKNER, Ladislav. *MLÉKÁRENSTVÍ v Čechách, na Moravě a ve Slezku II. díl*. 1. vyd. Praha: MILPO MEDIA s.r.o. ve spolupráci s nakladatelstvím MILPO, 2001. s. 219. ISBN: 80-86098-19-2.

MAJZLÍK, Ivan. *Chov skotu I*. Praha: Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů ČZU. 2005. ISBN: 80-213-1253-X.

PETEROVÁ, Jarmila. *Ekonomika výroby a zpracování zemědělských produktů*. 4. vyd. Praha: PEF ČZU, 2010. s. 235. ISBN: 978-80-213-2053-6.

SVATOŠ, Miroslav a kol. *Ekonomika agrárního sektoru*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2009a. s. 168. ISBN: 978-80-213-1846-5.

SVATOŠ, Miroslav a kol. *Agrární politika*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2009b. s. 200. ISBN: 978-80-213-1914-1.

TICHÁ, Ivana, HRON, Jan. *Strategické řízení*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2007. s. 238. ISBN 978-80-213-0922-7.

Články v seriálové publikaci

ALTEROVÁ, Libuše. Někdo končí, jiný ještě vzdoruje. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 16. listopad 2009, č. 47.

ČTK. Množství farmářských prodejen stále roste. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 3. říjen 2011a, č. 40.

DOUCHA, Tomáš. Postavení českých producentů mléka na jednotném trhu EU. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 8. červenec 2009, č. 37.

FIALOVÁ, Zuzana. Kvóta nebyla naplněna. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 09 květen 2011a, č. 19.

FIALOVÁ, Zuzana. Spotřeba mléka klesla. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 30. květen 2011b, č. 22.

FIALOVÁ, Zuzana. Vyšší cena mléka i náklady. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 17. říjen 2011c, č. 42.

FIALOVÁ, Zuzana. Zájem Čechů o původ potravin roste. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 3. říjen 2011d, č. 40.

KRÁLOVÁ, Táňa. Babišova mléčná dráha. *Euro: ekonomický týdeník*. 24. říjen 2011a, č. 43.

- KRÁLOVÁ, Táňa. Daň na náhražky. *Euro: ekonomický týdeník*. 17. říjen 2011b, č. 42.
- KRÁLOVÁ, Táňa. Přetahovaná o mléko přinese oběti. *Euro: ekonomický týdeník*. 28. únor 2011c, č. 9.
- MAREK, Petr. Mlékaři v ČR naplnili přání zemědělců. *Mlékařské listy: zpravodaj*. 16. říjen 2010. č. 116.
- PŘIBÍK, Oldřich. Jsme v mléce soběstační? *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 21. březen 2010, č. 12.
- RADOŠ, Michal. Mléko a automaty. *Mlékařské listy: zpravodaj*. 30. srpen 2010. č. 121.
- RITINA, Lukáš. Zelená prodeji mléka z automatů. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 23. listopad 2009, č. 48.
- SACHER, Tomáš. Bereme všechno. *Respekt: týdeník*. 15. srpen. 2011. č. 33.
- SAMKOVÁ, Eva. Všechno potřebuje reklamu? *Mlékařské listy: zpravodaj*. 20. duben 2011 č. 125.
- VELEBA, Jan. Mléko je základ výživy. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 30. květen 2011, č. 22.
- VELECHOVSKÁ, Jana. Stavby dojených krav stále klesají. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 16. květen 2011. č. 20

Internetové zdroje

A-Z slovník pro spotřebitele [online]. [s.n.] [cit. 2011-09-28] *Kasein*. Dostupný z WWW: <<http://www.agronavigator.cz/az/vis.aspx?id=92329>>.

APIC - Krajské informační středisko pro rozvoj zemědělství a venkova Libereckého kraje. [online]. 2010 [cit. 2011-09-29]. *ČR získala z evropských fondů podporu na propagaci mléka a medu*. Dostupné z WWW: <<http://www.apic.cz/4771-cr-ziskala-z-evropskych-fondu-podporu-na-propagaci-mleka-a-medu.html>>.

BusinessInfo. [Online]. 2009. [cit: 2011-09-21.]. *Společné organizace trhu (vybrané komodity)*. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecne-organizace-trhu-komodity/1000521/53172/#mleko4>>.

BYDŽOVSKÁ, Marie. *Euroskop.cz - Zemědělství* [online]. 2008. [cit. 2011-09-29]. Politiky EU. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8924/sekce/zemedelstvi/>>.

BUCEK, Pavel. *Ročenka: chov skotu v České republice – hlavní výsledky a ukazatele za rok 2005*. Českomoravská společnost chovatelů, a.s. [online]. 2006. (PDF) [cit. 2011-09-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmsch.cz/store/rocenka-chovu-skotu-2005.pdf>>.

Český statistický úřad. [Online]. 2011 [Cit: 2011-10-14.]. *ZEMĚDĚLSTVÍ-ČASOVÉ ŘADY (XLS)* Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zem_cr>.

Český statistický úřad. [Online]. 2010 [Cit: 2011-09-18.]. *Metodické vysvětlivky*. 3.s (PDF) Dostupný z WWW: <[http://www.brno.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/A4002D97AA/\\$File/211610m.pdf](http://www.brno.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/A4002D97AA/$File/211610m.pdf)>.

Český statistický úřad. [Online]. 2009 [Cit: 2011-10-18.]. *Převodníky*. Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/prevodniky>>.

Český statistický úřad. [Online]. 2008 [Cit: 2011-10-15.]. *Reprospektivní údaje o spotřebě potravin v letech 1920 – 2006 (XLS)*. Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/3014-08>>.

Český úřad zeměměřický a katastrální. *Souhrnné přehledy o půdním fondu z údajů katastru nemovitostí České republiky*. [online]. [cit. 2011-07-09] Dostupné z WWW: <<http://www.cuzk.cz/Dokument.aspx?PRARESKOD=10&MENUID=10011&AKCE=DOC:10-ROCENKA>>

ČTK. Mlékárna NET Kralovice propustí 55 ze 72 lidí a ukončí výrobu. *Finanční noviny: ekonomický server ČTK* [online]. 3. října 2011b, 0, [cit. 2011-10-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.financninoviny.cz/zpravodajstvi/zpravy/mlekarna-net-kralovice-propusti-55-ze-72-lidi-a-ukonci-vyrobu/695665>>.

ČTK. Kvůli nízkým cenám mléka končí místo býků na jatkách krávy. Svaz chovatelů holštýnského skotu ČR [online]. 3. srpen 2009, 0, [cit. 2011-10-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.holstein.cz/index.php/Mleko/Kvuli-nizkym-cenam-mleka-konci-misto-byku-na-jatkach-kravy>>.

ČTK. Mlékárnám letos ubírá zisky dražší mléko od farmářů. *Finanční noviny: ekonomický server ČTK* [online]. 7. září 2011c, 0, [cit. 2011-10-18]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/mlekarnam-letos-ubira-zisky-drazsi-mleko-od-farmaru/684340&id_seznam=416>.

ČTK. Antimonopolní úřad povolil prodej Mlékárny Hlinsko Agrofertu. *Finanční noviny: ekonomický server ČTK* [online]. 24. srpen 2011d, 0, [cit. 2011-10-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.financninoviny.cz/zpravodajstvi/potravinarstvi/zpravy/antimonopolni-urad-povolil-prodej-mlekarny-hlinsko-agrofertu/678676>>.

ČTK. Mléčných automatů ubývá, zájem o mléko z nich klesl. *Finanční noviny: ekonomický server ČTK* [online]. 9. březen 2011e, 0, [cit. 2011-10-18]. Dostupný z WWW: <http://www.financninoviny.cz/zajimavosti/zpravy/mlecnych-automatu-ubyva-zajem-o-mleko-z-nich-klesl/607200&id_seznam=>>.

Nářízení Komise (ES) č. 514/2008 ze dne 9. června 2008, kterým se mění nařízení (ES) č. 376/2008, kterým se stanoví společná prováděcí pravidla k režimu dovozních a vývozních licencí a osvědčení o stanovení náhrady předem pro zemědělské produkty, jakož i nařízení (ES) č. 1439/95, (ES) č. 245/2001, (ES) č. 2535/2001, (ES) č. 1342/2003, (ES) č. 2336/2003, (ES) č. 1345/2005, (ES) č. 2014/2005, (ES) č. 951/2006, (ES) č. 1918/2006, (ES) č. 341/2007, (ES) č. 1002/2007, (ES) č. 1580/2007 a (ES) č. 382/2008 a kterým se zrušuje nařízení (EHS) č. 1119/79. [on-line]. 2008. 21 s. (PDF) [cit. 2011-09-29]. Dostupný z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:150:0007:0027:cs:PDF>>.

Euroskop. [online]. 2011 [cit. 2011-09-29]. *Zemědělství a rybolov v prosinci 2010*: Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8451/18096/clanek/zemedelstvi-a-rybolov-v-prosinci-2010>>.

Evropský účetní dvůr [online]. *Zvláštní zpráva č. 14/2009 (podle čl. 248 odst. 4. druhého pododstavce Smlouvy o ES) Dosáhly nástroje pro řízení trhu s mlékem a mléčnými výrobky svých hlavních cílů? Spolu s odpovědi Komise*. 2009. [cit. 2011-09-04]. 66 s. (PDF) Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SRCA:2009:14:FIN:CS:PDF>>. ISBN:978-92-9207-495-1>.

Farma ZPZ. *Objednávky produktů*. [online]. 2010 [cit. 2011-11-10]. Dostupné z WWW: <<http://farmazpz.cz/objednavky-produktu/>>.

Genoservis. *Charakteristika holštýnského skotu*. [online]. 2011 [cit. 2011-09-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.genoservis.cz/cz/skot/charakteristika-holstynskeho-skotu/>>.

HANUŠ, O. a kol. *Jakost mléka, hlavní ukazatel při zpeněžení - welfare a zdravotní stav přežvýkavců, kvalita syrového mléka, jeho nutričně zdravotní benefity a bezpečnost mléčného potravinového řetězce* [online]. Rapotín: Výzkumný ústav pro chov skotu, s.r.o., Rapotín, 2008. 19 s. (PDF) [cit. 2011-09-15] Výzkumná práce. Výzkumný ústav pro chov skotu, s.r.o., Rapotín. Dostupné z WWW: <www.mze-vyzkum-infobanka.cz/DownloadFile/53067.aspx>.

HAVEL, Petr. Podvod z mléčného automatu. *Profit: ekonomicko-společenský týdeník*. [online]. 22. únor 2010, 0, [cit. 2011-10-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.profit.cz/clanek/podvod-z-mlecneho-automatu/>>.

HOLÝ, Tomáš. Mléko z automatů může být závadné, varuje ministerstvo. *Novinky.cz* [online]. 22. únor 2010, 0, [cit. 2011-10-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/ekonomika/192888-mleko-z-automatu-muze-byt-zavadne-varuje-ministerstvo.html>>

HRUBÁ, Marie; VESELÁ, Zdeňka. *Situační a výhledová zpráva MLÉKO: Prosinec 2010* Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, [online]. 2010. 125 s. (PDF) [cit. 2011-09-29]. Dostupné z WWW:

<http://eagri.cz/public/web/file/108541/SVZ_mleko_prosinec_2010.pdf.%20ISSN:1211-7692>.

JANDA, Vojtěch. Na mléku vydělávají hlavně mlékárny, tvrdí řetězce. *Deník.cz*. [online]. 10. červenec 2009, 0, [cit. 2011-10-18]. Dostupný z WWW: <http://www.denik.cz/ekonomika/mleko_mlekarny_retezce20090710.html>.

ICAR. *Cow Milk enquiry*. [online]. 2010 [cit. 2011-09-23]. Dostupné z WWW: <http://www.waap.it/enquiry/Czech_Rep/02_methodsce_interface/Results/results_page.asp>

KUČERA, Josef. *Skot, krajina a člověk* [online]. [s.l.], 2011 13 s. (PDF) [cit. 2011-09-06]. Dostupné z WWW: <http://www.bileplus.cz/files/na_e_p__roda_02_11_skot_a_krajina.pdf>.

KOPUNECZ, Pavel, STACHELBERGER, Jiří. *Přehledy jakosti nakupovaného mléka v roce 2010*. [online]. Hradištiko: Českomoravská společnost chovatelů, a.s., 2011. 38 s. (PDF) [cit. 2011-09-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmsch.cz/store/prehledy-jakosti-nakupovaneho-mleka-2010.pdf>>.

MEJSNAR, Alois. *Mléko až z domu - Ceník*. [online]. 2011 [cit. 2011-11-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.mlekoazdodому.cz/cenik/>>.

MEZERA, Josef; POKORNÝ, Václav; PUTÍČOVÁ, Marie. PANORAMA POTRAVINÁŘSKÉHO PRŮMYSLU ČR 2002. In *Panorama potravinářského průmyslu 2002* [online]. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 2003 [cit. 2011-08-06]. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/6536/Panorama_2002.pdf>.

MEZERA, Josef; POKORNÝ, Václav. PANORAMA POTRAVINÁŘSKÉHO PRŮMYSLU 2009. In *Panorama potravinářského průmyslu 2009* [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky, 2011 [cit. 2011-08-07]. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/94588/Panorama_potr.prum._2009.pdf>. ISBN 978-80-7084-943-9.

MOTYČKA, Jiří. The development and breeding of Holstein cattle in the Czech Republic. In *The 26th European Holstein and Red Holstein Conference* [online]. Praha : The development and breeding of Holstein in Czech. Rep., 2005. 15 s. (PDF) [cit. 2011-08-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.euholsteins.com/info/conferences/ehc2005/motyckafin1.pdf>>.

Národní referenční středisko uchovávání a využití genetických zdrojů hospodářských zvířat [online]. 2009 [cit. 2011-07-15]. *ČESKÝ STRAKATÝ SKOT*. Dostupné z WWW: <http://www.genetickezdroje.cz/index.php?p=skot_02>.

Obecná databáze Eurostatu [online]. 2011 [cit. 2011-09-04]. *Produkce zemědělského odvětví – v základních cenách a cenách výrobců*. Dostupné z WWW: <<http://www.citace.com/generator.php?druh=8&ukol=1>>.

Oddělení metodiky PP a ostatní opatření. *Příručka pro žadatele: Jednotná žádost SAPS, Top-Up, LFA, Natura 2000, Dojnice, AEO, SSP, STP*. SZIF. [online]. 2011. [cit. 2011-09-30] 127 s. (PDF). Dostupný z WWW: <https://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Fsaps%2F03%2F1300959216332.pdf>.

Oddělení podpor a intervencí živočišných komodit. *Zveřejnění sazby použité pro výpočet podpory v rámci zvláštního opatření na podporu trhu v odvětví mléka a mléčných výrobků dle NV č. 77/2010 Sb.* SZIF. [online]. 2010. [cit. 2011-09-29] 1 s. (PDF) Dostupný z WWW: <http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fkomodity%2Fzv%2F01%2F15%2F1313494852421.pdf>.

Oddělení podpor a intervencí živočišných komodit. *Komoditní zpravodajství: Podpora spotřeby školního mléka*. SZIF. [online]. 2011. [cit. 2011-09-29] 7 s. (PDF) Dostupný z WWW: <http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fkomodity%2Fzv%2F01%2F11%2F1314083270248.pdf>.

Oddělení podpor živočišných komodit a podpor. *Použití kaseinu a kaseinátů při výrobě sýrů: Příručka pro výrobce sýrů (KN 0406)*. SZIF. [online] 2011. [cit. 2011-09-30] 2. s.

(PDF) Dostupný z WWW:
<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fkomodity%2Fzv%2F01%2F14%2F1313494860421.pdf>.

Oddělení podpory spotřeby mléčných výrobků. Komoditní zpravodajství: Změna nařízení Rady (ES) č. 1234/2007 ze dne 22. října 2007. SZIF. [online] 2009. [cit. 2011-09-30] 1. s.

(PDF) Dostupný z WWW:
<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fkomodity%2Fzv%2F01%2F07%2F1313494855155.pdf>.

Oddělení podpory spotřeby mléčných výrobků. Komoditní zpravodajství: Změna výše podpor u výroby krmných směsí. SZIF. [online] 2006. [cit. 2011-09-30] 1. s. (PDF)

Dostupný z WWW:
<https://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fkomodity%2Fzv%2F01%2F09%2F1313494856452.pdf>.

Oddělení podpor živočišných komodit a podpor. *Komoditní zpravodajství*. SZIF. [online] 2009. [cit. 2011-09-30] 1. s. (PDF). Dostupný z WWW:
<<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/komodity/zv/01/07>>.

Oddělení podpor a intervencí živočišných komodit. *Komoditní zpravodajství: Intervenční nákup sušeného odstředěného mléka*. SZIF. [online] 2011a. [cit. 2011-09-28] 1. s. (PDF).

Dostupný z WWW:
<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fkomodity%2Fzv%2F01%2F02%2F1313494860687.pdf>.

Oddělení podpor a intervencí živočišných komodit. *Komoditní zpravodajství: Intervenční nákup másla*. SZIF. [online] 2011b. [cit. 2011-09-28] 1. s. (PDF). Dostupný z WWW:

<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fkomodity%2Fzv%2F01%2F02%2F1313494860718.pdf>.

Oddělení správy mléčných kvót. *Příručka mléčné kvóty: Červen 2011*. SZIF. [online]. 2011. [cit. 2011-09-30] 40 s. (PDF)

Dostupný z WWW: <http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_

anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Fkomodity%2Fzv%2F01%2F01%2Fhlavni_dokument%2F1307028361399.pdf>.

Oddělení správy mléčných kvót. *Komoditní zpravodajství – Mléčné kvóty*. SZIF [online] 2006. [cit. 2011-09-30] 1. s. (PDF) Dostupný z WWW:

<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fkomodity%2Fzv%2F01%2F01%2F1313494850359.pdf>.

ROHNER-THIELEN, Elisabeth. *Agriculture and fisheries: Statistics in focus 76/2008*. Eurostat Website. [online]. 2008. 8 s. (PDF) [cit. 2011-08-04] Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-076/EN/KS-SF-08-076-EN.PDF>. ISSN 1977-0316

ŘEZBOVÁ, Helena. *Agroweb.cz* [online]. 2010. [cit. 2011-09-29]. Analýza podpor pro dojnou krávu 2010. Dostupné z WWW: <http://www.agroweb.cz/Analyza-podpor-pro-dojne-kravy-2010__s583x46274.html>.

Svaz chovatelů českého strakatého skotu [online]. 2008 [cit. 2011-08-06]. Plemeno české strakaté - základní informace. Dostupné z WWW: <<http://www.cestr.cz/plemeno.html>>.

Svaz chovatelů holštýnského skotu. In *ROČENKA, annual report 2010* [online]. [s.l.] : Svaz chovatelů holštýnského skotu ČR, 2010 36 s. (PDF) [cit. 2011-07-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.holstein.cz/index.php/rocenky>>.

VOKÁČ, Martin. Mlékomatům se na Vysočině nedaří, krize už položila i průkopníka ve Ždírci. MF DNES: denník. [online]. 01. duben 2011. [cit. 2011-10-18]. Dostupný z WWW: <http://jihlava.idnes.cz/mlekomatum-se-na-vysocine-nedari-krize-uz-polozila-i-prukopnika-ve-zdirci-151-/jihlava-zpravy.aspx?c=A110331_172612_jihlava-zpravy_bor>

Státní zemědělský intervenční fond. *Výroční zpráva SZIF*. [online]. Praha. (PDF) [cit. 2011-10-05]

2006. 31 s. Dostupné z WWW: <https://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Fsystemova_navigace%2Fo_nas%2Fvyrocní_zpravy_szif%2F1220345597312.pdf>

2007. 58 s. Dostupné z WWW: <https://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Fsystemova_navigace%2Fo_nas%2Fvyrocn_i_zpravy_szif%2F1220345536890.pdf>

2008. 40 s. Dostupné z WWW: <https://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Fsystemova_navigace%2Fo_nas%2Fvyrocn_i_zpravy_szif%2F1220345772281%2F1220345889312.pdf>

2009. 18 s. Dostupné z WWW: <https://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Fsystemova_navigace%2Fo_nas%2Fvyrocn_i_zpravy_szif%2FV%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD+zpr%C3%A1va+za+rok+2008.pdf>

2010. 12 s. Dostupné z WWW: <https://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Fsystemova_navigace%2Fo_nas%2Fvyrocn_i_zpravy_szif%2F1296207652900.pdf>

2011. 45 s. Dostupné z WWW: <https://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Fsystemova_navigace%2Fo_nas%2Fvyrocn_i_zpravy_szif%2F1314109195201.pdf>

Ministerstvo zemědělství České republiky. *Zpráva o stavu zemědělství ČR. „ZELENÁ ZPRÁVA“* [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky. (PDF) [cit. 2011-08-04]

2001. 308 s. Dostupné z WWW: <<http://eagri.cz/public/web/file/110681/ZZ2000.pdf>>

2002. 234 s. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/6346/zelena_zprava_2001.pdf>

2003. 380 s. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/17599/zelena_zprava_2002.pdf>

2004. 230 s. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/6361/zelena_zprava_2003.pdf>. ISBN: 80-7084-366-7

2005. 122 s. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/6357/zelena_zprava_2004_cast_1.pdf>. ISBN 80-7084-560-0

2006. 262 s. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/6351/zelena_zprava_2005.pdf>. ISBN 80-7084-560-0

2011. 194 s. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/123009/ZZ_2006.pdf>

- 2011.** 222 s. Dostupné z WWW: < http://eagri.cz/public/web/file/126387/ZZ_2007.pdf>
2011. 236 s. Dostupné z WWW: < http://eagri.cz/public/web/file/126392/ZZ_2008.pdf>
2010. 238 s. Dostupné z WWW: < http://eagri.cz/public/web/file/61379/Zelena_zprava_2009.pdf> ISBN: 978-80-7084-940-8

Ministerstvo zemědělství České republiky. *Zemědělství*. [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky. (PDF) [cit. 2011-10-08]

- 2003.** 105 s. Dostupné z WWW: <<http://eagri.cz/public/web/file/17475/Zemedelstvi2002.pdf>>
2004. 94 s. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/17465/Zemdlstv_2003.pdf>
2005. 88 s. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/17456/Z_2004___pro_tisk.pdf>
2006. 124 s. Dostupné z WWW: < http://eagri.cz/public/web/file/17441/Zemedelstvi_2005.pdf> ISBN 80-7084-545-7>
2007. 140 s. Dostupné z WWW: < http://eagri.cz/public/web/file/17433/Zem_2006.pdf>
2008. 132 s. Dostupné z WWW: < http://eagri.cz/public/web/file/17427/Zemedelstvi_2007.pdf>
2009. 124 s. Dostupné z WWW: < <http://eagri.cz/public/web/file/17422/Zemedelstvi2008.pdf>> ISBN 978-80-7084-847-0>
2010. 122 s. Dostupné z WWW: < http://eagri.cz/public/web/file/69013/Zemedelstvi_09.pdf> ISBN 978-80-7084-924-8>

9. Přílohy

SEZNAM PŘÍLOH

TABULKA 1: Průměrné ceny ve vertikále (Kč/l v běžných cenách)

TABULKA 2: Měsíční hlášení přímého prodeje v kg

TABULKA 3: Měsíční hlášení dodávek mléka v tunách

TABULKA 4: Nákup mléka, celková domácí spotřeba v mil. l. a soběstačnost

TABULKA 5: Výroba mléka, celková domácí spotřeba v mil. l. a soběstačnost

Tabulka 1: Průměrné ceny ve vertikále (Kč/l v běžných cenách)

roky	CZV	rozdíl (CPV-CZV)	CPV	rozdíl (SC-CPV)	bez DPH	SC	DPH	% DPH
2000	7,52	4,65	12,17	2,34	14,51	15,24	0,73	5%
2001	7,85	4,02	11,87	2,44	14,31	15,03	0,72	
2002	8,15	3,05	11,20	2,43	13,63	14,31	0,68	
2003	7,83	2,39	10,22	2,22	12,44	13,06	0,62	
2004	8,08	2,84	10,92	2,19	13,11	13,77	0,66	
2005	8,31	2,39	10,70	2,70	13,40	14,07	0,67	
2006	7,83	2,08	9,91	2,84	12,75	13,39	0,64	
2007	8,39	2,71	11,10	3,45	14,55	15,28	0,73	9%
2008	8,43	2,60	11,03	4,57	15,60	17,00	1,40	
2009	6,15	2,38	8,53	4,19	12,72	13,87	1,15	10%
2010	7,45	2,38	9,83	3,63	13,46	14,81	1,35	
2011	8,25	2,13	10,38	4,45	14,83	16,31	1,48	

Zdroj údajů: Rezortní statistiky MZe ČR a vlastní výpočet

Tabulka 2: Měsíční hlášení přímého prodeje v kg

	2010	2011	trend 2011
leden	384 986	446 888	
únor	486 640	445 500	
březen	613 896	506 540	
duben	548 596	499 911	
květen	518 022	479 497	
červen	476 385	447 347	
červenec	464 072	406 023	
srpen	468 096	408 040	
září	457 539		419 219
říjen	494 682		411 275
listopad	466 062		403 331
prosinec	394 091		395 386
SUMA	5 775 077	5 268 958	

Zdroj: Oddělení správy mléčných kvót SZIF a vlastní výpočet

Pozn.: Září až prosince 2011 je vypočítán lineárním trendem

Tabulka 3: Měsíční hlášení dodávek mléka v tunách

	skutečné dodávky 10/11	průměrné plnění	skutečné dodávky 11/12	odhad 11/12
duben	220 007	8,49%	220 259	
květen	229 803	8,91%	229 597	
červen	220 855	8,60%	222 557	
červenec	223 388	8,77%	230 954	
srpen	220 386	8,57%	224 279	
září	208 071	8,09%	213 821	
říjen	207 693	8,09%		210 858
listopad	199 759	7,74%		201 667
prosinec	207 052	8,13%		212 100
leden	212 946	8,28%		216 043
únor	196 768	7,70%		200 807
březen	222 859	8,61%		224 641
SUMA	2 569 588	100,00%	2 607 584	

Zdroj: Oddělení správy mléčných kvót SZIF a vlastní výpočet

Pozn.: Odhad 11/12 je počítán průměrným plněním kvóty a průměrnými dodávkami (2001/2002-2010/2011)

Dodávky mléka v roce 2011 by měly dle výpočtu činit celkem 2 598 665 tun (2 530, 346 mil. l)

Tabulka 4: Nákup mléka, celková domácí spotřeba v mil. l. a soběstačnost

		nákup mléka	trend 2011	celková domácí spotřeba	trend 2011	soběstačnost
1	2000	2 514		2 022,1		
2	2001	2 532		2 031,7		
3	2002	2 536		2 067,0		
4	2003	2 531		2 080,5		
5	2004	2 496		2 111,1		
6	2005	2 476		2 182,2		
7	2006	2 330		2 190,7		
8	2007	2 381		2 244,0		
9	2008	2 369		2 214,6		
10	2009	2 292		2 233,2		
11	2010	2 251		2 197,0		
12	2011		2251,16		2 281,1	98,69%

Zdroj: Rezortní statistika MZe ČR a vlastní výpočet

Pozn.: rok 2011 je vypočítán lineárním trendem

Tabulka 5: Výroba mléka, celková domácí spotřeba v mil. l. a soběstačnost

		výroba mléka	trend 2011	celková domácí spotřeba	trend 2011	soběstačnost
1	2000	2708		2 022,1		
2	2001	2702		2 031,7		
3	2002	2728		2 067,0		
4	2003	2646		2 080,5		
5	2004	2602		2 111,1		
6	2005	2739		2 182,2		
7	2006	2694		2 190,7		
8	2007	2684		2 244,0		
9	2008	2727		2 214,6		
10	2009	2707		2 233,2		
11	2010	2612		2 197,0		
12	2011		2 670,18		2 281,1	117,06%

Zdroj: Rezortní statistika MZe ČR a vlastní výpočet

Pozn.: rok 2011 je vypočítán lineárním trendem